Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie

MARS *et* HISTORIA

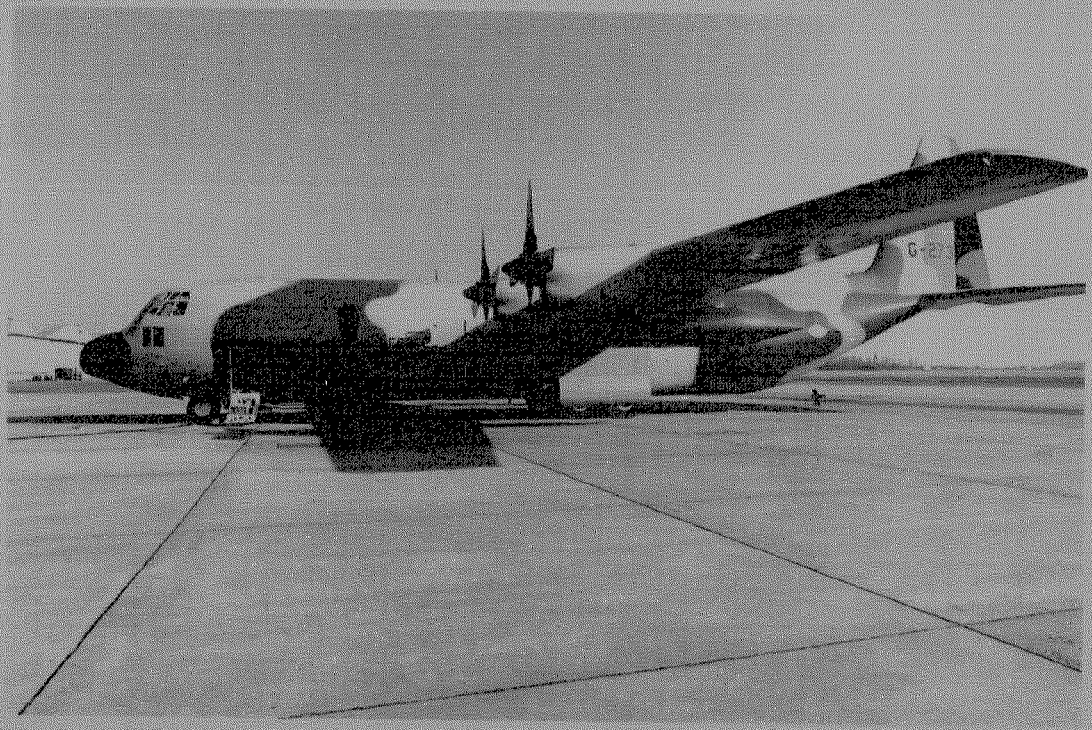

28e Jaargang nummer 1 - januari/maart 1994 - Verschijnt 4 x per jaar

BESCHERMHEER:
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

ERELEDEN:
Drs. B.G.J. Elias, F.J. van Lier, H. Mulier.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: Mr. C.J.M. Kramers. **Ondervoorzitter:** drs. J. Nuis. **1e Secretaris:** drs. J. Nuis. **Penningmeester:** Mr. W.J. Zaagman. **2e Secretaris:** E.W. van Popta. **Leden:** J. van den Berg, B.C. Cats, mevr. P.H.Th. Dumon, J.A.H. Engelman, H.F. Fabri, C.B. Nicolas, D.E.J. Stoot. **Adviseur:** F.J. van Lier.

ADRESSEN:
Voorzitter: Benoordenhoutseweg 30, 2596 BB 's-Gravenhage 070-3247569
Ondervoorzitter en secretaris: Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037
Penningmeester: Julianaplein 16, 2771 EE Boskoop 01727-12897

AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:
(1) a. 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS' olv drs J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage 070-3251955
b. 'MIDDELEEUWEN' olv drs. R.P. de Graaf, Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal 08385-27780
(2) 'TRADITIES EN CEREMONIEEL' olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588
(3) UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th. Smits jr., Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg 070-387396
M. Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn 055-661706
(4) 'RIDDERORDENENONDERSCHEIDINGEN 'olv H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992
B.W. Wagenaar, Händelstraat 18, 1901 VA Castricum 02518-53084
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563
C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage 070-3886566
(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv drs. J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012
(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr. R.A. Schimmel, De Mildestraat 57, 2596 S\V's-Gravenhage 070-3246568
(8) a. 'VERSTERKINGSWERKEN ALGEMEEN' olv drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage 070-3251955
b. 'OVERZEESE VERSTERKINGSWERKEN MET NEDERLANDSE HISTORIE'
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv dr. S.J. de Groot, Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Z 023-370769
(10) 'NAPOLEONTICA' olv Joh. Schaede, Stadionkade 97-1,1076 BM Amsterdam 020- 6624311
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade (gem. Nuth) 045-242962
(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' olv D.E.J. Stoot, De Wouden 87, 9405 HC Assen 05920-57174
(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma, 'Nij Midgaard', Woelwijk 1, 9255 KE Tytsjerk tel. en tel. fax: 05118-32524
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG' olv dr. F. Snapper, Burg Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage
(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv T.L.D. Postma, Kalfjeslaan 123,2623 AD Delft 015-612663
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' olv G. van Zuijdam, Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn 055-553839
W.L. Plink, Midachten 53, 8162 CK Epe 05780-12138
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage 070-3634391
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede 023-291324
W. den Dunnen, Laurens Reaelstraat 32, 2595 M 's-Gravenhage 070-3814892
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283
Dr. P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332
(20) 'KNIL' olv C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage 070-3248495
(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE EN TIJDSCHRIFTEN' olv drs. M.J. Lohnstein, Arnhemse straatweg 46, 6881 NH Velp 085-615484
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv drs. J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar 01751-18624
J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-246815
(23) 'KORPS MARINIERS' olv B.E. Stuit, Middelzand 2711, 1788 CM Den Helder 02230-44649
(24) 'GEWAPENDE BURGERS' olv A. Kok, Balistraat 86c, 2585 XW 's-Gravenhage 070-3466135

Mars et Historia
Orgaan van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie.
Verschijnt 4 x per jaar.

REDACTIE:
J. van den Berg
J.A.H. Engelman
F. Fabri
H. Muller

Redactieadres:
Cronestein 85
2804 EL Gouda

Ledenadministratie:
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, tel.: 023-291324.

Tekstverwerking:
Mw.M.C.van Goethem-van Tol

Druk:
Drukkerij W. van der Louw
Berkel en Rodenrijs

Lidmaatschap:
De contributie bedraagt per jaar min. f 50,-, te storten op rek. nr. 65.82.12.125 van de ING-Bank te Waddinxveen, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de N.V.M.H. te Waddinxveen.
Leden in het buitenland: f 60,-.

Reeds verschenen nummers
kunt U, zolang de voorraad strekt bestellen bij J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, tel.: 01820-34283, tegen onderstaande prijzen:

Losse nummers (inclusief portokosten) t/m jaargang 1991 f 7,50, over te maken aan de penningmeester.
Vanaf jaargang 1992 f 12,50 (inclusief portokosten); themanummers 40/45, Ned.-Indië 41/ 42 en 75 jaar MLD f 15,00 (inclusief portokosten); jubileumboek 25 jaar, f 38,00 (inclusief portokosten).
Enveloppen Nederlandse schilders van militaire taferelen f 8,00 per stuk (inclusief portokosten) overmaken op postgiro 31 41 628 t.n.v. H. Muller te Breda. Verkrijgbaar zijn de nrs: 2 (W.C. Staring), 3 (J.W. van Oorschot), 4 (A.M. Luyt), 5 (H.M. Krabbé) en 6 (W.P. van Geldorp).

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

28e Jaargang nummer 1 - januari/maart 1994

HET 6de LUSTRUM

Zoals eerder in dit blad en op de algemene ledenvergadering is medegedeeld hoopt onze vereniging in 1996 haar zesde lustrum te vieren.
Onder de titel 'De militair leert' zal in september 1996 in het Museum Flehite te Amersfoort een tentoonstelling worden ingericht waarin door middel van voorwerpen, schilderijen, foto's, enz. aandacht zal worden geschonken aan opleidingen, scholen en cursussen in de periode van 1813 tot 1950.
De lustrumcommissie bestaat uit de heren Van den Berg, Kramers, Muller, Stoot en Zaagman, die samenwerkt met de directeur van het Museum Flehite, de heer Elias.
De commissie roept U allen op na te gaan of U voorwerpen bezit die voor de lustrumtentoonstelling in aanmerking komen en of U bereid bent deze voorwerpen voor de duur van de expositie in bruikleen af te staan. Uiteraard zal voor verzekering worden gezorgd.
Welke opleidingen in de lustrumtentoonstelling zullen worden behandeld, hangt af van de beschikbare expositieruimte en het aanbod van te exposeren materiaal.
Reacties Uwerzijds worden met belangstelling ingewacht.

De lustrumcommissie

INHOUD

D.E.J. Stoot: Militariade
G.A. van Schooten: Een wonderbaarlijke redding op zee
L. Schuitemaker: Nieuwe onderscheidingstekenen naar aanleiding van de soldijregeling 1909
H. Neumann: De Sumatra spoorweg
O.G. Ward: Het moreel van de luchtstrijdkrachten tijdens de strijd om Nederlands-Indië
P.J.M. Kamps: Nederlandse soldaten in een Duits leger
P.H.Th. Dumon: Verslag themadag uniformen
Drs. A.P. Witlox: Een regiment infanterie naar aanleiding van werfbiljet rgt Phaff
J.G. Boon von Ochssée: Ontmoeting met het verleden
J.F.G. Einthoven: De eresabel en de artillerie
Kl. Sierksma: Een tot nu toe onbekende (?) Onderscheidingsvlag
Kl. Sierksma: De zigh in den waapen handel oeffenemde manschap
in de dorpe van de Muyderberg - 1785
Bestuursmededelingen en berichten
Agenda

BESTUURSMEDEDELING

Het bestuur wil de leden gaarne nog eens attenderen op de in de statuten en het huishoudelijk reglement voorkomende bepalingen over de opzeggingstermijn.
Artikel 6, lid 2 van de statuten luidt:
'Opzegging van het lidmaatschap door het lid kan slechts geschieden tegen het einde van een verenigingsjaar - hetwelk samenvalt met het kalenderjaar -, mits schriftelijk en met inachtneming van een opzeggingstermijn van tenminste zes weken. Niettemin is onmiddellijke beëindiging van het lidmaatschap door opzegging mogelijk, indien redelijkerwijs niet gevergd kan worden het lidmaatschap te laten voortduren. Indien een opzegging niet tijdig heeft plaatsgehad, loopt het lidmaatschap door tot het einde van het eerstvolgende verenigingsjaar.'
Lid 5 luidt: 'Wanneer het lidmaatschap in de loop van een verenigingsjaar eindigt, blijft desniettemin de jaarlijkse bijdrage voor het geheel door het lid verschuldigd.'
Het huishoudelijk reglement, artikel 3, specificeert een en ander:
'Opzegging van het lidmaatschap geschiedt uitsluitend schriftelijk aan de secretaris en moet plaatsvinden vóór 15 november om geldig te zijn bij het begin van het volgende kalenderjaar.'

J. Nuis, secretaris

Aanvulling op het artikel "Reorganisatie van de Infanterie en Cavalerie in het kader van de inkrimping van de Koninklijke Landmacht" in het 4de nummer 1993 van Mars et Historia.

In dit artikel moet in de 19de regel van de tweede kolom het woord "Klasse" vervolgd worden met: "alsmede de Atjeh Medaille 1873-1874". Bij het ter perse gaan van het 4de nummer zijn deze woorden uitgevallen.

H. Muller

Foto omslag:
Lockheed C-130H-30 Super Hercules, de nieuwste aanwinst van de Koninklijke Luchtmacht

Militariade

Een onregelmatig verschijnende rubriek met wetenswaardigheden met betrekking tot onze interesse-gebieden, voor U en met U verzameld door D.E.J. Stoot, De Wouden 87, 9405 HC Assen, tel. 05920-57174.

1. Nieuw aangetreden sta ik voor, de haast onmogelijke, opdracht de rubriek Militariade voort te zetten. Na 27 jaren heeft mijn illustere voorganger, de heer F.J. van Lier, de fakkel doorgegeven en het zal me veel moeite kosten zijn niveau en inzet te evenaren, maar met Uw hulp ... wie weet.

2. Allereerst aandacht voor enige interessante nieuwe publikaties: Voor de Nieuw-Guinea gangers onder ons is er een boek verschenen (in beperkte oplage) over de gebeurtenissen tussen 1945 en 1962 van de hand van Theo Peters, oud-marinier, welke twee maal in Nieuw-Guinea was.
   Deze kroniek met vele foto's is te bestellen bij: Secretariaat VBM/LKV, Mesdagstraat 118, 2596 XZ Den Haag, prijs fl. 27,50.

3. Voor onze (oud)cavaleristen verschijnt het standaardwerk over drie eeuwen Nederlandse cavalerie genaamd "Het Regiment Huzaren Prins Alexander". Een roemrijk regiment, waarvan de traditie teruggaat tot het begin van onze vaderlandse onafhankelijkheid en dat vernoemd is naar de in 1818 geboren Prins Willem Alexander, zoon van de latere Koning Willem II. Het boek behandeld de 17-eeuwse krijgsverrichtingen via Quatre-Bras en Waterloo tot de meidagen van '40. De auteur luitenant-kolonel A. Rens is sinds 1987 regimentscommandant.
   Dit werk is te bestellen bij: Management Press BV, Antwoordnummer 10803, 1000 RA Amsterdam, prijs fl. 39,50.

4. Bij de Batterij Press is verschenen "Victory in the West: the defeat of Germany"; een herdruk van het werk uit 1968 (auteur Major L.F. Ellis). Dit boek is herzien in samenwerking met het Imperial War Museum en een must voor de geïnteresseerde in de Tweede Wereldoorlog geschiedenis, speciaal de periode 1944-1945.
   Te bestellen bij The Battery Battle Press Inc., P.O. Box 198885, Uptown Station, Nashville, Tennessee 37219, 615-298-1401, prijs $ 49,95 + $ 2,50 shipping.

5. Geïnteresseerden in militaire modelbouw en pantservoertuigen hebben er een zeer fraaie kwartaaluitgave bij; namelijk "Steelmasters", tijdschrift voor pantservoertuigen en militaire modelbouw, geheel in kleur, met zeer goede schema's, modelbouwtips, camouflage voorbeelden, ontwikkeling, geschiedenis etc.. Het geheel heeft één nadeel, de tekst is in het frans. Maar ondanks de taal het beste wat er op de markt is, zéér aanbevolen.
   Te verkrijgen bij: Armes & Collection, 19 Avenue de la République, 75011 Paris. Prijs per vier exemplaren FF 240,-.

6. Ook de Napoleon-fans worden niet vergeten, verschenen is het boek "L'Armeé Napoléonienne" van Alain Pigeard, een lijvig boek met 1000 bladzijden en 600 afbeeldingen, waarvan 350 in kleur. De gehele "Grande Armeé" wordt behandeld: organisatie, kleding, bewapening, campagnes etc..
   Te bestellen bij Editions Curandera, les Martenons, 73670 Entremont-le-Vieux. De prijs kan een bezwaar zijn FF 3000,-.

7. Bij mij ligt een bijlage van de International Military Music Society betreffende compact-discs. Dit geeft een overzicht van alle uitgebrachte Nederlandse en Belgische militaire muziek op CD. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen.

8. Evenementen in april zijn: militaire muziek
   - Marinierskapel: taptoe Den Helder: 29 april 1994, 21.00 uur
   - Marinierskapel: taptoe Rotterdam: 30 april 1994, 21.30 uur
   - K.M.K.: Goodwill Concert, Sporthal Ber-

licum: 22 april 1994
- Trompetterkorps Ber.Wapens: Vlaggenparade OCC Amersfoort (v.m.)
- Trompetterkorps KMar: Optreden Krattendijke: 30 april 1994, 11.00-13.30 uur

Herdenkingen en tentoonstellingen:
20 april 1994: Van Ghentkazerne: 50 jaar Mariniersbrigade
april (tot 12 juni) Arsenaal van de wereld, Legermuseum Delft

Beurzen en veilingen:
2 april: Tilburgse ruilbeurs: restaurant Boerke Mutsaerts, 09.00-12.00 uur, Tilburg
10 april: De verzamelaar: Lijnbaanhal, Vlaardingen, 10.00-17.00 uur.
17 april: veiling Prinsen Antiekhof: Parkhotel, Den Haag.

Als laatste nieuws: tot inspecteur militaire muziek is per 1 november 1994 benoemd: Majoor G.Jansen, thans directeur J.W.F. Kapel.

L. SCHUITEMAKER

Nieuwe onderscheidingstekenen naar aanleiding van de soldijregeling 1909

Bij Koninklijk Besluit van 8 maart 1909, nr. 99, werd een nieuwe soldij-regeling van kracht voor het personeel van de landmacht beneden de rang van tweede luitenant. Deze regeling had onder meer ten doel de inkomsten van de verschillende categorieën van militairen beneden de officiersrang te verbeteren en de regeling van die inkomsten op een enigszins gewijzigde grondslag te doen berusten. Teneinde de hieruit voortvloeiende verschillen ook 'zichtbaar' te maken werden - bij latere K.B.'s - niet alleen twee nieuwe rangen geïntroduceerd maar ook enkele distinctieven nieuw ingevoerd dan wel aan

Merkwaardig is dat in het K.B. van 8 maart 1909 reeds wel de soldijen voor de vaandeldrager en de sergeant 1e klasse werden vastgesteld maar, zoals de minister van oorlog in zijn brief van 4 maart 1909 Kabinet Litt.K-22 opmerkt 'het Hare Majesteit nog niet heeft goedgedacht deze rangen in het leven te roepen'. Dit gebeurde enige dagen later bij het K.B. van 16 maart 1909, nr. 30, waarbij in de nieuwe organisatie-tabellen plaats werd ingegepast.
ruimd voor de vaandeldrager (alleen bij infanterie) en de sergeant (wachtmeester) der eerste klasse. Laatstgenoemd K.B. kan dus aangemerkt worden als de 'geboortedatum' van beide rangen. Het K.B. bevatte echter nog geen beschrijving van de bij de nieuwe rangen behorende onderscheidingstekenen. Dit geschiedde bij het K.B. van 27 mei 1909, nr. 71, dat, behalve de 'dubbele stip' voor de vaandeldragers en de tres onder de chevron voor de sergeant 1, ook nog een aantal andere zaken regelde. Nieuw was het zogenaamde radicaal voor hogere rang en de mouwkronen voor de sergeanten-majoor (opperwachtmeesters) -administrateur en -instructeur. [1]
Aangezien volgens de gewijzigde organisatie de smeden-bankwerker bij de artillerie tot wachtmeester konden worden aangesteld werd ook het van 1842 daterende mouwembleem, bestaande uit een gekruiste hamer en nijptang, in van gouddraad geborduurde uitvoering geïntroduceerd. [2]
Voor de vrijwilligers der 1e klasse bij de cavalerie en de hospitaalsoldaten werd de rode chevron op de linker-benedenmouw ingevoerd [3] en mocht ook de hoefsmid bij de infanterie zich met een rood hoefijzer op de mouw tooien. De kanonnier-richter bij de veldartillerie kreeg een rode vijfpuntige ster toebedeeld. [4]

Typisch is dat de beide in 1909 ingevoerde rangen geen lang leven waren beschoren. Bij

het K.B. van 15 maart 1910, nr. 68, werd het 'werkgebied' van de sergeant 1 weliswaar nog uitgebreid tot de administratieve troepen en de mobilisabele landweer-onderdelen, en werden zij ook met de fourierstaken belast[5,6], maar bij het in 1913 verschenen bevorderingsvoorschrift werd bepaald dat in den vervolge (weer) een rechtstreekse promotie van sergeant tot sergeant-majoor zou plaatsvinden. Ook zouden er geen vaandeldragers meer worden aangesteld. Aangezien het in het eerste decennium van deze eeuw niet ongewoon was dat een goed onderofficier reeds na 15 of 16 jaar dienst de adjudantsrang bereikte en dus rond zijn 45ste in aanmerking kon komen om tot vaandeldrager te worden bevorderd - er waren hiervoor 24 plaatsen, bij elk infanterie-regiment één - duurde het nog tot 1923 alvorens de laatste vaandeldragers het leger verlieten.

De voor medio maart 1913 aangestelde sergeanten 1 mochten hun tres onder de chevron blijven dragen, maar op de in 1917 verschenen herdruk van de instructie-plaat 'Rangen en graden' komt dit rangonderscheidingsteken niet meer voor.[7] Eerst naar aanleiding van de gewijzigde tekst van het bevorderingsvoorschrift 1932, dat in 1937 verscheen, werden per 1 oktober 1937 de toen aanwezige sergeanten-met-de-knoop massaal tot sergeant 1e klasse aangesteld. Ook de weinige sergeanten, die voor 1913 al 1e klasse waren, maar verder geen promotie hadden gemaakt, mochten bij die gelegenheid de tres onder de chevron verwisselen voor de tres met lus boven de chevron.[8,9]

Noten:

1. In het boek van M. Talens "Uniformen en em blemen van de Koninklijke Landmacht vanaf 1912" noemt de auteur als invoeringsdatum 8 juni 1909. Op deze datum verscheen het wijzigingsblad op het kledingvoorschrift, doch de rangen en onderscheidingstekenen werden bij de in het artikel genoemde K.B.'s ingevoerd. (Zie "Talens" bladzijde 42, 46, 48 en 163).
2. Talens vermeldt op bladzijde 142 ten onrechte bij het Kledingvoorschrift 1912 als invoeringsdatum.
3. Bij het in "Talens" op bladzijde 148 genoemde K.B. uit 1815 werd de rode chevron uitsluitend ingevoerd voor kanonniers en niet voor alle vrijwilligers der 1e klasse.
4. Zie "Talens" bladzijden 133 en 142.
5. Zie voor de fouriersrangen mijn artikel in Mars et Historia 24e jaargang nr. 2.
6. Bij de Koninklijke Marechaussee kwam de wachtmeester 1e klasse naar aanleiding van het K.B. van 21 september 1910.
7. In de voor het eerst in 1930 verschenen "Naam- en Ranglijst van het Beroeps- en Reservepersoneel beneden de rang van tweede luitenant" worden de toen nog aanwezige sergeanten 1e klasse van voor 1913 als sergeant vermeld met een aantekening dat zij ooit tot sergeant 1 waren aangesteld.
8. De gegevens over de sergeant 1e klasse in dit artikel mogen dienen als aanvulling en verbetering van mijn artikel in Mars et Historia, 20e jaargang, nr. 4.
9. De tres met lus boven de chevron werd reeds in 1917 ingevoerd voor het donkere uniform van de Europese sergeanten bij het KNIL. Op de groene en witte uniformen werden de distinctieven op de kraag gedragen.

H. NEUMANN

De Sumatra spoorweg

Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft het Japanse leger in voormalig Nederlands Indië drie spoorwegen laten aanleggen. Degenen die dit moesten uitvoeren werkten onder dwang van het Japanse leger. Door het 16de Japanse leger zijn op Java twee spoorwegen aangelegd. Één daarvan is 27 km lang en loopt van Madjalaja (Majalaja) naar Tjitjalenka (Cicalenka). Hieraan hebben onder dwang moeten werken de gevangen en kinderen uit o.a. kamp Baros. Deze spoorbaan was eerst afgebroken. De reden om hem weer aan te leggen is niet bekend.
De andere spoorweg die op Java werd aangelegd is van Saketi naar de kolenmijn bij Cihara. Saketi ligt ten westen van Rangkasbitung. Deze was 180 km lang. De spoorweg is aangelegd door de romoesha, dat waren Indonesische dwangarbeiders waarover later meer vermeld zal worden. De reden voor deze aanleg was voor de kolenwinning. Het Japanse leger had een enorm tekort aan brandstof. Van deze spoorweg is niets meer terug te vinden. Gegevens hierover zijn er heel weinig. Thans is een Indonesische journalist doende om deze te vergaren.

Op midden Sumatra is door het 23ste Japanse leger een spoorweg aangelegd van Pekanbaru naar Muaro, deze was 220 km lang. Hij sloot aan op het bestaande spoorwegnet van de westkust van Sumatra. Op de westkust is in de Nederlandse tijd een klein spoorwegnet aangelegd voor het transport van kolen, afkomstig uit de mijnen van Sawah Loento, naar de haven van Padang, de Emmahaven.
De commandant van het 23ste Japanse leger op Sumatra, vroeg aan het hoofdkwartier in Tokyo om toestemming voor de aanleg van deze spoorweg. De reden hiervoor was dat er een invasie op Sumatra van de geallieerden werd verwacht. Een terecht vermoeden omdat er al diverse verkenningslandingen waren verricht door de geallieerden. Deze landingen werden verricht door het Korps Insulinde, beschreven door J.Th.A. de Man in zijn boek 'Opdracht Sumatra'. Hierin worden deze verkenningslandingen van het Korps Insulinde uitvoerig omschreven. Het hoofdkwartier in Tokyo gaf hier toestemming voor, op voorwaarde dat het hoofdkwartier geen materiaal zou leveren, hetgeen voor de aanleg van de spoorweg in Burma wel was gebeurd, en dat eerst het tracé Pekanbaru naar de kolenmijnen Sapar en Karoe zou gereed komen. Het 23ste leger had dit tracé uitgekozen, omdat het de kortste verbinding over zee is naar de haven van Singapore om het vasteland Malaysia te bereiken, voor een snelle aan- en afvoer van legeronderdelen en materiaal. De vele eilanden van de Riau-archipel vormden een goede dekking door de scheepvaart. Dat de Japanners dit tracé kenden was niet vreemd omdat alle technische gegevens in het archief van de Nederlands-Indische Staatsspoorwegen lagen. Het was een oud plan dat al dateert van 1870. In 1891 zijn de eerste exploratietochten gemaakt. In 1920 is nog eens een serieus onderzoek ingesteld. Maar men kwam tot de conclusie dat deze spoorweg op dat moment niet rendabel zou zijn. De Japanners hebben niet het gehele Nederlandse tracé gevolgd. Bij Doeriangedang hebben zij het oorspronkelijke plan verlaten. Daar vandaan hebben zij de Koeantan-rivier gevolgd tot aan het dal bij Loeboek Ambatjang. Dit dal leidt naar Logas. Vanaf dat punt kon weer het oude Nederlandse plan gevolgd worden.
De reden dat zij van het oorspronkelijke plan zijn afgeweken is dat op dat tracé veel tunnels geboord moesten worden.
Om toch bij de kolenmijnen te komen van uit Pekanbaroe is daarvoor een extra zijlijntje aangelegd. Dat Pekanbaroe als eindpunt is gekozen heeft twee redenen. Vanaf Pekan-

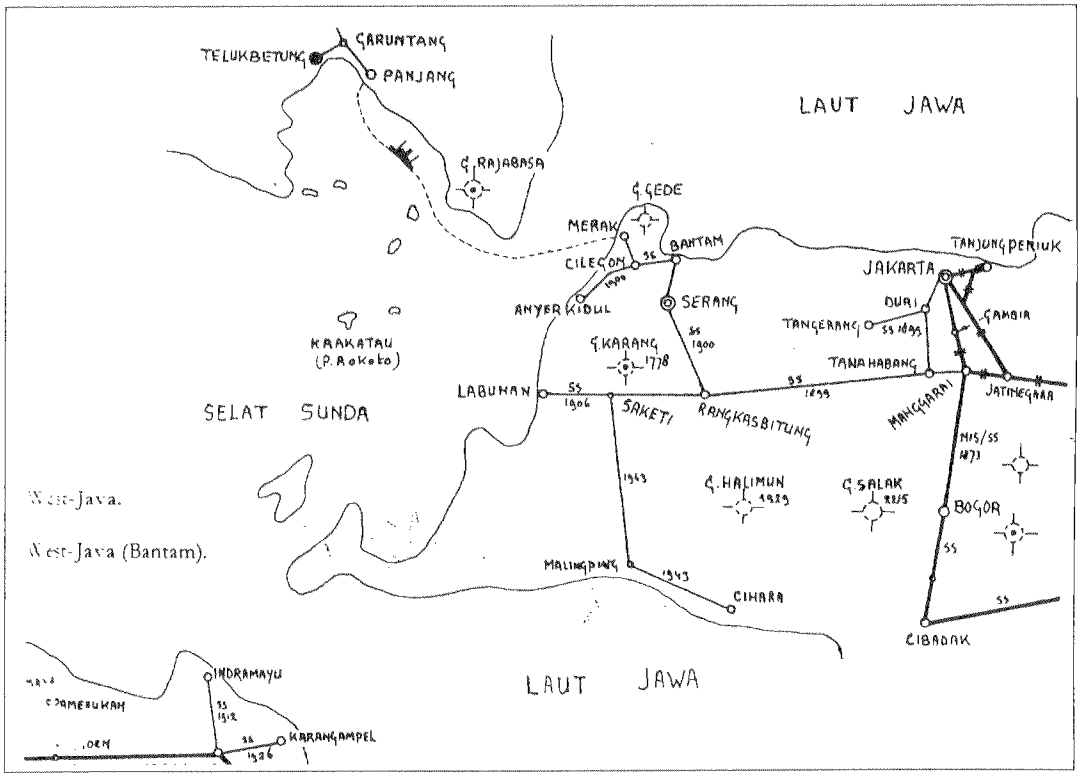

West-Java.

West-Java (Bantam).

Uit: 'De stoomtractie op Sumatra en Java'.

Kantoortje en polikliniek kamp 1.

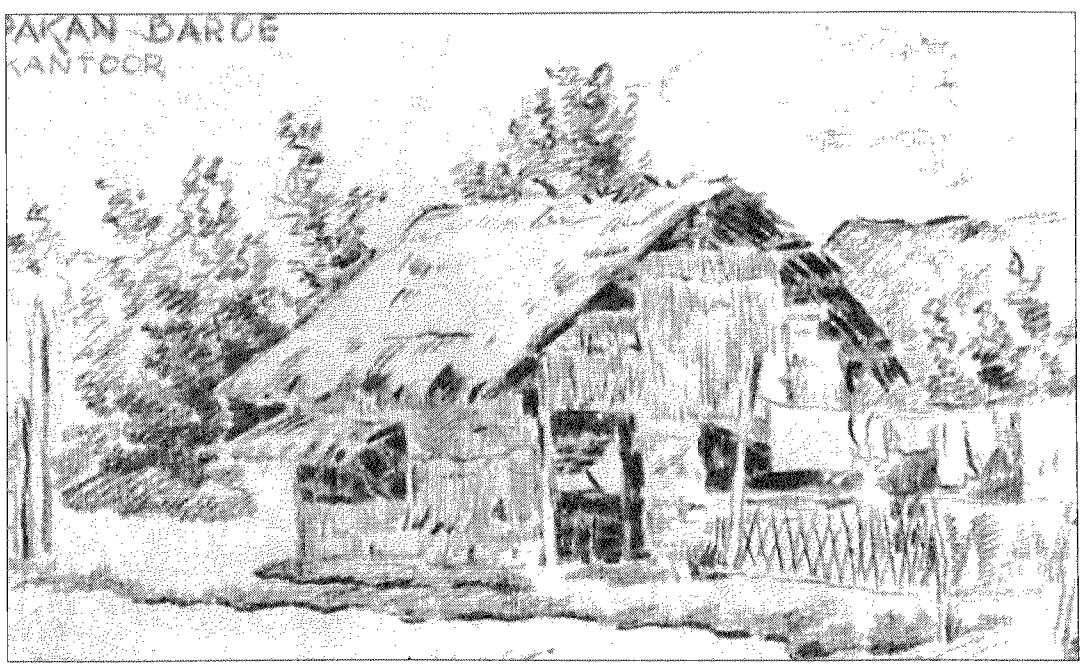

Spoorbaan naast kamp 2.

Weg tussen de barakken in kamp 2.

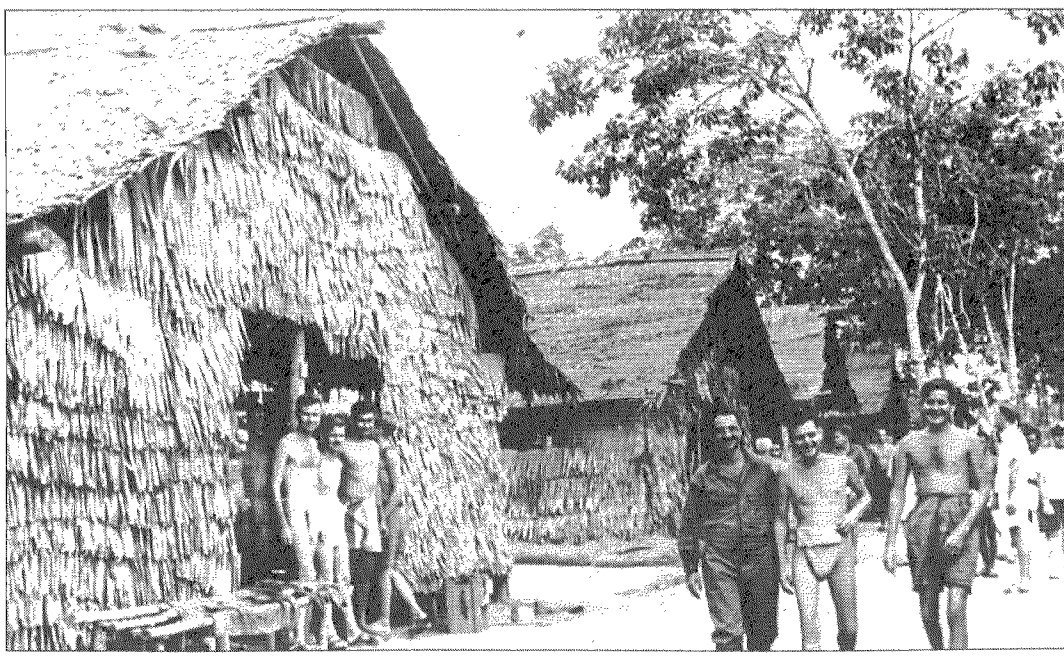

baroe tot aan de kust is een moerasgebied, de aanleg door dat moeras zou te kostbaar worden. De tweede reden is dat de Siak rivier zo diep is dat coasters tot 800 BRT deze haven kunnen bereiken. Al voor de oorlog was Pekanbaroe een officiële haven. Het materiaal voor de spoorweg hebben de Japanners overal vandaan gehaald. Het rollend materieel en de rails van Java en de oostkust van Sumatra. Van Malaysia alleen rails. De reden dat er geen rollend materieel van Malaysia is gehaald houdt verband met de spoorbreedte.

In sept. 1943 is met de aanleg begonnen. Hiervoor zijn ingezet de romoesha. Het woord romoesha is zowel enkelvoud als meervoud. Romoesha waren Indonesiërs die zich vrijwillig hadden gemeld in het begin van de oorlog om diensten te verrichten voor het Japanse leger. Zij waren met vele beloften van goed eten, goede huisvesting en goede medische behandeling geronseld, en als einddoel een vrij Indonesië. Toen de berichten de familieleden bereikten dat daar niets van werd nagekomen meldde uiteraard zich niemand meer. Om die reden ging het Japanse leger over tot het houden van razzia's. Door de slechte behandeling lag het sterftecijfer bij de romoesha op ongeveer 85%. Het waren overwegend nog jonge mensen. Zij werden naar een bepaald punt ergens langs de baan gebracht en moesten hun eigen barakken bouwen. Sliepen eerst in de open lucht. Voeding was ver beneden het rantsoen dat een mens nodig had. Omdat het nog jonge mensen waren hadden zij nog geen enkele ervaring om te kunnen overleven. Ook van enige leiding van de Japanse bewakers was geen sprake. Een eigen leiding hadden zij niet. Door de Japanse bewakers werden vanuit de groep romoesha personen aangewezen die tijdens het werk de instructies moesten doorgeven die de Japanse bewakers gaven.

Bij de krijgsgevangenen was dat anders. In legerverband kende men het bivak maken, dat direct na aankomst op een door de Jap aangewezen kamp werd uitgevoerd. De groep werd ingedeeld in: keukenploeg, latrine gravers, ziekenboeg inrichten, slaapgelegenheid creëren, enz..

De romoesha zijn begonnen het tracé aan te leggen. In het moeras werd een dijk opgeworpen, in de bergen moesten de rotsblokken worden opgeruimd die de Jap met dynamiet had laten springen. Daarbij zijn romoesha omgekomen omdat de Jap een lading wel eens te vroeg liet springen. De romoesha die overleed werd ergens langs de baan begraven. Op het graf werd geen enkel kenteken geplaatst. Zo is het voorgekomen, dat als de romoesha afgelegen van zijn kamp stierf, de leguanen hem opaten. Lipat Kain en Petai zijn de plaatsen waar dat door krijgsgevangenen is waargenomen.

Registratie van de overleden romoesha bestond niet vandaar dat van duizenden romoesha hun graven niet bekend zijn. Ook niet van waar zij destijds van uit hun woonplaatsen naartoe zijn overgebracht, omdat deze registratie, die bij Semarang lag opgeslagen is verbrand tijdens een politionele actie. Een intrieste zaak voor de nabestaanden, omdat zij overal zijn ingezet, niet alleen in de archipel, maar ook daarbuiten. Alleen al van Java zijn er 290.000 romoesha afgevoerd. Als krijgsgevangene was het streng verboden aan de romoesha in welke vorm dan ook hulp te verlenen. Als het werd ontdekt volgde een lijfstraf voor de krijgsgevangene en de romoesha.

Tegen het einde van de oorlog hebben de Japanners bij Simpang Tiga dicht bij het vliegveld te Pekanbaroe en bij Taloek een paar barakken laten bouwen. Het waren volgens de Jap hospitalen voor de romoesha. Er zijn zelfs nog enkele Hollandse doktoren gedetacheerd geweest. Medicijnen waren er niet. Volgens het verslag van één van de artsen bestond de zaalvisite die zij 's morgens maakten langs de patiënten, uit het tellen van de overledenen. Meer konden zij niet doen. De romoesha noemde het dan ook 'roemah sakit simbolies' (symbolisch ziekenhuis). Waarom de Jap deze maatregelen tegen het einde van de oorlog nam is niet bekend.

Na de oorlog is voor de omgekomen romoesha een monument opgericht te Simpang Tiga door de gouverneur R.H. Soebrantas Siswanto bij Pekanbaroe.

De aanleg van de spoorweg werd zeer slecht uitgevoerd. Door de krijgsgevangenen werd er flink gesaboteerd. Dagelijks liep er wel een locomotief of wagon uit de rails. Eenmaal viel er zelfs een locomotief om, die er nu nog ligt midden in het oerwoud. De baan

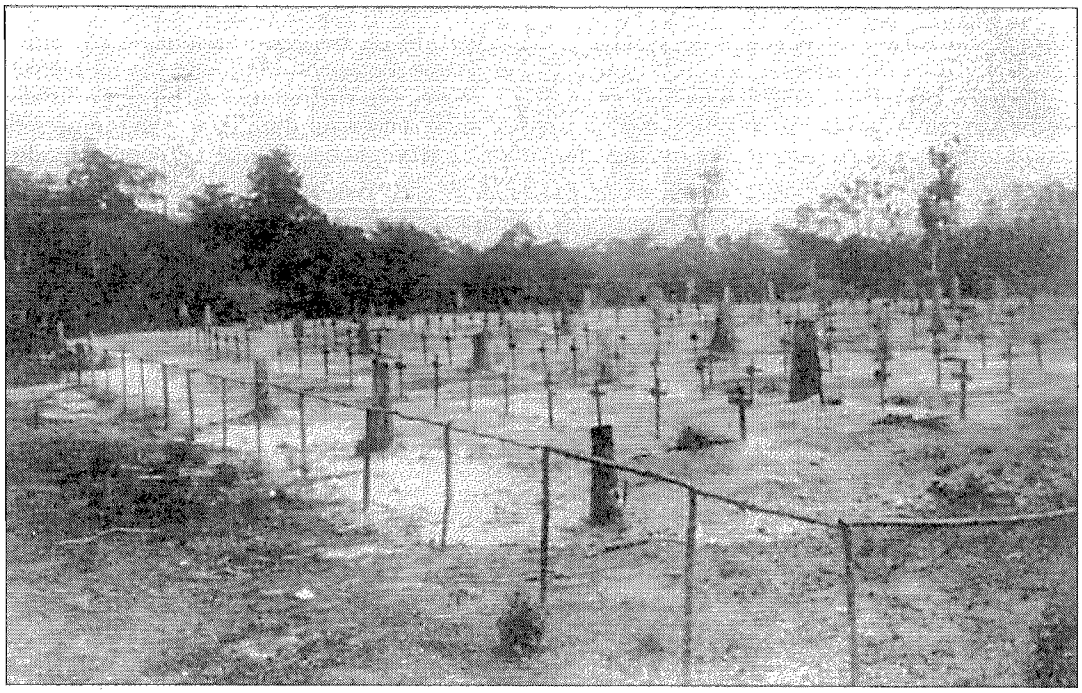

Kerkhof van kamp 2.

Interieur barak. Foto S&GPA.

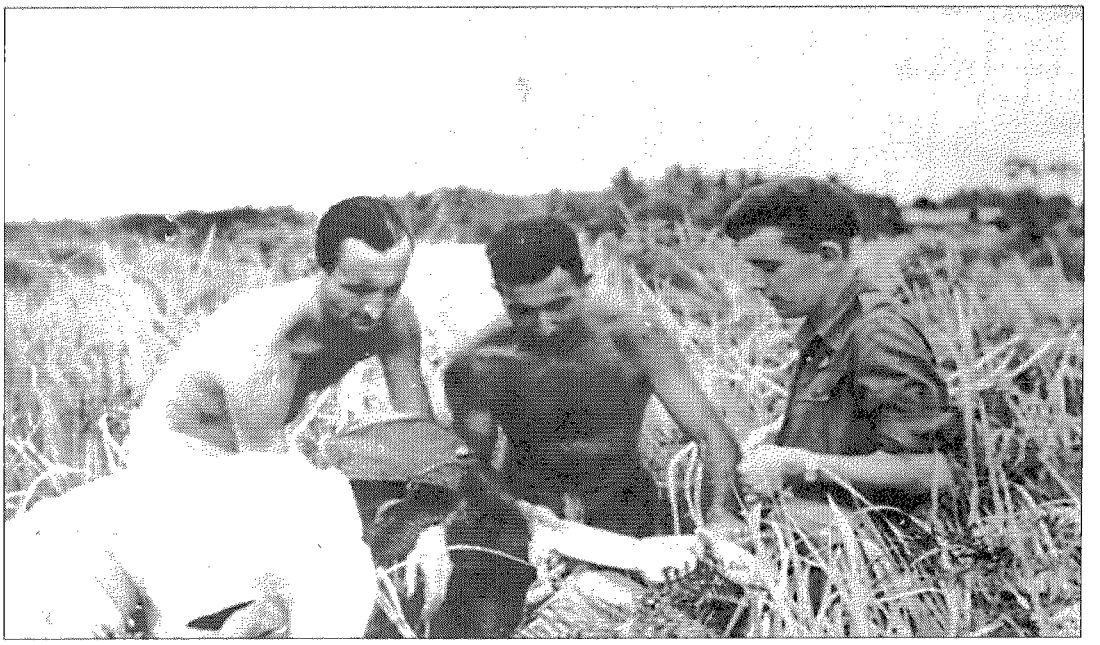

Dropping van medicijnen en voeding.

Omgevallen locomotief voorbij Loeboek Ambatjang. In de rimboe!

was zo slecht dat na de oorlog, toen de krijgsgevangenen werden verzameld in het basiskamp te Pekanbaroe, het de Jap werd verboden gebruik te maken van de spoorweg. Bij ieder transport derailleerde er wel een wagon. Wat veel ongerief voor de krijgsgevangenen opleverde. De Japanse bewakers hadden de opdracht dat er per dag een bepaalde afstand van het tracé af moest zijn. Naar kwaliteit werd niet gekeken. Als zijn dagtaak maar af was.
In 1951 heeft de Indonesische regering met Ir. T.A.M. Koster nog overwogen de spoorweg te herstellen. De toestand was zodanig dat zij daar van hebben afgezien. In 1961 zijn alle rails verwijderd en verkocht.
Op 14 mei 1944 vertrok het eerste transport krijgsgevangenen van Tandjong Priok bestemd voor de spoorbaan aanleg. Zij kwamen op 17 mei 1944 te Padang aan in de Emmahaven. Hier vandaan vond het verdere transport plaats, eerst per trein tot aan Pajakombo en dan per vrachtauto naar Pekanbaroe. De eerste ploeg kwam te Pekanbaroe aan op 20 mei 1944 in kamp 1, aan de Siak rivier. De erg verwaarloosde barakken die er stonden waren voor de oorlog gebouwd door de oliemaatschappij NPPM, bestemd voor hun personeel die proefboringen verrichtten in dit moerasgebied.
Op 24 mei 1944 werd officieel met de baanaanleg begonnen, deze kwam gereed op de capitulatiedag van Japan, 15 augustus 1945.
De krijgsgevangenen die bestemd waren voor deze aanleg werden overal vandaan gehaald. Java en de oostkust van Sumatra. Velen hadden al andere transporten meegemaakt, Flores, Ambon, Amahai, waar zij vliegvelden moesten aanleggen. Die van de oostkust van Sumatra hadden een weg moeten aanleggen in midden Atjeh, en werden aangeduid met 'Atjeh-party'. De aanvoer van de gevangenen vond plaats over land, en over zee via Padang en Singapore. Twee maal is een transport getorpedeerd: de Van Waerwijck in de Straat van Malakka waarbij 176 gevangenen zijn omgekomen en de Junyo Maru bij Bengkoelen aan de westkust waarbij 1462 man zijn omgekomen van de 2185 man en 4000 romoesha van de 4200 die ook aan boord zaten. in totaal zijn 4967 man aangekomen die aan de spoorbaan hebben moeten werken. De totale inzet kwam op 6607 man.
De nationaliteiten van de krijgsgevangenen waren Engelsen, Australiërs, Nieuw-Zeelanders, Amerikanen en uiteraard ook Nederlanders, Ambonezen en Menadonezen, allen KNIL militairen. Er was ook één Noor bij. Hoe hij in gevangenschap is gekomen is niet bekend, wel dat hij bij een scheepsramp was gered.
Als een gedeelte van de baan gereed was gekomen schoof een kamp op. Enkele kampen bleven staan voor het dagelijks onderhoud van de baan, of fungeerde als basiskamp voor een bepaald traject. Op 7 maart 1945 werd ook vanaf Muaro met de aanleg gestart. Op die wijze kon sneller gewerkt worden. Dicht bij Pintoe Batoe kwamen de ploegen elkaar tegen op 15 augustus 1945.
De ligging in de barakken was buitengewoon slecht. Per man was er 60 cm ligruimte. De voeding was ver beneden het normale. Er moet bij gezegd worden dat het Japanse leger ook op midden Sumatra niet het volle rantsoen kreeg omdat het er niet was. Het is daar zeer dun bevolkt, dus van de bevolking kon niets geëist worden. Menig keer was er bijvoorbeeld geen zout of suiker enz. De reden hiervoor was dat een transportschip was getorpedeerd.
In totaal zijn er 14 kampen geweest. Het leven in de kampen was slecht, weinig voeding, ligging uitermate slecht. Lekkende en tochtige barakken. Deze barakken waren slechts gebouwd van rondhout en de daken en wanden bestonden uit atap. Dit is het blad van de nipa palmboom. Slaapbanken van planken waren links en rechts in de barakken aangebracht. Latrines en badgelegenheden waren zeer primitief, alles in de open lucht met als een bescherming voor de wind en regen een klein schot van atap. In de keuken werd met hout gestookt en gekookt in drums en watjans. Het hout om te stoken werd door de krijgsgevangenen zelf in het bos gekapt. Tijdens het werken langs de baan was er wel eens gelegenheid om met de bevolking in contact te komen, dan werd er textiel verkocht. Een broek of hemd dat als uiterste nood kon worden gemist, om voor dat geld wat eten van de bevolking te kopen voor bijvoeding. In het kamp was het op een aangewezen plek mogelijk om een extra eigen potje te koken. De ingrediënten hiervoor waren langs de baan tijdens het corvee van de bevolking gekocht. Of men had eetbare plan-

Snierken. Na de oorlog genomen!

Frank Willem met zijn hond Judy.

ten, knollen of wat dan ook in het bos langs de baan gevonden. Dit eigen potje koken werd snierken genoemd, het is nooit achterhaald waar dat woord vandaan kwam. De medische behandeling was treurig om reden dat er geen medicijnen waren en als de Jap wat verstrekte was het te weinig. Toch is het bewonderenswaardig hoe nog velen zijn geholpen met eigen gevonden middelen. Gedacht werd aan het maken van gist en vitamine B en kruiden van uit het bos. Soms werden door de bevolking nieuws of kranten doorgegeven tijdens het corvee.
De baanaanleg werd volgens een Duits systeem uitgevoerd. Op lorries werd het benodigde materiaal voor een aantal meters baanlengte aangevoerd. Als de eerste lorries leeg waren werden deze langs de baan geplaatst en kon de volgende oprijden. Bij de huiswaarts keren werden de lorries weer op de baan geplaatst en teruggevoerd naar het emplacement om weer te worden opgeladen. De toestand van het talud voor de baan was slecht. Wanneer er gaten in waren ontstaan door de regen of andere redenen, werden deze met veel takken en stammen opgevuld en daarover aarde gestrooid. Dat zag de bewaker niet, dat werd tijdens zijn afwezigheid gedaan.
Ongelukken bij de aanleg hebben ook plaatsgevonden. Geen ernstige, daarvoor was door de krijgsgevangenen een eigen strenge werkdiscipline uitgedacht en stipt uitgevoerd. Het was immers hun eigen belang en zelfbehoud als je je er aan hield. Bekende zeer ernstige ongevallen zijn geweest van een Australiër die onder een omvallende boom terechtkwam, en een man die bij nacht van een brug viel. Bij bijna ieder kamp was een kerkhof. De registratie werd nauwkeurig bijgehouden, ook de plaatsen van de graven. Dat is de reden dat na de oorlog deze graven zijn teruggevonden.
De overledenen zijn uiteindelijk allen herbegraven op de erevelden op Java. Het totaal aantal overledenen die bij de baanaanleg zijn omgekomen bedraagt 706 man. Dat is 14,21%. Een ogenschijnlijk laag percentage. De reden hiervan is dat veel van deze krijgsgevangenen overlevenden waren van andere zware transporten. De natuurlijke selectie had daar al plaatsgevonden. De leeftijd van de Nederlanders was hoog. De reden hiervoor was dat zij de achtergeblevenen waren van de transporten die eerder van Java waren vertrokken. Bij de eerste selectie werden de jonge en nog fitte mannen uitgezocht. Veel van de achtergeblevenen waren gepensioneerden. Mishandeling in de vorm van slaan op het lichaam en gezicht of schoppen tegen de benen kwam regelmatig voor als de bewaker niet werd begrepen of slechte bui had. Één geval is bekend van een marteling met dodelijk afloop. Iemand van kamp 1 was 's nachts onder het draad doorgekropen om textiel te verkopen en werd bij terugkomst gesnapt. Hij is dagenlang gemarteld. Uiteindelijk lukte het de kampcommandant van kamp 2 hem vrij te praten van de Jap. Maar toen was het al te laat, enkele uren later stierf hij in de ziekenbarak.
Van alle kampen was alleen kamp 1 van prikkeldraad voorzien. De andere kampen hadden alleen een schutting langs de openbare weg, als het kamp daar aan lag. Prikkeldraad was niet nodig. Waar wilde men heen vluchten? In de wildernis was geen voedsel te vinden en de bevolking verried je meteen voor hun eigen lijfsbehoud. Bij verzwijgen werden zij onthoofd. Eenmaal heeft een gevangene uit kamp 3 het geprobeerd. Noodgedwongen moest hij zich weer melden. Hij gaf als reden op dat hij tijdens de aanleg in het bos naast de baan een tijger had ontmoet. Hij was op de vlucht geslagen en verdwaald. Wonder boven wonder werd deze zeer goed gevonden uitvlucht geaccepteerd en gehonoreerd met enkele klappen waarop hij weer naar het kamp mocht.
Naast alle ellende is aan deze spoorbaan aanleg ook nog een heel bijzondere geschiedenis verbonden van een hond die de gehele krijgsgevangenschap heeft meegemaakt: Judy, beschermd en bewaakt door een Engelsman. De hond heeft drie torpederingen meegemaakt, de krijgsgevangenschap en is daarna met zijn baas naar Tanzania meegegaan en daar gestorven. Deze geschiedenis is vermeld in de documentaire van de Sumatra spoorweg.
Op 15 augustus 1945 vond de capitulatie van Japan plaats. Pas op 23 augustus 1945 erkende de kampcommandant van kamp 2 tegen de Japanse bewaking dat Japan had gecapituleerd. In het kamp was het al bekend door de berichtgeving via de bevolking. Er was geen radio om verbinding met de geallieerden tot stand te brengen. In Voor Indië vond de

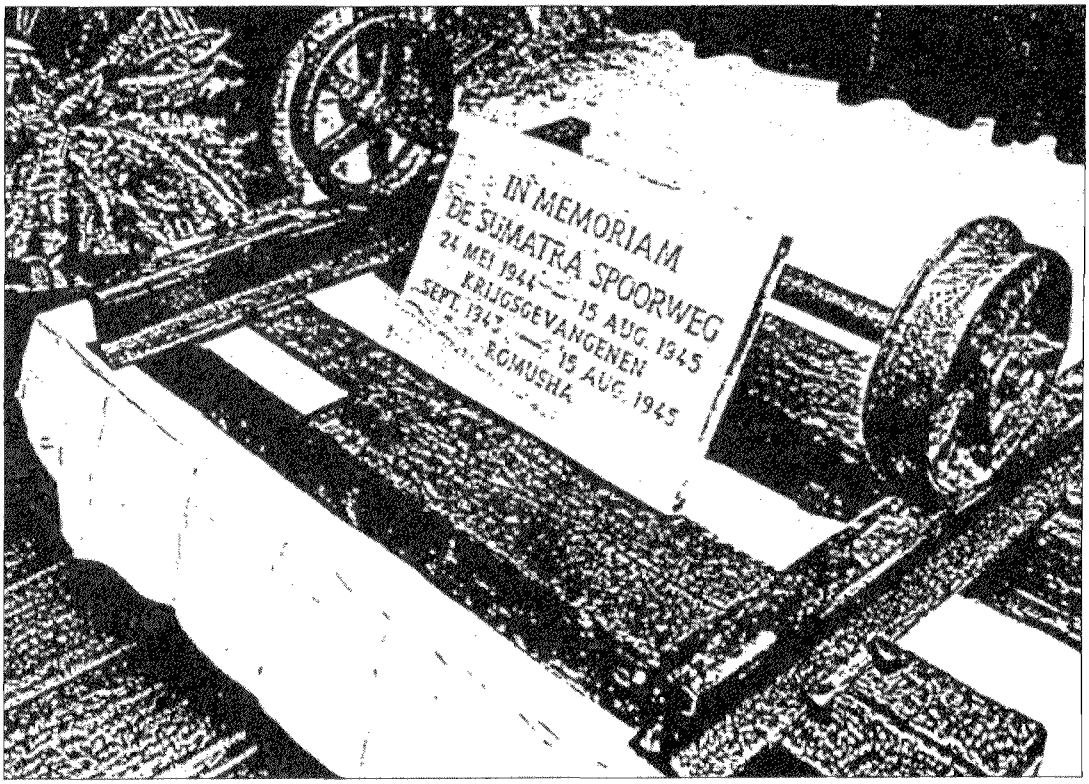

overdracht van het Japanse leger aan het Britse leger plaats, voor dit territorium. Daarbij werd de verblijfplaats van de krijgsgevangenen te Pekanbaroe verzwegen. Waarom is niet bekend. Pas op 4 september hoorde maj. Lodge van het Korps Insulinde, die was geland bij Bagansiapi-api, dat er in Pekanbaroe krijgsgevangenen waren. Hij vertrok direct per bootje en kwam op 6 september, 's avonds om 8 uur, in Pekanbaroe aan om te constateren, dat zich ook daar nog ongeveer 5000 krijgsgevangenen bevonden. Hij legde met zijn radio het contact met de geallieerden, waarop direct de volgende dag voedselpakketten en medicijnen werden gedropt.
De hulpverlening kwam dan snel opdagen. Zieken werden per vliegtuig en schip naar Singapore gebracht. De overige krijgsgevangenen werden overgebracht naar: Palembang, Padang en Medan. Op 25 november 1945 vertrok het laatste contingent Nederlanders uit Pekanbaroe.

O.G. WARD

Het moreel van de Luchtstrijdkrachten tijdens de strijd om Nederlands-Indië

Voorwoord van C.A. Heshusius:

In februari 1992 - vijftig jaar na datum - werd in Rotterdam het (Stichting Maatschappij Krijgsmacht) symposium gehouden getiteld 'Nederlands-Indië 1942, Illusie en Ontgoocheling'. Daarbij ook deze voordracht van ons lid de luitenant-kolonel b.d. KLu O.G. Ward over het moreel van onze luchtstrijdkrachten tijdens de strijd om Nederlands-Indië.
Toen, na de afbraak van de Indische defensie in de uitzichtloze tijd van economische crisis gedurende de jaren dertig, eindelijk weer wat geld vrij kwam voor het KNIL, is (terecht) begonnen een forse prioriteit te leggen bij de snelle uitbouw van de Militaire Luchtvaart (de ML van het KNIL), in plaats van bij het feitelijke landleger.
Toen Nederland op 8 december 1941 aan Japan de oorlog verklaarde, kwam de ML/KNIL - in feite 'de Indische Luchtmacht' - direct tot ver buiten onze grenzen in de Pacific in actie. Drie maanden lang: daarover gaat deze verhandeling. Na drie maanden van oorlog moest Nederlands-Indië capituleren. Edoch, er waren gelukkig tijdig maatregelen getroffen om de oorlog vanuit de lucht met kracht voort te zetten, van buiten Nederlands gebied: vanuit Australië.

NLEIDING

In de militair-geschiedkundige literatuur over de drie eerste maanden van de luchtstrijd boven Malakka en Nederlands-Indië in 1941-1942 is nergens in negatieve zin geschreven over het optreden van de Militaire Luchtvaart (ML) van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL). Niet alleen Nederlandse historici als L. de Jong, C.C. Küpfer, L. Schotborgh en P.C. Boer, maar ook Britse en Amerikaanse geschiedschrijvers als D. Gillison, L. Wigmore en H.P. Willmott hebben de intentie en inzet van de ML tot en met de capitulatie op 9 maart 1942 in waarderende zin beschreven.[1]
Niet dat hierdoor het verloop van de oorlog veel werd benvloed. Het is algemeen bekend dat het Wapen der Militaire Luchtvaart van het KNIL bij het uitbreken van de oorlog in de Pacific op 7 december 1941 nog in het opbouwstadium naar een moderne luchtmacht was: de gevechtsvliegtuigen waren in onvoldoende aantallen aanwezig om de gehele archipel te kunnen verdedigen tegen een agressor als Japan; het materieel was kwalitatief niet het beste; daarenboven was de sterkte en ervaring van het personeel nog niet op dat niveau als mag worden verwacht voor het aangaan van een luchtkrijg tegen de al geoefende Japanse luchtstrijdkrachten. De ML was wel verreweg de grootste luchtmacht in Zuidoost Azië. Dit geeft een idee van de sterkte van de geallieerde luchtstrijdkrachten in dit gebied.
Ondanks deze tekortkomingen, die de onvolwassenheid van dit wapen illustreren, heeft de ML zich in de strijd gestort. Dat deed zij op een dusdanige wijze dat H.M. Koningin Wilhelmina dit wapen heeft onderscheiden met de hoogste dapperheidsonderscheiding, de Militaire Willems-Orde (MWO) der 4e Klasse. De lovende woorden met betrekking tot de ML in de 'Dispatches' van de geallieerde bevelhebber, de Britse generaal Sir Archibald Wavell en de Britse Air-Vice Marshall Sir Paul Maltby onderstrepen deze onderscheiding.[2]

MOREELTOETSING

Over de inzet en prestaties van de ML is het duidelijkst geschreven in twee boeken van de Nederlandse historicus P.C. Boer. Van dag tot dag en vaak van missie tot missie heeft hij minitieus de luchtoorlog boven Malakka, het

tegenwoordige Maleisië, en Nederlands-Indië beschreven. Een beter overzicht van de operaties en de mensen die erbij betrokken waren, is in de militair-historische literatuur niet te vinden.
Boer schrijft in zijn eerste boek de luchtstrijd boven Borneo, in feite de 'testcase' voor de strategie van de indirecte verdediging. Hij concludeert dat het hoofdprobleem niet bij het strategisch concept, de tactische uitvoering of bij het personeel lag, maar voornamelijk bij de getalsverhouding. Ergo verwijst hij het uiteindelijk falen naar de grote tekorten in materieel en personeel.[3] In zijn tweede boek[4] waarin het verdere verloop van de luchtoorlog is beschreven, eindigt Boer met een aantal conclusies, waarvan één het moreel van het personeel betreft. Hij stelt dat het moreel goed was, een enkele uitzondering daargelaten, ondanks het aantal negatieve factoren zoals de algemene onderschatting van de vijand bij de aanvang van de strijd, het gebrek aan informatie, de zeer zwakke bevelvoering vanuit de staf op Java en de reeds genoemde tekorten aan materieel en personeel. Hij schrijft dit toe aan het feit, dat - op de top van de ML na - het personeel jong, 'operationeel minded' en vaktechnisch goed onderlegd was.
In zeker zin komen de conclusies van Boer overeen met die in een verslag, dat opgemaakt werd in maart 1942 in Australië door vijf officieren van de Generale Staf van het KNIL[5] Tijdens de genoemde oorlogsdagen waren zij werkzaam op het 'American-British-Dutch-Australian Command (ABDA-Command)' en/of op het Algemeen Hoofdkwartier (AHK) van het KNIL. Eén van hen was de latere legercommandant generaal S.H. Spoor. In dit rapport werd een duidelijk beeld gegeven over de krijgsverrichtingen met daaraan gekoppeld een aantal zeer sprekende conclusies. Een belangrijk rapport, omdat het het eerste officiële rapport was van de strijd in Nederlands-Indië en opgesteld vlak na de capitulatie. Desondanks wordt door mij meer waarde gehecht aan de studies en conclusies van Boer, omdat de opstellers van het rapport niet beschikten over volledige en exacte gegevens. Het is echter frappant dat zowel de uitkomsten van de analyse van Boer en die van het verslag elkaar weinig ontlopen.
Misschien kan ter staving van de conclusie over het moreel van de mL het volgende worden aangevoerd. De inzet van het ML-personeel heeft in de eerste drie maanden van de Pacificoorlog geresulteerd in het volgende aantal dapperheidsonderscheidingen: één MWO 3e Klasse, zes MWO's 4e Klasse, negen Bronzen Leeuwen, zes Bronzen Kruizen met eervolle vermelding, 36 Bronzen Kruizen, 42 Vliegerkruizen en 20 Kruizen van Verdienste.[6] Ik ben er mij zeer goed van bewust dat moreeltoetsing via deze weg een uitermate delicate zaak is en zeer voorzichtig moet worden gehanteerd. In een land als Nederland, zonder gevoel voor traditie, zal het schild der verdediging zwak zijn; gebrek aan gevoel voor militaire traditie heeft ook tot gevolg dat onderscheidingen nauwelijks worden gewaardeerd. Voeg daarbij dat bij de toekenning van dapperheidsonderscheidingen een zekere subjectiviteit onvermijdelijk is en mijn voorzichtigheid om deze opsomming als toetsingsgraad voor het moreel van de ML te gebruiken zal duidelijk zijn. Ondanks alle bezwaren indiceert deze opsomming toch dat de eigenschappen moed, beleid, trouw en initiatief, volharding en doorzettingsvermogen bij de ML aanwezig waren. Factoren die mede bepalend zijn voor het moreel van een troep.

MOREEL ANALYSE SYSTEEM KLU

Een zeer concreet en waardevol toetsingsmechanisme voor het bepalen van het moreel bij de troep is het 'Moreel Analyse Systeem van de Koninklijke Luchtmacht', het zogeheten 'Mans-KLu'. Dit systeem dat tot op heden bij de Nederlandse luchtmacht in gebruik is, is ontworpen door de afdeling Gedragswetenschappen van de Koninklijke Luchtmacht na een onderzoek naar het functioneren van een moreelanalysesysteem bij een aantal bedrijven en instanties (IBM, de gemeente Amsterdam) en met de Koninklijke Luchtmacht vergelijkbare organisaties, onder meer de Deense en Israëlische krijgsmacht.[7] Een goed moreel is immers een belangrijke voorwaarde voor het leveren van slagkracht. Over weinig tijd en minder middelen valt te praten, over een laag moreel niet. Vooral niet als ook onder moeilijke omstandigheden taken moeten worden uitgevoerd. Gesproken kan worden over een hoog moreel wanneer het personeel voor zijn taak berekend is, een bepaalde satisfactie heeft in zijn werk en voort-

durend - ook onder moeilijke omstandigheden - bereid is de opgedragen taak naar behoren uit te voeren.
Dit 'Mans-KLu' systeem omschrijft het begrip moreel als een samenspel van de volgende facetten: *motivatie, welbevinden, weerbaarheid, zelfvertrouwen* en *discipline.* Projecteren we deze vijf begrippen op de toenmalige krijg van de ML, dan is het volgende hierover te zeggen.
Motivatie is - aldus dit beoordelingssysteem - *de bereidheid zich voor de gestelde taken in te zetten, offers te brengen, initiatieven te nemen en verantwoordelijkheid te dragen.*
Tijdens de eerste opdrachten in de Pacificoorlog was de motivatie en de wil tot handelen zeker aanwezig. Pas toen de eersten sneuvelden ('niet thuis komen', want het daadwerkelijk sneuvelen werd vaak niet waargenomen), ging een schok door de gelederen. Pas toen begon men zich goed te realiseren dat het ernstiger was dan vermoed. Men had in feite de vijand onderschat. Toch werd de grimmiger wordende situatie met een bepaalde vertrouwen ondergaan. Er was geen weifeling. Nog steeds werd in die eerste weken van de oorlog verondersteld dat 'partij' kon worden gegeven. Vooral toen ook (vermeende) successen werden gemeld.
Tot aan het einde van de eerste drie oorlogsmaanden bleef de motivatie en de wil tot vechten, zij het dat twee factoren een steeds belangrijkere rol gingen spelen.
Ten eerste kwam de gedegen opleiding in vredestijd hoe langer hoe meer van pas. Zo is bekend dat ondanks de oplopende vermoeidheidsfactor na de vele vluchten en de ondervonden emoties, men zich bepaalde tactieken tijdens de operaties probeerde eigen te maken om zich alsnog te kunnen weren tegen de overmachtige vijand en om de overleveringskansen te vergroten. Dit kan alleen als een goede opleiding de basis vormt bij de uitvoering van de oorlogstaak en de geestelijke vermogens niet geremd worden door invloeden van buiten.
Ten tweede bleek het belang van de mentaliteit en het psychisch profiel bij het leidinggevend personeel van de vliegeenheden, patrouille- en afdelingscommandanten, chef monteurs, etc.. Ondanks het snel naderende catastrofale einde bleven zij niet alleen op hun post, dat wil zeggen vlogen zij hun opdrachten of bleven zij hun taak op de grond uitvoeren, maar zorgden zij tevens voor de onder hen geplaatste personeelsformaties, aldus het goede voorbeeld gevend aan hun ondergeschikten. Als geheel bleef de ML tot aan de capitulatie overeind. Ook bleef de ML vechten, de naderende overgave ten spijt. Goede vakkennis en een positieve mentaliteit bepaalden in menig geval de redding uit een netelige situatie. Vaak was toen tijdens een luchtgevecht de grens tussen leven en dood een kwestie van enkele seconden.
Met *welbevinden* wordt bedoeld *de mate van tevredenheid met het werk, de directe omgeving en de arbeidsvoorwaarden.*
Hoewel deze term wat ongepast overkomt in een oorlogsbeschrijving, wil ik dit begrip in dit verband toch hanteren. Het is nodig zich te realiseren dat het werkgebied van de ML in de tropen lag. Vliegen onder tropische omstandigheden en in het bijzonder in de westmoesson, waarbij temperaturen van 30-45°C en een vochtigheidsgraad van ongeveer 90% niet ongewoon zijn en regen- en stortbuien met torenhoge donderwolken en korte periodes van zonneschijn elkaar afwisselen, vergt enorme aanpassing. Tevens dient men zich ook te realiseren dat het personeel uit verschillende landaarden bestond, met alle gevolgen van dien. Zo zal bijvoorbeeld een kort-verband vlieger - Hollandse jongen - die kort voor het uitbreken van de oorlog van Nederland naar Indië was vertrokken en geplaatst werd op een vliegveld midden in het oerwoud van Borneo zich daar niet behaaglijk hebben gevoeld. Dit in tegenstelling tot de Indische Nederlander of Indonesiër die gewend was aan het tropische klimaat en voor wie de omgeving niet vreemd was. Ook was het bijvoorbeeld een groot verschil of men ten strijde trok vanaf een vliegbasis als Soesterberg of van Samarinda II op Borneo of van Kendari op het eiland Celebes. Bij terugkomst op de basis in de beide laatste gevallen was er een karige maaltijd uit de veldkeuken, een veldbed met klamboe tegen de muskieten, een gat in de grond als wc en soms de luxe van een primitieve douche om te mandiën en dat was alles. Kortom, het element van welbevinden is slechts te meten met maten die toen en daar golden. Die waren voor een ieder in oorlogstijd, ook voor de ML-ers niet gunstig.
De werkomgeving was vaak primitief, omdat de meeste vliegvelden, ook op Java, toen nog

in opbouw waren en slechts voorzien waren van het hoogst noodzakelijke. En over arbeidsvoorwaarden kon niet worden gesproken in oorlogstijd. Toch was er een aantal moreelopbouwende factoren, zoals een regelmatige postbezorging voor het personeel, hetgeen vooral voor hen in de Buitengewesten, vaak duizenden kilometers ver van gezin en thuisbasis, van essentieel belang was. Daarnaast was het voor het welbevinden van belang dat er een provisorische 'air-sea-rescue' organisatie werd opgezet en een relatief snel gewondenvervoer op gang kwam.
Gezien de werkprestaties, onderzocht en beschreven door Boer kan op dit punt worden geconcludeerd dat het persoonlijke moreel van de ML-er inderdaad goed moet zijn geweest. Er werd continu gevlogen en de opdrachten werden uitgevoerd. In de archieven van de na-oorlogse Commissie Onderzoek Gedragingen KNIL zijn naar mijn weten geen gevallen bekend van dienstweigering of desertie, voorgebracht voor en berecht door de krijgsraad. Wel is bekend dat het inheems hulppersoneel in de laatste maand massaal wegliep tijdens de bombardementen op de vliegvelden op Java. Door de capitulatie en de na-oorlogse omstandigheden was het niet mogelijk deze personeelscategorie aan de bestaande wetten en regels te toetsen.
Met **weerbaarheid** tegen stress wordt bedoeld *het vermogen om onaangename en onontkoombare situaties te boven te komen.*
Het gaat hier in het bijzonder om eigenschappen als vitaliteit, de lust tot aanvallen, het vaste geloof: mij kan niets overkomen. Een grote rol speelde hierbij het offensieve gedrag van het vliegend personeel. Dat werd sinds het begin van de opleiding bijgebracht in de vorm van realistische oefenvluchten en schijngevechten in de lucht, waarbij altijd levensgevaar om de hoek kwam kijken. In belangrijke mate werd de weerbaarheid gestimuleerd door het idee te behoren tot een selecte groep van het leger. Hierdoor werd de groepscohesie, het eenheidsgevoel, aangewakkerd. Dit leidde tot de zogeheten wapentrots van allen die bij de ML dienden. Na een strenge medische- en psychologische selectie, werd de groepscohesie gestimuleerd vanaf de intrede bij dit wapen en de daarop volgende opleiding. Het dragen van een uniform dat verschilde van de rest van het KNIL, goed geordende kampementen voor de opleidingseenheden, beter eten en 'messing' dan bij de meeste wapens van het KNIL, de vliegtoelage, kortom een betere levensstijl dan bij de andere wapens, bevorderde het eenheidsgevoel. Dit gevoel, gekoppeld aan een goede motivatie, verschafte het *esprit de corps.* Anders gezegd: het moreel was goed te noemen, want men was geestelijk gewapend tegen onaangename en onontkoombare situaties.
Zelfvertrouwen is de verwachting dat de eigen capaciteit, scholing, training en ervaring een voldoende basis vormen voor het toekomstig functioneren, ook in moeilijke tijden.
De opbouw van het zelfvertrouwen begon, zoals reeds eerder aangegeven, met het passeren van de zware lichamelijke en psychologische keuringen voor het vliegend personeel van de ML. De wetenschap dat slechts 40% of lager van het totaal aantal gegadigden deze keuringen doorstond, gaf de goedgekeurde de satisfactie kerngezond te zijn. Bovendien werd het meerderwaardigheidsgevoel gestimuleerd doordat hierna de opleiding van één van de zwaarste militaire beroepen voor hun open stond. Hierin voelde de aspirant ML-er zich anders dan de andere militairen. Bovendien behoorde hij zoals gezegd, naar eigen gevoelen tot een keurkorps; zo werd het in die dagen gezien. Dat was ook een oppepper! Dit zelfvertrouwen werd nogmaals versterkt door bijvoorbeeld de eerste solo-vlucht. De nieuweling werd hiermee capabel geacht de verantwoording te dragen voor een vliegtuig en zichzelf, zonder ondersteuning van een instructeur. Uiteindelijk was de psyche van de gebrevetteerde met de wing op de borst en de sergeantstrepen (onder-officier) of de vaandrigstippen (officier) op de kraag zodanig gevormd, dat het zelfvertrouwen en het vertrouwen in zijn collega's op een peil lag, dat gesproken kon worden van een hoog individueel moreel. Met dit hoge moreel werden de oorlogshandelingen begonnen. Dankzij deze weerbaarheidsgraad hield het ML-personeel het in die chaotische maanden vol tot de capitulatie van Nederlands-Indië.
Discipline is de bereidheid en het vermogen om zich te onderschikken aan de normen en regels en samen te werken met anderen in een organisatie. Dit gold ook voor de ML, zij het dat bij dit wapen in de loop van de tijd een voor een buitenstaan-

der nauwelijks waarneembare verschuiving plaatsvond in de opvatting over discipline. Nog steeds naar buiten toe strak en stram, was op het werkterrein (vliegvelden, hangars, werkplaatsen, etc.) tijdens het werk een zekere gemoedelijkheid waarneembaar. Dit betekende niet dat verhoudingen uit het oog werden verloren of egards verslapten. Het vliegbedrijf brengt nu eenmaal met zich mee dat men dagelijks, ook in vredestijd, geconfronteerd wordt met de realiteit van fatale ongelukken en dat precisie, zowel voor vliegend- als grondpersoneel, van essentieel belang is. Dit geeft ook aan dat precisiewerk niet alleen steunt op uiterlijke discipline, maar meer nog op de attitude en de innerlijke drang zo goed mogelijk te presteren. Er ontstond daardoor een min of meer kameraadschappelijke band op basis van onderling vertrouwen. Een verhouding die menselijke overkwam dan de strakke discipline bij andere wapens. Deze situatie die al in vredestijd aanwezig was, heeft een grote en positieve rol gespeeld tijdens de activiteiten van de ML in oorlogstijd. De discipline bij de ML bleef tot het einde toe gehandhaafd.

TOT BESLUIT

Al met al kan worden geconcludeerd dat het moreel van de ML, getoetst aan het 'Mans-KLu' zonder twijfel met goed kan worden gekwalificeerd. Tenslotte een typerende bevestiging van deze conclusie. Na de capitulatie op 9 maart 1942, gaf de Commandant van de ML-KNIL, de toenmalige kolonel E.T. Kengen, een laatste order uit, ondanks het verbod van de Japanners. Deze order luidde als volgt:

'Door de toekenning door H.M. De Koningin aan de Militaire Luchtvaart van een Vaandel getooid met de Militaire Willems-Orde is op afdoende en blijvende wijze de verdienste van ons wapen vastgelegd. Niettemin deel ik u mede dat mij door de Japanse militaire autoriteiten tijdens een bijeenkomst, waarop ik ambtshalve was ontboden, hunne achting werd betuigd voor de dappere wijze waarop onze luchtstrijdkrachten hebben gestreden. De onversaagde aanvallen onzer bommenwerpers op Palembang deden hen de vraag stellen, waarom wij deze niet door jachtvliegtuigen deden begeleiden, voorts of onze bemanningen een geldelijke beloning genoten voor de uitvoering van die opdrachten. Gij mannen, die ook onder de moeilijkste omstandigheden Uw harden plicht goed hebt vervuld, weet dit beter. Houdt allen het hart hoog'.[8]

Noten:

1. L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, XIa (Leiden, 1984); C.C. Küpfer, *Onze vliegers in Indië* (Haarlem, 1946); L. Schotborgh, *Nederlands-Indië contra Japan*, VI ('s-Gravenhage, 1956); P.C. Boer, *De luchtstrijd rond Borneo* (Amsterdam, 1987); P.C. Boer, *De luchtstrijd om Indië* (Houten, 1990); D. Gillison, *The Royal Australian Air Force 1939-1942* (Canberra, 1957); L. Wigmore, *The Japanese Thrust* (Canberra, 1957); H.P. Willmott, *Empires in the Balance - Japanese and Allied Pacific Strategies to April 1942* (London, 1982).
2. Despatch by the Supreme Commander of the ABDA Area to the Combined Chiefs of Staff on the Operations in the South-West Pacific 15 January - 25 February 1942. Sectie Luchtmachthistorie, 's-Gravenhage (SLH); Report on the Air Operations during the campaign in Malaya and the Netherlands East-Indies from 8th December 1941 to 12 March 1942. *The London Gazett.* SLH.
3. Boer, *Luchtstrijd rond Borneo.*
4. Boer, *Luchtstrijd om Indië.*
5. Verslag betreffende de krijgsverrichtingen in Nederlands-Indië door 5 officieren der Generale Staf, 31-03-1942 (SLH).
6. P.G.H. Maalderink, De Militaire Willems-Orde sedert 1940 (s.l., 1982), H.G. Meijer, *Bronzen Leeuw, Bronzen Kruis: militaire dapperheidsonderscheidingen* (Amsterdam, 1990), div. Koninklijke Besluiten (SLH).
7. Verslag van een onderzoek naar de mogelijkheden tot ontwikkeling van een operationeel moreels-analyse systeem (Mans-KLu) t.b.v. de Koninklijke Luchtmacht.
8. Overzicht Militaire Luchtvaart 1941-1942 samengesteld door generaal-majoor E.T. Kengen, 1946 (SLH); *De stuurkolom. Orgaan van de Militaire Luchtvaart*, maart 1949.

P.J.M. KAMPS

Nederlandse soldaten in een Duits Leger

In 1993 is het integreren van een Nederlandse Divisie in een Duits Legerkorps ter sprake gekomen. Het is echter niet de eerste keer dat Nederlandse Legereenheden in een Duits Legerkorps zijn opgenomen. Van 1815 tot 1867, hebben voorlopers van huidige korpsen in het zogenaamde Bondscontingent tot het Duitse Bondsleger deel uitgemaakt van het IX Legerkorps van het Duitse Bondsleger.
De Militiewetten van 1817, en van 1861, hadden een extra-territoriaal element. Een gedeelte van het Nederlandse Leger, eerst alleen in en nabij het Groot-Hertogdom Luxemburg, maar na de Belgische Opstand ook in Nederlands Limburg, had een taak in bondgenootschappelijk verband met de Duitse Bond.
De Duitse Bond was de opvolger van het in 1806 door Napoleon opgeheven Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Hoofddoel was de soevereiniteit van de afzonderlijke staten en veiligheid tegen een buitenlandse vijand.
Na 1815 is deze bond aanvankelijk onder leiding van Oostenrijk verder gegaan, maar in de loop der tijd werd deze leiding steeds meer bestreden door Pruisen. Er waren sterke religieuze verschillen, Protestant Pruisen en Rooms Katholiek Oostenrijk, waardoor langzaam aan twee blokken ontstonden. De oorlog van 1866 was het einde van de samenwerking tussen Oostenrijk en de overige Duitse Staten. Door het ontbinden van de Bond kon Nederland afstand nemen van een taak welke toch al met minimale middelen werd vervuld.

VESTING LUXEMBURG

De vesting Luxemburg, hoofdstad van het gelijknamige Groothertogdom, ligt op de rotsen boven de valleien van de Petrusse en de Alzette. Reeds de Romeinen lieten de heerweg van Trier naar Parijs, welke door een noord-zuid weg gekruist werd, hier voorbij gaan. Hier lag een kasteel dat vrijwel onneembaar was en pas in 1556 zou worden ingenomen. In de loop der tijden is de vesting zodanig versterkt dat zij de bijnaam 'Gibraltar van het Noorden' ontving. De vesting zou alles bij elkaar bestaan hebben uit vierentwintig forten en zestien andere fortificaties. Eén van de vestingbouwers, die deze vesting verbeterden, was Sebastiën le Prestre Vauban, die aan het einde van de XVII hier werkte. Onderaardse gangen zouden plaats geboden hebben aan hele regimenten cavalerie.[1]
De stad is door de tijden heen in handen van verschillende families geweest. Aanvankelijk was dit het Luxemburgse Huis en vanaf 1443 werd de vesting eigendom van het Bourgondische Huis. De laatsten benutten de vesting als hoeksteen voor de verdediging van hun gebieden tegen de Franse koningen. De vesting lag vrij ongelukkig tussen Duitsland en Frankrijk en was daardoor regelmatig twistappel tussen beide landen. Tijdens de Nederlandse Opstand bleef de vesting in handen van de Spaanse koning, om in 1714 na de Spaanse Successie-oorlog over te gaan naar de Oostenrijkse Habsburgers. Dit bleef zo tot na de Napoleontische tijd.
Bij de slotacte van het Weener Congres van 9 juni 1815 en de daaruit voortvloeiende vrede van Parijs werd het Hertogdom als Groothertogdom Luxemburg aan Koning Willem I gegeven als compensatie voor het verlies van bezittingen in Duitsland oostelijk van de Rijn, onder andere het voorouderlijke Nassau, ook wel genoemd de Nassause Erflanden. Gelijktijdig werd het oostelijke deel van het Hertogdom afgestaan aan Pruisen.

OORSPRONG VAN HET BONDSCONTINGENT

Bij het traktaat van 8 november 1816 werd met Pruisen overeengekomen dat Luxemburg een vesting zou zijn van de Duitse bond. In verband hiermee zou het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden een contingent leveren voor het Duitse Bondsleger ten behoeve van de bezetting van de vesting Luxemburg. Ingevolge het verdrag van 12 maart 1817 zou Nederland 1/4 van de oorlogsbezetting, en Pruisen de overige 3/4 leveren. Maar, het grootste deel van de tijd werd de vesting alleen bezet door Pruisische troepen. Bij KB van 21 oktober 1818 werd de vredessterkte van het garnizoensbataljon van Luxemburg vastgesteld op 1000 man. Dit bataljon bestond uit 6 compagnieën infanterie en 1 compagnie artillerieën maakte deel uit van het Nederlandse leger. De oorlogssterkte werd bepaald op 2556 man combattanten en een aanvulling van 1271 man als 'Ersatz'. Het Ersatzcontingent diende bij mobilisatie de beide andere contingenten op sterkte te houden, en diende in de nabijheid van Luxemburg gelegerd te zijn. Het garnizoensbataljon is op 1 april 1822 weer opgeheven. De troepen zijn verdeeld over andere onderdelen van het Nederlandse leger.

Deze situatie hield ook in dat een deel van het Nederlandse Leger zich te richten had naar Duitse voorschriften en reglementen, en ook door Duitse generaals geïnspecteerd kon worden.[2] De diensttijd was 6 jaar (een jaar langer dan in Nederland onder de Militiewet 1817), waarbij, afhankelijk van het wapen, minstens 2 tot 3 jaar werkelijk onder de wapenen doorgebracht moest worden. Een rekruut telde het eerste halfjaar niet mee in de sterktebepaling.

Tijdens de periode 1815-1867 heeft de Luxemburgs-Nederlandse bijdrage aan het Duitse Bondsleger verschillende gedaanteveranderingen en verandering van taken ondergaan welke hierna behandeld worden.

1815 OPRICHTING LUXEMBURGS BONDSCONTINGENT

Volgens de Bondsacte van 1815 werd de sterkte van het Bondsleger bepaald op 1 man op 100 zielen, vermeerderd met een reserve van 1 man op 300. Dit veranderde na enige jaren. De samenstelling van het contingent werd vergroot ingevolge de 'Kriegsverfassung' vastgesteld bij Bondsbesluit van 9 april 1821.

Deze eiste:

een hoofdcontingent ter sterkte van 1% van de bevolking,
een reservecontingent ter sterkte van 1/3% en
een Depôtcontingent (Ersatzcontingent) ter sterkte van 1/6%.

Het totale contingent was hierdoor 11/2%.

De indeling van de troepen moest zijn, 1/7 deel cavalerie, 2 stukken geschut per 1000 man met een derde in reserve, zijnde 1/4 deel houwitzers, 1/4 deel twaalf-ponders, en 1/2 deel zes-ponders, 1/5 deel daarvan moest rijdende artillerie zijn. Pioniers en Pontonniers maakten 1% van de sterkte uit. De rest van het contingent bestond uit infanterie, en van dit deel moesten weer 15% Jagers en scherpschutters zijn. Mineurs en Sappeurs werden alleen geleverd door de staten die aan het belegeringspark bijdroegen. Het IX Legerkorps, waar het Luxemburgse contingent deel van uitmaakte, was daarvan vrijgesteld. Om tot een volledige sterktebepaling van de verschillende onderdelen te komen was dus nogal wat rekenarij nodig.

Niet tot de sterkte behoorden de zgn noncombattanten, zoals, beambten, personeel voor de militaire justitie, geestelijke en geneeskundige verzorgers, verplegings-personeel, schrijvers, oppassers van officieren en de handwerkslieden. Wel tot de sterkte behoorden tamboers, hoornblazers, trompetters, timmerlieden en hooguit 8 muzikanten per bataljon, voor zover die ook gebruikt konden worden voor het doorgeven van signalen. Het contingent kon zowel bestaan uit vrijwillig dienenden alsook uit militieplichtigen. Nederland wees voor deze taak enige onderdelen aan van de staande armee, met andere woorden vrijwilligers.

Voor het hoofdcontingent werden aangewezen:

Regiment Zwitsers No 29,
twee escadrons van de Afdeling Kurassiers No 1,

en detachementen van

het 3e Bataljon Veldartillerie en
het Bataljon Pontonniers, Mineurs en Sappeurs.

Voor het depôt- en reservecontingent:

een bataljon van de 12e Afdeling Infante-

rie (II/12 RI),
en voor de andere wapens en dienstvakken:
detachementen uit de hierboven genoemde eenheden.

DE BELGISCHE OPSTAND EN ZIJN GEVOLGEN

Tijdens de Belgische Opstand is de vesting Luxemburg behouden gebleven voor de Koning-Groothertog. In 1831 is de bezetting van de vesting nog wel enige tijd versterkt geweest met troepen uit Lippe en Waldeck. Hoe in de periode 1831-1839 het bondscontingent functioneerde is niet duidelijk, waarschijnlijk functioneerde het helemaal niet.
Als gevolg van de Belgische opstand en het Traktaat van Londen van 1839 werd het Groothertogdom Luxemburg wederom verkleind en opgedeeld in een Belgische provincie Luxemburg en het Groothertogdom. Het voorheen door Luxemburg geleverde contingent werd daardoor evenredig kleiner. Nederland werd nu verplicht een aanvullend contingent te leveren. Als compensatie voor het wegvallen van Belgisch Luxemburg werd voor de sterktebepaling de Nederlandse provincie (en Hertogdom) Limburg aangewezen met uitzondering van de vestingen Maastricht en Venlo en hun rayons. In het weggevallen deel van Luxemburg woonden 149.597 mensen, in Nederlands Limburg 147.527.

1839 HET LUXEMBURGSE EN HET LIMBURGSE BONDSCONTINGENT

De in 1839 vastgestelde sterkte van het Bondscontingent voor de bezetting van de vesting Luxemburg was [3]:

	Totaal	**Luxemburg**	**Limburg**
Infanterie	1966	1036	930
Cavalerie	362	188	174
Artillerie	183	95	88
Pioniers	25	–	25
subtotaal	2536	1319	1217
Reserve			845
Ersatz			423
Totaal			3804

Het is niet geheel duidelijk welk Infanterie Regiment in de periode 1829-1842 deel uitmaakte, dan wel een of meer bataljons leverde aan het Bondscontingent, aangezien de Zwitserse Regimenten in 1829 zijn opgeheven. Bij de infanterie hoorde een compagnie Jagers van 98 man. De artillerie bestond uit 2 houwitzers, 2 kanonnen van 6 pond en 2 kanonnen van 12 pond.[4]
Volgens de overeenkomst diende het Limburgse contingent uit Limburgers te bestaan, maar of dit lukte is niet duidelijk. Dat het problemen kon opleveren blijkt uit het hieronder geciteerde KB van 29 mei 1859.

1842 ZELFSTANDIG LIMBURGS BONDSCONTINGENT

In 1842 werd het Luxemburgs-Limburgse Bondscontingent gesplitst in twee afzonderlijke contingenten en werden voor het (Nederlandse) Limburgse Bondscontingent aangewezen: II-7 RI, (de Jagers te Voet ook wel genoemd Limburgse Jagers), bestaande uit een staf en 6 compagnieën, het 4e eskadron van het 4e Regiment Ligte Dragonders en het 5e eskadron van het 2e Regiment Lanciers, en de 4e compagnie van het 1e Regiment Artillerie. Het Luxemburgse Bondscontingent bleef bestemd voor de Vesting Luxemburg, maar het Limburgse contingent was voortaan deel van de 2e Divisie van het IX Armeekorps van het Veldleger van de Duitse Bond.

De verdeling van mankracht in 1842 werd:

	Totaal	**Luxemburg**	**Limburg**
Infanterie	1602	1602	0
Cavalerie	374	0	374
Artillerie	198	0	198
Pioniers	25	0	25
subtotaal	2199	1602	597
Reserve			199
Ersatz			99
Totaal			895

Luxemburg had een probleem met het lichten van cavalerie en artillerie. In 1846 werd daarom door de Duitse Bond besloten het contingent te splitsen. Limburg leverde voortaan een zelfstandig contingent bestaande uit cavalerie en artillerie en een peloton pioniers. II-7RI werd daarom in 1846 van de taak in het Bondscontingent ontheven.
Het zelfstandige Bondscontingent leverde een financieel voordeel op voor het Nederlandse Leger. Nederland wilde artillerie en

cavalerie leveren in de verhouding van 1 artillerist of cavalerist tegen 2 infanteristen. Als gevolg van deze beslissing daalde de sterkte van het Limburgse contingent tot 895 man, inclusief reserve en Ersatz.
In 1846 ging het 4-4 Regiment Ligte Dragonders over naar het 2e Regiment Lanciers als 5e eskadron. In 1849 werden het 4e en 5e eskadron als Eskadrons Jagers te Paard losgemaakt uit het verband van het 2e Regiment Lanciers. In 1851 ontstond uit beide eskadrons het Korps Jagers te Paard dat in 1854 werd omgedoopt tot Regiment Jagers te Paard. In 1855 werd het Korps omgevormd tot 5e Regiment Dragonders van 3 eskadrons en een Depot-eskadron. Pas in 1859 zou het regiment gaan bestaan uit 5 eskadrons (waarvan een reserve-eskadron) en een depot-eskadron.
De artillerie van het Limburgse Bondscontingent onderging in de volgende jaren eveneens verschillende hernummeringen en reorganisaties. In 1845 werd het de 4e compagnie zware veldartillerie, en in 1846 de 4e compagnie zware veldartillerie van het 2e Regiment Artillerie. In 1848 werd het de 4e compagnie veldartillerie van het Limburgse Contingent van het Regiment Veldartillerie en in 1852 werd het de 11e (veld) compagnie van het Regiment Veldartillerie. In 1855 werd ook dit onderdeel van haar taak in het verband van de Duitse bond ontheven omdat het Limburgse Bondscontingent louter een cavalerie aangelegenheid werd.
Volgens Naam- en Ranglijsten van Officieren uit de periode 1851 tot 1866 waren de Luxemburgse troepen ingedeeld in 2 jager bataljons gelegerd te Diekirch en Echternach en een reserve afdeling van 2 compagnieën verdeeld over dezelfde garnizoenen. Het Limburgs Bondscontingent cavalerie was vreemd genoeg gelegerd te Tilburg en in 1851 zelfs gedetacheerd naar Walcheren.
Als gevolg van het Bondsbesluit van 4 januari 1855 werd de te leveren sterkte en samenstelling van het contingent veranderd in:

1 1/6 % Hoofdcontingent
1/3 % Reservecontingent
1/6 % Ersatzcontingent

Voortaan diende 1/8 deel cavalerie te zijn, waarvan weer minstens 2% veldgendarmerie, (militaire politie). De artillerie werd 21/2 stuk per 1000 man hoofd- en reservecontingent. 1/5 bleef rijdende artillerie, de rest niet nader gespecificeerde veldartillerie. Het personeel werd gesteld op 30 hoofden per stuk, en 10 à 15 man per stuk voor de munitiecolonne. De sterkte van pioniers en pontonniers bleef 1 %. Van de infanterie, de rest van het contingent, moest nu voor 15% bestaan uit jagers.

1855 NASSAU-LIMBURGSE BRIGADE
Een overeenkomst met het Hertogdom Nassau van 19 februari 1855 leidde tot weer een nieuwe indeling en samenstelling van het Limburgse contingent. Voortaan werden de Limburgers samen met Nassause troepen ingedeeld in een brigade. Er werd wederom gespecialiseerd. Het Limburgse gedeelte van het Bondscontingent zou alleen nog maar bestaan uit cavalerie. De samenstelling van het Nassau-Limburgse Bondscontingent was voortaan:

	Totaal	**Nassau**	**Limburg**
Infanterie	4941	4941	
Artillerie	480	480	
Cavalerie	870		870
Pioniers	64		64
Veldgendarmerie	13		13
Totaal	6368	5498	870

Hoofd- en reservecontingenten 6368 man en een Limburgs Ersatzcontingent van 96 man.
Het Limburgse bondscontingent bestond voortaan uit slechts één cavalerieregiment, het 5e Regiment Dragonders, met een sterkte van 1079 man, (966 combattanten en 113 non-combattanten) zijnde, iets meer dan de helft van hetgeen ingevolge het Bondsbesluit van 20 december 1851 te velde gebracht zou moeten worden, namelijk 2027 combattanten. Aanvankelijk bestond het regiment uit 3 eskadrons, maar zou bij mobilisatie twee eskadrons krijgen van het 3e Regiment Dragonders. Nassau leverde naast de geneeskundige verzorging en de verpleging ook het bruggenmaterieel.
Het commando zou afwisselend per veldtocht door een van beide contingenten geleverd worden, te beginnen met Nassau. Limburg kon bij de staf, voor toezicht op de verpleging van het Limburgse contingent een officier-adjudant en een militaire intendant leveren.
De Limburgs-Nassause Brigade behoorde tot de Tweede Divisie van het Negende Korps van het Bondsleger. Dit korps bestond ver-

der uit een brigade van het Keurvorstendom Hessen en een divisie van het Koninkrijk Saksen.
Moest voor 1859 een hoofdcontingent binnen 4 weken mars- en slagvaardig zijn en de bezettingen der bondsvestingen binnen twee weken, in april 1859 werd deze verplichting omgezet in gereed zijn binnen 24 uur. Met de aanvullende opdracht om, indien mogelijk, gebruik te maken van de spoorwegen.
In 1859 werd het Limburgse Bondscontingent met het verdere Nederlandse Leger gemobiliseerd, in verband met de oorlog in Noord Italië. Deze oorlog was echter snel voorbij. De mobilisatie vond plaats in juni toen de vijandelijkheden tussen Oostenrijk en Frankrijk een feit werden. In Nederland duurde het mobiliseren zolang, dat de oorlog al voorbij was voor de troepen op hun mobilisatiebestemmingen waren. De gemobiliseerden kon daarom binnen enkele dagen weer naar huis.
In verband met het op voet van oorlog brengen van het 5e Regiment Dragonders moesten de nodige voorzieningen getroffen worden. In het KB van 29 mei 1859 no 50 werd dienaangaande bepaald in artikel 2, dat:

> Onze Minister van Oorlog wordt gemagtigd om in de behoefte aan personeel bij evengemeld regiment te voorzien, door overplaatsing van de andere korpsen kavallerie

en in art 3:

> Voor het geval de dienst bij de andere korpsen kavallerie of andere omstandigheden niet toelaten een voldoend aantal kavalleristen (vrijwilligers) van het 5de Regiment Dragonders te bestemmen, wordt een genoegzaam aantal miliciens herkomstig uit het Hertogdom *Limburg*, met uitzondering van *Maastricht* en *Venlo* met hunne rayons, thans bij eenig ander korps van het leger ingedeeld, bij evengemeld regiment overgeplaatst.

Uit dit KB blijkt, dat beroepsmilitairen dienende bij andere cavaleriekorpsen, zonder meer overgeplaatst konden worden, net als uit Limburg afkomstige miliciens. De vastgestelde sterkte was 1080 man en 2 wasvrouwen per eskadron. Er is in de bronnen verschil van mening in hoeverre er sprake is van geheel nieuwe eskadrons dan van eskadrons afkomstig van een der andere Regimenten. Bij KB van 31 juli 1859 werd het 5e Regiment Dragonders weer op vredesvoet gebracht.

1867 EINDE VAN HET BONDSCONTINGENT

Het einde van het Bondscontingent werd veroorzaakt door drie gebeurtenissen, de oorlog om Sleeswijk Holstein, de Pruisisch-Oostenrijkse oorlog en de Luxemburgse kwestie.
Het begin van het einde was de oorlog om Sleeswijk-Holstein. In deze oorlog vochten Pruisen en Oostenrijk nog naast elkaar tegen Denemarken. Het Limburgse contingent is niet opgeroepen geweest. Deze oorlog is voornamelijk uitgevochten door Hanoveraanse troepen. Na het beëindigen van de oorlog werd het bestuur over Holstein opgedragen aan Oostenrijk en over Sleeswijk aan Pruisen. Dit was de aanleiding voor het volgende conflict.
Er is in het parlement wel over gesproken, maar dit leidde niet tot enige militaire activiteit. De vermeldingen in de bijlagen tot de Handelingen van de Tweede Kamer beperken zich tot de opmerking dat deze oorlog door de beide grote Duitse staten (Pruisen en Oostenrijk) is gewild en dat het Nederlandse parlement daar niet aan mee wil betalen. Nederland, via de bondsleden Limburg en Luxemburg, had in het Bondsparlement tegen gestemd.[5]
Tijdens de Pruisisch-Oostenrijkse oorlog van 1866 is de Nassau-Limburgse Brigade op 17 juni wel opgeroepen voor mobilisatie, maar het Limburgse contingent is niet te velde gebracht. Uit niets blijkt dat het Limburgse gedeelte zelfs is opgekomen. In de Nederlandse wetgeving en de Handelingen van de Tweede Kamer is er ook niets over te vinden. De Nassau-Limburgse Brigade was in deze periode ingedeeld bij de 4e divisie van het VIII Armeekorps.
In 1866 ontstond nog een crisis over het bezit van het Groothertogdom, de zogenaamde 'Luxemburgse kwestie'. Keizer Napoleon III van Frankrijk wilde het Groothertogdom kopen van de Groothertog Koning Willem III. De koning wilde hieraan wel gevolg geven. Als gevolg van Duitse tegenstand is deze verkoping niet doorgegaan. Het had wel bijna tot een oorlog geleid. Mede in verband met deze affaire werd te Londen een conferentie belegd waarop de toekomst van de vesting

bepaald werd.
Als gevolg van het opheffen van de Duitse Bond en het daaruit voortvloeiende opheffen van Luxemburg als bondsvesting, verdween het Limburgse Bondscontingent op 8 mei 1867 door opheffing van het 5e Regiment Dragonders.
De vesting zelf werd voor een groot gedeelte geslecht. Dit werk duurde 16 jaar en kostte anderhalf miljoen goudfranken. Maar de wallen en de onderaardse gangen bleven gespaard. Op 22 mei 1883 ondertekende Koning Willem III de proclamatie waarin werd verklaard dat de sloop van de vesting, zoals geëist in artikel 5 van het Verdrag van Londen, voltooid was.

SAMENVATTING
Het door de Groothertog van Luxemburg te leveren Bondscontingent voor het Duitse Bondsleger heeft in haar ruim 50 jarig bestaan verschillende wijzigingen ondergaan, zowel naar taak als in samenstelling. Het begon in 1815 als een zelfstandig en uit meerdere wapens bestaand contingent dat bestemd was voor de oorlogsbezetting van de Vesting Luxemburg. Tijdens de Belgische opstand kon het contingent waarschijnlijk niet functioneren. Na tekening van het Verdrag van Londen in 1839 werd het Groothertogdom gehalveerd, maar diende het Bondscontingent wel dezelfde omvang te behouden. Na aanwijzing van het Hertogdom Limburg was sindsdien sprake van een Limburgs-Luxemburgs Bondscontingent.
In 1846 werden dit twee zelfstandige contingenten. Omdat Luxemburg problemen had bij het leveren van artillerie maar wel infanterie kon leveren, werd een taakverdeling afgesproken en een halvering van het contingent bedongen. Luxemburg leverde infanterie, Limburg artillerie en cavalerie. Het Limburgse Bondscontingent maakte voortaan deel uit van het veldleger, het Luxemburgse Bondscontingent bleef bestemd voor de Vesting Luxemburg. Bij opname van het Limburgse Bondscontingent in de Nassau-Limburgse Brigade in 1855 werd een nadere taakverdeling afgesproken. Omdat Nassau geen cavalerie kon leveren werd deze taak overgenomen door Nederlands Limburg. Deze samenwerking duurde tot 1867. Het Bondscontingent, in welke vorm dan ook, is in het kader van het Bondsleger nimmer betrokken geweest bij een oorlog.
Door enkele factoren: onenigheid tussen Pruisen en Oostenrijk en Pruisen en Frankrijk werd de Duitse Bond in 1867 opgeheven. Hierdoor kon Luxemburg als bondsvesting opgeheven worden, en kon ook de verplichte levering van het Bondscontingent verdwijnen. De vesting Luxemburg werd geslecht, maar tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de resterende onderaardse werken nog gebruikt als schuilruimte bij luchtaanvallen.

MILITIEWET 1817
Voluit genoemd:
Wet van 8 januari 1817 (staatsblad 1), omtrent de inrichting van de Nationale Militie.

Voortgekomen uit:
Wet van 27 februari 1815, nummer 190 (staatsblad 19), tot in werking brengen van artikel 123, 124 en 126 der Grondwet.

Vervangen door:
Wet van 19 augustus 1862 (staatsblad 72), betrekkelijk de nationale militie.

HET LUXEMBURGSE EN LATER OOK LIMBURGS BONDSCONTINGENT

Bondsacte 1815	Bepaling van de sterkte der contingenten op 1 % van de bevolking met een reserve van 1/3 %.
Verdrag 31 mei 1815	Verdrag van Wenen, Luxemburg komt aan Koning Willem I[6]
Traktaat 8 nov 1816	Ingevolge overeenkomst met de Koning van Pruissen wordt vredes sterkte van de vesting Luxemburg bepaald op 1000 man.
Traktaat 12 mrt 1817	Luxemburg is een Bondsvesting onder een Pruisische commandant. De vesting heeft vanaf de vrede van Parijs in 1815 tot 1845 alleen een Pruisische bezetting gehad.[7].
15 mei 1820	Samenstelling organen Duitse Bond (Weener Slotacte).
Traktaat 1839	Verplichting aan Nederland en Luxemburg om troepen te leveren voor de bezetting van de bondsvesting Luxemburg (Verdrag van London).
23 aug 1866	Vrede van Praag.
11 mei 1867	Congres van London, opheffing van de Duitse Bond.

Besluiten van de Bondsraad van de Duitse Bond (BB) welke van toepassing waren op het Luxemburgse en later ook het Limburgse Bondcontingent in het Nederlandse Leger.

BB 9 apr 1821	'Kriegsverfassung des Deutschen Bundes' vastgsteld.
BB 23 jul 1846	Scheiding van de beide contingenten in een Luxemburgs en een Limburgs deel.
BB 20 dec 1851	Bepaling van de Sterkte van het Limburgse Bondscontingent op 2027 man (inclusief Reserve en Ersatz).
BB 10 mrt 1853	Verhoging van de contingenten met 1/6 van de sterkte.
BB 4 jan 1855	Nieuwe 'Kriegsverfassung', vervangt die van 1821 en 1822.
BB 29 mrt 1855	Goedkeuring van de overeenkomst d.d. 19 februari 1855 tussen Ne derland en het Hertogdom Nassau aangaande de vorming van een gecombineerde brigade, waarvoor Nederland de cavalerie zou leve ren.
BB 23 apr 1859	Hoofdcontingenten van het Bondsleger moeten in marsvaardige toestand gebracht worden. Contingenten moeten binnen 24 uur na het ontvangen van het 'Marsch-befehl' kunnen uitrukken.[8]

Noten:

1. Vandenbergh, Francien, *Spiegel van steden, dorpen en landschappen in Luik en Luxemburg*, blz 95. Standaard uitgeverij, Antwerpen-Weesp, 1985.
2. J.K.H. de Roo van Alderwerelt, Nederlandse Troepen voor het Duitse Bondsleger, in: *MS 1936*, blz 393.
3. S. v G. Iets over het Duitse Bondsleger en het Limburgsch Bondscontingent, blz 308. in *MS 1859*.
4 Aa, van der, Aardrijkskundig woordenboek deel VII, blz 480.
5. HTK 1863/64.CXXV(125).8, blz 1607 en 1619. Voorlopig Verslag op het Ontwerp van Wet tot definitieve vaststelling van het IIIde Hoofdstuk A der Staatsbegroting.
6. Gils, R. in; Jaarboek Stichting Menno van Coehoorn, blz 142 ev.
7. vd AA/VIII, blz 480 en 486.
8. Volgens S. v G. in *MS 1859*, blz 310 noemt de datum 28 april 1859, volgens J.J.H. de Roo van Alderwerelt in *MS 1936* blz 398 zou het 23 april zijn.

Verslag van de themadag 'Uniformen', gehouden op 20 november 1993 in het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum 'Generaal Hoefer' te Delft

Een 25-tal leden genoot van deze zeer interessante bijeenkomst, georganiseerd door onze voorzitter, mr. C.J.M. Kramers.
Na de koffie hield onze afdelingscorrespondent, de heer F.A.Th. Smits een inleiding over de nieuwe gevechtstenuen van de Koninklijke Landmacht.
Vervolgens gaf de heer Th.J. Muiselaar een uitgebreide toelichting op de uniformen en uitrustingsstukken in camouflagekleuren, (het zgn. 'vlekkenpak'), die gedemonstreerd werden door een 'dressman', tevens medewerker van het Legermuseum, de heer S. Kalpoe.
De aanwezigen mochten de stof en uitrusting voelen, zodat men een goede indruk kreeg van het nieuwe uniform. Er was werkelijk aan alles gedacht, veel rits- en klitteband sluitingen.
Mijn persoonlijke mening is, dat het allemaal te ver geperfectioneerd is om nog echt handig te zijn, maar de praktijk zal het moeten uitwijzen.
Na de demonstratie werd druk gebruik gemaakt van de mogelijkheid om vragen te stellen.
Om half één hield ons bestuurslid, de heer C.B. Nicolas een zeer toepasselijke lezing getiteld 'De uniformstof dwingt'. Hierin kwam naar voren, hoe in het verleden uniformkleding is ontstaan. Zo hoorden we ook o.a. dat het woord 'hoed' komt van 'zich hoeden tegen iets' en 'livrei' van het Duitse woord 'Lieferei', de uitrusting, die een militair ontving en die 'geleverd' werd door zijn opdrachtgever.
Vervolgens was er gelegenheid voor een drankje en de lunch. 's-Middags kon iedereen op eigen gelegenheid het museum in en daar speciaal de tentoonstelling 'Naar het leger getekend' bekijken. Deze tentoonstelling bestaat uit 50 tekeningen en aquarellen (19e en 20e eeuw) uit het prentenkabinet van het museum.
Het was een geslaagde excursie.

Zie de foto's op bladzij 32.

P.H.Th. Dumon

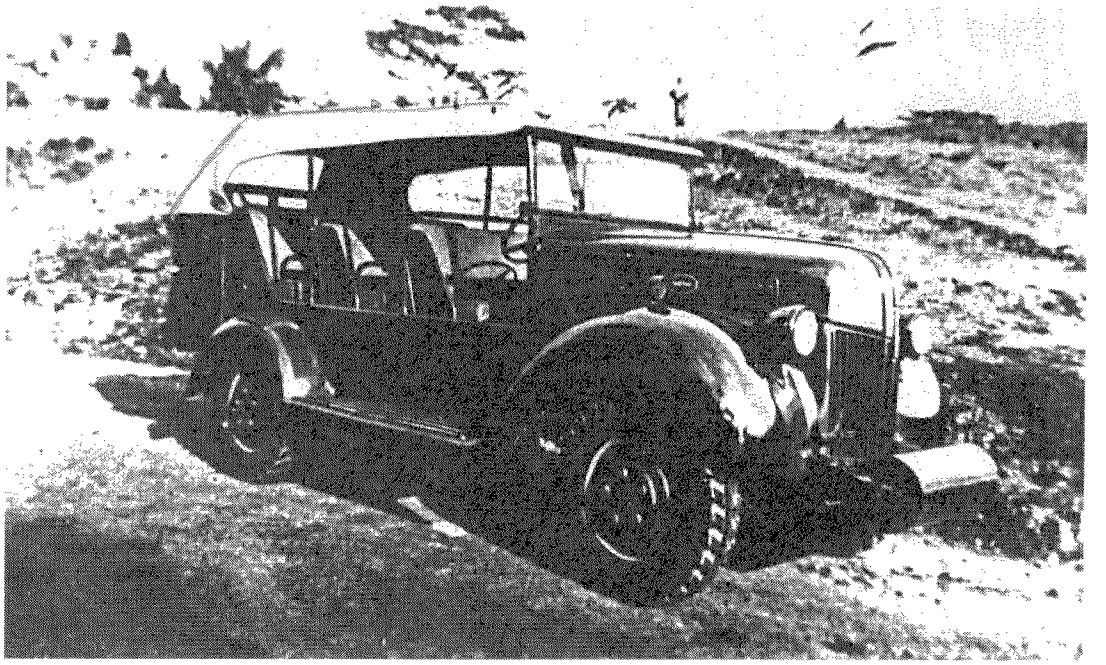

Wie weet raad?

Hierbij een (helaas wat onduidelijke) foto uit het vooroorlogse Nederlands-Indië met een motorvoertuig voor het KNIL dat in 1941 uit Amerika kwam. Toen er eindelijk -
Hierbij een (helaas wat onduidelijke) foto uit het vooroorlogse Nederlands-Indië met een motorvoertuig voor het KNIL dat in 1941 uit Amerika kwam. Toen er eindelijk -
na jaren van bezuinigingen en afbraak - wat meer geld voor de achterlijke Indische defensie beschikbaar kwam, was er op de Europese wapen- en voertuigmarkt, vanwege de oorlog, uiteraard, weinig bruikbaars meer te koop.
Overhaast schakelde men in medio 1940 over op de USA.
Maar ook in Amerika scoorden de Nederlanders een lage prioriteit, want Engeland en Rusland ..... en Amerika zelf waren belangrijker. Met de nog aan te vangen motorisatie van de KNIL ging het praktisch geheel mis, omdat er onder meer maar weinig materieel arriveerde.
Iets wat nog wel los kwam waren een paar 'commando-auto's' of ook 'commandcars' waarvan hier de enige beschikbare foto.
Hoeveel, dat is onbekend: ik doe er een gooi naar, nog geen dertig. Met dit voertuig waren de bedoelingen goed geweest: commandanten van gemotoriseerde onderdelen moesten zich ook snel kunnen verplaatsen en hun commandovoering mobiel kunnen voortzetten. Mogelijk had het voertuig wel een vierwielaandrijving, maar dat weet ik niet stellig. Er waren drie rijen banken maar weinig plaats voor inbouw van radio's (die er overigens ook niet waren) en bagage, enz..
Het voorste deel (met rol) lijkt mij een constructie die vergelijkbaar bij meerdere kleinere types militaire Ford's voorkwam. Het is mogelijk dat het hierbij ging om een modificatie van een Ford-voertuig dat is gebouwd door een andere (welke?) firma: iets wat in de laatste oorlog vaak voorkwam. Een succes is dit voertuig niet geworden, want er is mijns inziens geen voortgang van geweest.
Wie kan mij hierover iets verhelderends schrijven? Bij voorbaat dank!

C.A. Heshusius
Van Alkemadelaan 350/Apt 316
2597 AS Den Haag

Het nieuwe camouflagepak (zgn. vlekkenpak) van de Koninklijke Landmacht. Foto's gemaakt door de heer H. Bresser tijdens de themadag uniformen op 20 november 1993 in het Legermuseum te Delft.

DRS A.P. WITLOX

Een regiment infanterie naar aanleiding van Werfbiljet Rgt Phaff

Onmiddellijk na de eerste 'Vrije Statenvergadering' te Dordrecht in 1572, werden in Holland, Zeeland en Utrecht troepen geworven ter verdediging van 'De Nieuwe Vryheid'. Aanvankelijk wierf iedere kapitein zijn eigen compagnie. Zo'n compagnie was een zelfstandige onderneming: geworven, uitgerust, geoefend, geleid en van soldij voorzien door de eigen kapitein. Deze bood de Staat tegen betaling zijn diensten en die van zijn compagnie aan, voor één veldtocht. Daarna werden de troepen afgedankt.

Prins Maurits centraliseerde de opleiding en wist een deel der troepen om te vormen tot een staand leger. Een aantal compagnieën werd onder bevel gesteld van een Krijgsoverste. Deze 'Colonel' hield in zijn 'Regiment' meestal zijn eigen compagnie in bedrijf onder leiding van een plaatsvervanger of Lieutenant. Als de dienst te velde de colonel te zwaar werd liet hij de dagelijkse leiding van het regiment gaarne over aan een lieutenant-colonel. Majoors kwamen in 't leger te velde niet voor, wel kende men 'plaatsmajoors' in

de vestingsteden, meestal voor de dienst te velde ongeschikte kapiteins. In vredestijd bestond een regiment meestal uit slechts één compagnie, in oorlogstijd vaak uit meer dan een bataljon. Op deze manier heeft 'De Militie van de Staat' gefunctioneerd tot het einde van het Ancien Regime.
Bataljons van het voormalig Staatse Leger hebben gediend in het leger van de Bataafse Republiek en van het Koninkrijk Holland en namen als bondgenoten van Frankrijk deel aan Napoleons veldtochten. Zij verloren toen hun namen - de namen van hun colonels - en werden geregistreerd als bijvoorbeeld 3e bataljon van het 7e Regiment (van Linie). Zo ook trokken zij na de inlijving (1810-1813) met de Keizer mee naar Moskou. Daarvoor kon l'Empereur echter geen vrijwilligers werven en moest hij de dienstplicht invoeren. Deze conscriptie is toen bij de Nederlanders in zeer kwade reuk komen te staan. Na het debacle van de tocht naar Moskou keerden de bondgenoten zich tegen Bonaparte en verloor deze de Slag bij Leipzig (16, 17 en 19 oktober 1813). Toen de Keizerlijke nederlaag in Noord-Nederland bekend werd, concentreerde generaal Molitor de tot zijn beschikking staande troepen in Utrecht. Hollands notabelen gingen zich bezinnen op de politieke situatie. De kozakken waren de Rijn al overgestoken. Zou Noord-Nederland, deel immers van het Franse Keizerrijk, bezet worden; onderworpen aan de willekeur van de geallieerden? In Amsterdam kwam het op 15 november tot anti-Franse opstootjes, de notabelen verroerden zich niet.
In 's-Gravenhage vormde zich op 17 november een Driemanschap dat een opstand tegen de Keizer aandurfde en de onafhankelijkheid uitriep. Er kwam een voorlopig bestuur tot stand, bestaande uit: Gysbert Karel van Hogendorp, oud-Regent en Adam F.J.A. graaf Van der Duyn van Maasdam, terwijl Leopold graaf Van Limburg Stirum zich liet benoemen tot Gouverneur van Den Haag en Gouverneur Generaal der Gewapende Magt in Holland. Om 14.00 uur liet deze - na de Franse stadscommandant (zonder troepen) netjes gewaarschuwd te hebben - de Oranjevlag hijsen en werd de instelling van een 'Provisionele Regering' per aanplakbiljet geproclameerd:
'Uit naam van Zijne Hoogheid den Heere PRINCE VAN ORANJE'.
Heel (Noord)Nederland kon nog diezelfde dag kennis nemen van een vlugschrift:

'Oranje Boven! Holland is vrij!
De bondgenoten trekken op Utrecht.
De Engelsen worden geroepen.
De Fransen vlugten aan alle kanten.
De Zee is open. De Koophandel herleeft.
Alle partijschap heeft opgehouden.
Al het geledene is vergeeten en vergeeven.
Alle de Aanzienlijken komen in de Regering.
De Regering roept den Prins uit tot Hoge Overheid.
Wy voegen ons by de Bondgenooten en dwingen de vyand tot Vrede
Het Volk krijgt een vrolijken dag op gemeene kosten,
zonder plundering noch mishandeling.
Elk dankt God. De oude tijden komen wederom.
Oranje Boven!'

Haastig ging men op zoek naar de zoon van de laatste Stadhouder. Deze werd in Groot-Brittanje gevonden. Op 30 november 1813 landde de Prins van Oranje op het strand van Scheveningen. De Voorlopige Regering was er zich wel van bewust dat de Fransen nog lang niet verslagen waren. Zij wilde zo snel mogelijk beschikken over een Gewapende Macht. Daarom bracht op 18 november de door het Franse Bestuur aangestelde colonel Witte Tullingh zijn 'Nationale Garde' onder bevel van Van Limburg Stirum, die hem en zijn Haagse vrijwilligers omdoopte tot 'Oranjegarde'. Vanaf 21 november 1813 was er een 'Algemeen Bestuur' in Den Haag gevestigd.
In opdracht van dit Algemeen Bestuur begaf de Oranjegarde zich naar Leiden. In Woerden raakte zij op 24 november in gevecht met Franse troepen. De Oranjegarde werd uiteengejaagd en verdween uit de geschiedenis. De Franse generaal Molitor keerde zich echter niet tegen Den Haag. Op 24 november bereikten de eerste Kozakken Amsterdam. Op 28 november trok Molitor zich terug beneden de grote rivieren.
De proclamatie van het Algemeen Bestuur heeft geleid tot het ontstaan van een 'Korps Vrijwillige Jagers' onder leiding van luitenant-kolonel W.S. van Heemskerck, officieel

opgericht op 21 november 1813 te Geertruidenberg. Daaruit werd op 6 maart 1841 het Derde Regiment Infanterie gevormd. Hun traditie wordt voortgezet door het Regiment Infanterie Menno van Coehoorn.
Op 24 november stelde te Amsterdam kapitein Anton R. Falck zich met zijn Schutterscompagnie ter beschikking van majoor Marcklay commandant van de zojuist gearriveerde Kozakken. Waarschijnlijk ontstond hieruit op 26 november 1813 het LInieregiment van Amsterdam, sinds 1841 het Achtste Regiment Infanterie, waarvan de traditie voortgezet wordt door het Regiment Infanterie Oranje Gelderland.
Colonel J.E. Phaff sr. was de eerste die zijn regiment van het Staatse Leger weer tot leven wekte. Hij deed dat op 23 november 1813 met goedkeuring van de Graaf van Limburg Stirum door middel van een oproep tot vrijwilligers in Zuid-Holland zich te melden bij zijn zoon, de lieutenant J.E. Phaff jr.. De oude colonel bood het Algemeen Bestuur aan de nodige gelden uit eigen middelen voor te schieten. Hij verkocht daartoe effecten (met groot verlies). Hij opende wervingsburo's in 's-Gravenhage, Gouda en Rotterdam en bracht binnen 14 dagen een kleine vierhonderd man op de been. Op 17 december 1813 werd 'het bataljon, welks organisatie het verst gevorderd was' in mars gezet.
Het marcheerde van Rotterdam naar Breda, waar de vesting na enkele dagen van felle gevechten naar de Prins overging. Na honderd jaar weet luitenant-generaal Koolemans Beijnen nog te melden dat daarbij de compagnie van het Regiment Phaff onder bevel van de majoor Rost van Tonningen 'zich bijzonder onderscheiden' had. Ook diens luitenant Finker wordt met ere genoemd.
Uit het 'Linieregiment van Phaff' - zo genoemd op 1 december 1813 - ontstond in 1841 het Tweede Regiment Infanterie. In 1950 werden de genummerde regimenten infanterie opgeheven. Het Regiment Limburgs Jagers zet nu de tradities voort van 2, 6 en 11 RI. Een origineel exemplaar van de oproep van de oude kolonel Phaff werd onlangs door een verre nazaat ter beschikking gesteld van de huidige commandant van het Regiment Limburgse Jagers. Dit zeer gewaardeerd geschenk van Drs. J.R. van Weel zal deel uit gaan maken van de Historische Verzameling RLJ, die momenteel ingericht wordt op een zolder van het Hoofdgebouw van de Frederik Hendrik kazerne te Blerick-Venlo.
De tekst luidt als volgt:
Drs. J.R. van Weel meldt dat dit biljet afkomstig is uit de boedel van de heer A.F.C. Phaff (1890-1972), res.kapt.inf..
De opsteller was Johannes Emilius Phaff sr. (1751-1823).
De in het stuk genoemde luitenant is hoogstwaarschijnlijk zijn zoon Carel Hendrik Phaff jr. (1792-1870). Het stuk is kennelijk in grote haast opgesteld. De zoon kreeg de voorletters van zijn vader, de tweede regel staat een

'BEKENDMAKING
ORANJE BOVEN

Onder approbatie van Zijne Excellentie den Heer
Gouverneur Generaal, laat den Heer
J.E. Phaff Colonel van een Regiment Infanterie,
allen en een iegelijk oproepen, die lust heeft zijn
VADERLAND en ORANGE te dienen, zich dadelijk te vervoegen
aan het Bureau van den Heer J.E. Phaff, Lieutenant in
hetzelve Regiment, ten huize van Catharina Goud,
in de Vogelenzang, Lett.E, No 114, te Gouda, oftot
's Hage in het Logement de drie Steden, op de
Fluweele Burgwal, alwaar zij dadelijk voor hetzelve
REGIMENT zullen worden aangenomen, en
Handgeld zullen bekomen.
ZEGT HET VOORT.
Te Gouda, ter Drukkerije van W. VERBLAAUW, Stadsdrukker
in den Langen Groenendaal, Lett: M.No.117.

buigings n te veel, Oranje en Orange komen naast elkaar voor en de datum (23 november 1813) is weggelaten. De Legerkoerier van februari 1964 weet te melden dat de oude colonel *f* 20.000,- uit eigen middelen aan de (her)oprichting van zijn regiment uitgaf. Bij Souverein Besluit van 9 januari 1814 werd het opgenomen in het nieuwe leger als: 'Het Tweede Bataljon Infanterie van Linie'. De zoon van de laatste Stadhouder was op 1 december 1813 geproclameerd tot 'Souverein Vorst'. Hij besloot onmiddellijk tot de invoering van de dienstplicht. Daarmee werden voortaan dienstplichtigen, 'Miliciëns' genaamd, als 'Lotelingen' bij de Regimenten ingelijfd.
De kosten voor het leger kwamen ten laste van de begroting van het Ministerie van Oorlog. Het Regiment als privé-onderneming van een krijgsoverste is verleden tijd.

Literatuur:

1. Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel II. Artikel Bornewasser blz 208-216, Bussum 1983.
2. Staatk.Geschiedenis van Nederland, Gosses en Japikse, paragraaf 9 Opstand, blz 762-767, Den Haag 1947.
3. De Militie van den Staat, H.L. Zwitser, van Soeren A'dam 1991.
4. Gedenkboek 1813, H.C. Differee, van Holkema en Warendorf Amsterdam 1913.
5. Nederland voor Honderd Jaren, Gen.Wüpperman Broese Utrecht 1913.
6. Nederlandse Krijgsgeschiedenis, Elt J.L. Uyterschout Knuf bv 1938 ISBN 906027279x.
7. H. Ringoir (Niet altijd eenduidig!).
   a. Afstammingen en Voortzettingen der Infanterie Sectie Krijgsgeschiedenis KL, 's-Gravenhage 1977.
   b. De Nederlandse infanterie C.A.J. van Dishoeck, Bussum 1968.
8. G.W.J. Koolemans-Beijnen Lt.Gen.bd 'Historisch Gedenkboek der Herstelling van Neerlands Onafhankelijkheid in 1813' Uitg.: De Erven F. Bohn, Haarlem 1913 (4 delen) Deel 1: Blz 107-110, 115, 170; Deel IV: blz 487-491, 495, 500.

J.G. BOON VON OCHSSÉE

Ontmoeting met het verleden

Soms vraag ik me af waarom deze ontmoeting ondanks alles heeft plaatsgevonden. Waarom moest ik ontdekken wie ik had gedood?

Half april 1954 vroeg mijn vriend Berend de Jager of ik op 30 april met hem mee wilde vliegen naar Hannover. Als enthousiast sportvlieger zonder de aantekening voor instrumentvliegen kon Berend geen internationale vlucht maken, wat ik als actief vlieger bij de Koninklijke Marine wel kon. Hij moest voor zaken naar de Hannover Messe en zou voor onderdak in een hotel zorgen.
Het plan dreigde in de kiem te worden gesmoord omdat ik was ingedeeld voor een paradevlucht op koninginnedag. Hij wilde om 12 uur vertrekken maar mocht niet op het Marinevliegkamp Valkenburg landen om mij op te pikken na de parade. Berend meende echter dat ik op mijn scooter best binnen een half uur van Valkenburg naar Ypenburg kon rijden. Dankzij enkele halsbrekende toeren en de zeldzaamheid van verkeerslichten en maximum snelheden, reed ik om vijf voor twaalf Ypenburg op, pakte mijn weekendtas, wuifde met mijn paspoort naar de douane en klom in Berends eenmotorige Lescombe.
Ypenburg werd in die tijd gemoderniseerd en was bezaaid met kranen, tractors en andere obstakels. Nadat hij handig overal tussendoor was getaxied, miste Berend kort na de trage start op een haar na twee grote kranen. Waarna hij me met een brede grijns meedeelde dat de monsters voor de Messe zijn kist wat zwaar hadden gemaakt. Al was ik wat wit om de neus, we zaten in de lucht en ik had de navigatie goed voorbereid, dus er was verder geen probleem. Dat ik mijn lunchpakket had vergeten en gewend als ik was aan het vliegen in een grote bommenwerper, in die kleine fladderaar op een lege maag luchtziek werd was een onaangename bijkomstigheid.
Na 2 uur en 35 minuten vliegen zette Berend de Lescombe op het vliegveld van Hannover met een keurige wiellanding aan de grond. Het was vervelend dat het staartwiel daarna precies in de richel van de betonnen landingsbaan terechtkwam, waardoor het kistje na een halve 'groundloop' onder een hoek van 45 graden nog maar net op de baan tot stilstand kwam. De paraatheid van brandweer en ambulance, die binnen 20 seconden naast ons waren, dwong deze bewondering af. Berends corrigerende reactie had de kist en onze huid gered, we mankeerden geen van drieën iets.
Helaas was Berend secretaresse er niet in geslaagd hotelkamers voor ons te boeken. Gelukkig wist een vriendelijke stewardess wel een paar adressen, waar we per taxi heengingen. Ik kwam bij een ouder echtpaar terecht, liet mijn uniformjas en pet in mijn weekendtas op mijn kamer achter en werd even later door Berend opgehaald voor ons bezoek aan de Messe.
Om 10 uur 's avonds werd mij door de vrouw des huizes een kop koffie aangeboden en maakten we een praatje. Zo kort na de oorlog ging het gesprek al snel over die tijd. Haar man was ingenieur bij een grote fabriek en ze waren nu samen, aangezien ze hun zoon en dochter gedurende de oorlog hadden verloren. Ik vertelde dat ik die jaren voornamelijk in het verre oosten had doorgebracht en verzweeg zonder aanwijsbare reden mijn activiteiten in Europa.
Ik ging naar bed. Op het moment dat ik het licht wilde uitdoen viel mijn oog op een portret aan het voeteneind van het bed, een foto van een jongeman in vliegersuniform die mij schijnbaar vragend aankeek vanuit een houten lijst omfloerst met zwart lint. Hij leek nauwelijks 20 jaar.
Om half acht zat ik beneden aan een uitgebreid ontbijt waarbij mijn gastvrouw mij gezelschap hield. Ze vertelde over haar zoon, die ongeveer van mijn leeftijd was geweest. Hij was ook vlieger geweest, 'alleen op watervliegtuigen, u weet wel, met drijvers onder de romp'. Op mijn vraag wist ze wel dat haar zoon een Arado had gevlogen, een tweepersoonsverkenner. Hij was op 22 augustus 1944

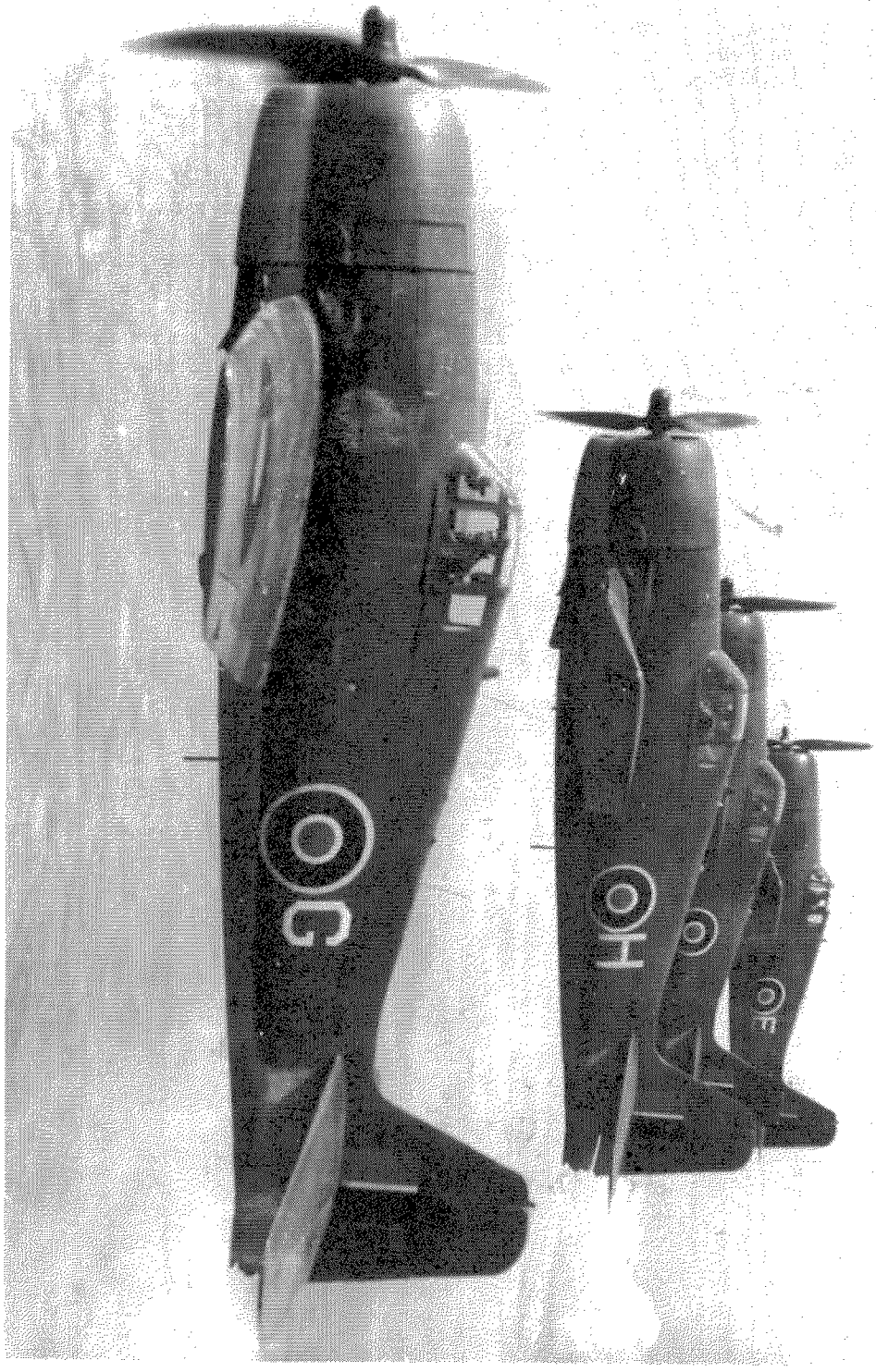

Grumman Hellcats. (foto: J.G. Boon von Ochsée)

in Noorwegen door een Engelse jager neergeschoten. Ik was sprakeloos, met stomheid geslagen, terwijl zij verder vertelde: 'Hij werd tijdens de start neergeschoten in de Altenfjord, toen hij zijn kist in veiligheid moest brengen in een ander fjord tijdens een Engelse luchtaanval op de Tirpitz.' Ik trachtte mijn emoties te verbergen, ondanks dat het hele gebeuren in mijn geheugen terugkwam.

Op 22 augustus 1944 was ons eskader van zestien Grumman Hellcats om 1 uur 's nachts van het vliegkampschip HMS Indefatigable opgestegen om de Duitsers te verrassen, die met hun luchtdoelgeschut de Graf von Tirpitz moesten beschermen. De Tirpitz lag afgemeerd in de Kafjord, een zijarm van de Altenfjord. Het was mooi weer met een stralend lage zon, die in de zomermaanden niet ondergaat. Rechts van onze jagers vlogen twaalf Ferry Fireflies, en links achter vier eskaders Barracuda duikbommenwerpers.
Rondom de Tirpitz begon zich een rookgordijn te ontwikkelen om het schip aan ons oog te onttrekken. Op het commando van onze leider, de Nieuwzeelander Lt.Cdr. Richardson, doken we zo steil mogelijk naar beneden. De Graaf von Tirpitz lag dicht onder de wal in de Kafjord, vlakbij de steile bergwand van 400 voet zodat we slechts van twee kanten konden aanvallen en een niet al te moeilijk doelwit vormden voor het afweergeschut, dat als zwaluwnesten tegen de fjordwand stond opgesteld. Ik volgde Richardson en we gooiden onze bommen bijna gelijktijdig af. Richardson trok zijn kist door het rookscherm heen en daarna in opwaartse richting rond de steile wand, om via een laag dal in de Altenfjord bij het plaatsje Alvebakken uit te komen, waar we nog enkele doelen hoopten te vinden.
Plotseling draaide hij scherp naar links en zag ik dat hij op een afgemeerd watervliegtuig afging, waarvan net een motorboot was vertrokken die kennelijk de vlieger aan boord had gebracht. Ongeveer 500 meter naar links, dicht onder de kust, trokken witte zogstrepen van een startend watervliegtuig mijn aandacht. Het was een Arado 196. Vermoedelijk opgemerkt door de vlieger naderde ik hem met ongeveer 280 zeemijlen per uur. Op een afstand van 600 meter opende ik het vuur en zag dat de korte vuurstoot uit mijn zes kaliber 12,7 mm mitrailleurs over hem heen ging. Een fractie van een seconde later, toen hij net los van het water was, gaf ik hem een tweede salvo dat doel trof. Na een paar honderd meter gevlogen te hebben, kwam het vliegtuig brandend en over het water kaatsend tot stilstand, waarna het ontplofte.
Toen ik naar rechts keek zag ik Richardson zijn kist optrekken, nadat hij de afgemeerde Arado en motorboot in brand had geschoten. Uit alle richtingen werden we onder vuur genomen. We vlogen op enkele meters boven het water om het richten van het Duitse luchtdoelgeschut te bemoeilijken. In dit fjord moesten ze oppassen elkaar niet van wand tot wand te beschieten.

J.F.G. EINTHOVEN

De eresabel en de artillerie

De vraag op een bijeenkomst van artillerie-officieren: 'wanneer en waarvoor kreeg iemand een 'Eeresabel' is de aanleiding tot dit artikeltje, hetwelk zich richt op de artillerie-officieren aan wie deze onderscheiding is toegekend.

'Wilt u nog koffie?' vroeg mijn gastvrouw. Haar vraag bracht me tot de werkelijkheid terug. 'Ja, graag,' zei ik automatisch, ervan overtuigd dat het haar zoon was geweest die de door mij neergeschoten Arado had gevlogen.
Was het toeval geweest dat ik na al mijn omzwervingen in de Pacific naar Europa was gestuurd, waar ik had deelgenomen aan de aanvallen op de Graf von Tirpitz? Was het toeval dat ik ondanks alles hier was beland, als gast van de ouders van de man die door mijn toedoen was gesneuveld?
Berend kwam me halen om naar de Messe te gaan en later op de dag weer naar huis te vliegen. Toen ik in de taxi stapte zei hij: 'Wat zie jij er belazerd uit! Toch geen kater van die paar biertjes gisteravond?'
Door de eeuwen heen zijn in vele landen dapperheidsonderscheidingen aan militairen uitgereikt. Te denken ware b.v. aan halskettingen, armbanden, (het zijn nu modesieraden voor man en vrouw), penningen, medailles, ridderordes en ook eresabels. Met het herstel van de soevereiniteit, wordt op 30 april 1815 door Koning Willem I , bij Zijne Majesteitsbesluit, aan het departement van Oorlog bevolen, bij dagorder van de Commanderend Generaal, de instelling van de Militaire Willems Orde (MWO) bekend te maken. 'Als beloning aan militairen, die zich door daden van uitstekende dapperheid of door bijzondere ijver en verknochtheid aan de zaak des Vaderlands hebben onderscheiden'. Met deze regelgeving wordt op twee gedachten gehinkt: 'bijzondere ijver en verknochtheid' hoeven niet van doen te hebben met 'dapperheid'. Vanaf 1850 is de Orde uitsluitend nog verleend voor krijgsdaden. 'Men kan slechts aanspraak maken op de MWO bij bijzondere krijgsdaden die beloning verdienen, wanneer zij het uitwerksel zijn geweest van uitstekende moed, beleid en trouw'. De MWO telt vier klassen; Ridder-Grootkruis, Commandeur, Ridder 3e Klasse en Ridder 4e Klasse. De 4e Klasse is bereikbaar voor alle rangen.
In het Reglement op de MWO van 1815 is ook opgenomen de mogelijkheid tot het toekennen - bij dagorder - van een 'Eervolle vermelding'. Eerst in 1877 wordt aan deze onderscheiding een ereteken verbonden. Bij koninklijk besluit wordt hiertoe een 'verguld zilveren kroon' bestemd, te dragen op het lint van o.a. het Kruis voor Belangrijke Krijgsverrichtingen; de voorloper van - en vergelijkbaar met het Oorlogs-Herinneringskruis uit de Tweede Wereldoorlog. Om de toekenning van MWO'n te beperken komt het Koninklijk Besluit van 7 januari 1855, waarbij de 'Eeresabel' wordt ingesteld.[1] In aanmerking komen officieren, die al Ridder 4e Klasse zijn en zich vervolgens opnieuw hebben onderscheiden. In wezen past hiermede de eresabel min of meer tussen Ridder MWO 3e en 4e Klasse. De dragers zullen, zelfs niet in die tijd, voortdurend met hun eresabel hebben rondgelopen. In 1869, na het verschijnen van evengenoemd Kruis voor Belangrijke Krijgsverrichtingen, wordt hieraan tegemoet gekomen.
Op het lint worden twee goudkleurige gekruiste zwaarden, gedekt met de Koninklijke Kroon, gedragen. De eresabel is tussen 1856 en 1927, 106 maal toegekend; aan 89 officieren van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger, dertien van de marine en vier van de landmacht.

De voor het oog van een toeschouwer zichtbare delen van een sabel zijn gevest en schede. De schede toont enig sierwerk bij het oog en aan de stootplaat. Uit de schede zijn vorm en lengte van de kling af te leiden. Officieel zijn er bij het leger in het voormalige Nederlands-Indië drie modellen eresabels geweest; 1855, 1861 en 1895 (N.B. De Koninklijke Marine heeft afwijkende modellen).[2] Het gevest

wordt - per model - ranker en fraaier. De kling is in 1855 en 1861 identiek; in 1895 wordt deze aangepast, als bij het Indisch leger wordt overgegaan op de lange sabel nr. 1, bekend als de cavalerie-sabel M 1876 van de landmacht in Nederland. Deze is aldaar, ook in 1895, ingevoerd bij de artillerie.

De kling is steeds versierd met lofwerk in hoog reliëf; de gravering wijzigt:

- 1855; 'Koninklijk eereblijk voor betoonde dapperheid' (buitenzijde),
- 1861; meer persoonlijk met 'Koning Willem III voor betoonde dapperheid', aan de

---

Artillerie-officieren aan wie een 'Eresabel' is toegekend
Register ES (berustend op de Kanselarij der Nederlandse Orden)

Nr. 28 Theodoor Arnold van Zijll de Jong
geb 31 maart 1836 Velp - ovl 28 mei 1917 Den Haag. Toekenning als maj, bij KB 18 dd 12 november 1875. Gepensioneerd als ltgen, commandant van het KNIL. O.m. Vz Ver Nationaal Fonds tot ondersteuning nagelaten betrekkingen der in N.O.I gevallen militairen.

Nr. 30 George Frederik Willem Borel
geb 26 augustus 1837 Maastricht - ovl Den Haag 05 augustus 1907. Toekenning als kap bij KB dd 12 november 1875. KL off; tweemaal vrijwillig naar NOI; 1857-1862 (MWO4) en 1873-1875. Is o.m. 1891-1894 Gouverneur KMA; gepensioneerd als gen maj.

Nr. 38 Jhr Henry Pieter Tindall
geb 27 juni 1852 Den Haag - ovl 31 januari 1902 St. Petersburg. Toekenning als elt KNIL bij KB 5 dd 24 maart 1877. Wordt 1878 voor 5 jaar naar Ned gedetacheerd: KRA 1878-1881; 3 RVA 1881-1882. Val van zijn paard maakt hem ongeschikt voor verdere mil dienst; gepensioneerd als kap. Daarna in bedrijven; als zodanig in 1902 te St. Petersburg voor aanbieding van een 'ozonizeringsmachine' ter zuivering van de Newa en aldaar overleden.

Nr. 50 Gerard de Wijs
geb 31 mei 1846 Schoonhoven - ovl Den Haag 24 april 1909. Toekenning als kap KNIL bij KB 14 dd 31 januari 1880. Gepensioneerd als kap, vervolgens oprichter en commandant der Brandweer te Den Haag alsmede later Gemeenteraadslid en Wethouder in deze gemeente.

Nr. 63 Marinus Bernardus Rost van Tonningen
geb 24 oktober 1852 Suriname - ovl Den Haag 08 januari 1927. Toekenning als maj bij KB 32 dd 09 april 1895. Gepensioneerd als ltgen, commandant van het KNIL. Is o.m. Adjudant geweest in buitengewone dienst van H.M. de Koningin.

Nr. 65 Gaston Feuilletau de Bruyn
geb 05 januari 1848 Batavia - ovl 26 november 1902 Nijmegen. Toegekend als maj bij KB 11 dd 25 maart 1896. Gepensioneerd als lkol en reeds kort daarna overleden.

Nr. 66 Willem Boetje
geb 02 april 1849 Wormerveer - ovl Den Haag 28 juli 1943. Toekenning als lkol bij KB 59 dd 21 mei 1897. Gepensioneerd als ltgen, commandant van het KNIL. Is 1884-1889 gedetacheerd bij de Commissie van Proefneming in Ned; daarna 4 jaar Direc teur van de polytechnische werkplaatsen in Indië. Na pensionering o.m. Kanselier der Ned Orden.

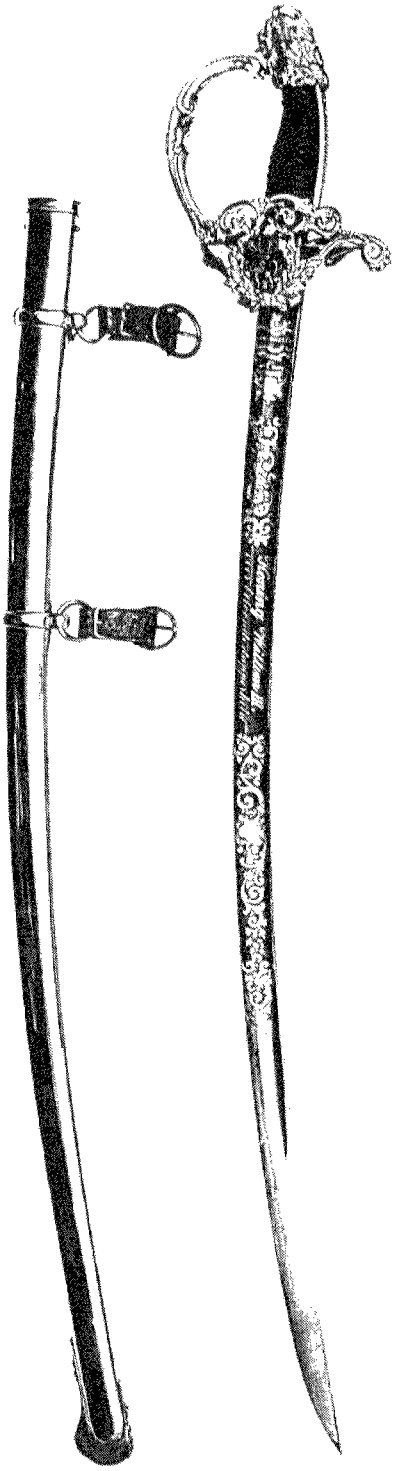

keerzijde naam en rang van de ontvanger, alsmede naam en datum van de gebeurtenis, welke tot toekenning heeft geleid,
- 1891; 'Namens Koningin Wilhelmina voor betoonde dapperheid'. 'Namens' omdat Koningin Emma tot 1898 als regentes optreedt,
- 1898; 'Namens' vervalt bij koninklijk besluit!

Het model 1895 wordt voor het eerst toegekend aan majoor der artillerie G. Feuilletau de Bruyn.

De overgrote meerderheid van de militaire dapperheidsonderscheidingen, zowel in Nederland (Tweede Wereldoorlog) als in het voormalige Nederlands-Indië, zijn toegekend aan infanteristen uit alle rangen. In het oude Nederlands-Indië speelt hierbij mee, dat de artillerie slechts bij grotere expedities is ingezet. Zes van de zeven artillerie-officieren. die de eresabel verwierven, ontvingen deze voor hun optreden in Atjeh, de tweede expeditie (1873-1874) en de langdurige strijd in de volgende jaren. Bij de korte maar hevige strijd op Lombok (1894) wordt de 7e eresabel toegekend. Bij de eerder door deze officieren verkregen MWO 4,m is een soortgelijk beeld te zien; vijf op Atjeh, één op Lombok en één bij Bandjarmasin (1859).

In algemene zin zijn de mutaties, voor de toekenning van de eresabel, te onderscheiden in de wijze van commandovoering, tegenover het persoonlijk deelnemen aan het gevecht.

Drie van de zeven artillerie-officieren hebben het gebracht tot legercommandant. Zij hebben als hoofd-/stafofficier leiding gegeven aan gevechtsacties. De andere hebben als commandant/vuurleider van hun eenheid meer persoonlijk aan de strijd deelgenomen. Voor de hierop betrekking hebbende mutaties is het nuttig, even stil te staan bij de mogelijkheden van - en met het geschut uit die tijd en het daaraan verbonden optreden te velde.

Het geschut in gebruik bij het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger in de tweede helft van de vorige eeuw is identiek aan dat in Nederland. De affuiten zijn echter lichter uitgevoerd, hetgeen de maximum dracht ongunstig beïnvloedt. Tussen 1860 en circa 1876 is in de bewapening de 4-ponder; een misleidende benaming voor een voorlaadkanon met een kaliber van 8.5 cm, ingevoerd. Het

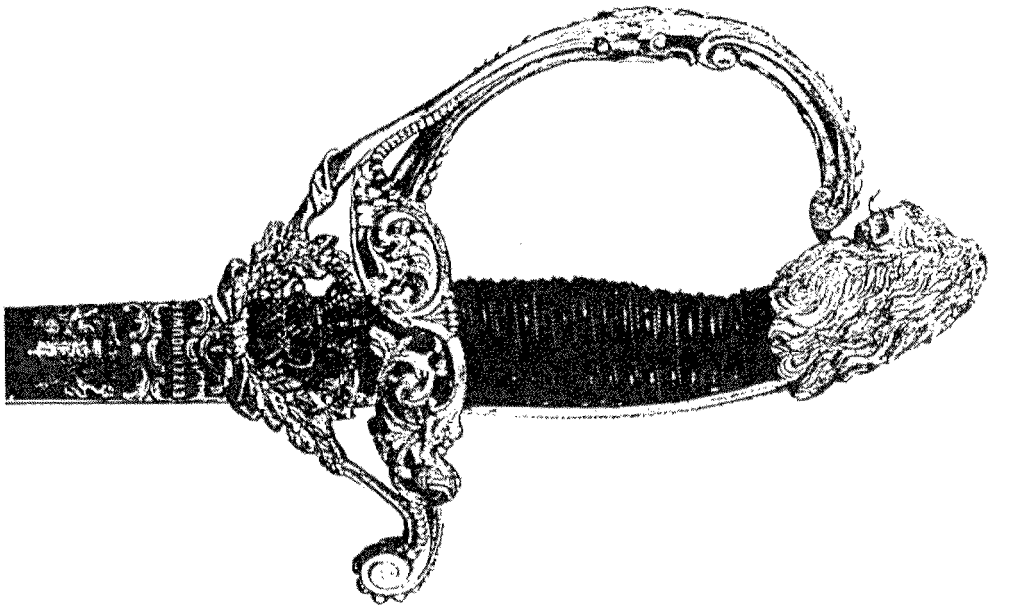

projectiel gewicht, o.a. van de kartets, bedraagt circa 5 kg. Deze is gevuld met ongeveer 100 kogels. Maximum werkzame dracht zal ruim een kilometer zijn geweest. Er wordt gevuurd met directe richting; evenwijdig stellen e.d. moet nog worden uitgevonden. Verandering in zijdelingse richting is uitsluitend met de staart mogelijk. Stellingname en - verandering geschiedt direct achter de voorste infanterie, teneinde de vereiste vuursteun te kunnen verlenen. Stukrijders en kanonniers zijn ongedekt en vrijwel even kwetsbaar voor vijandelijk geweervuur als de infanteristen. Evenzo de officieren, die als vuurleider optreden en tevens tot voorbeel voor hun mensen moeten zijn. Verbindingsmiddelen zijn er niet; het contact tussen de infanterie en artillerie gaat per ordonnans. Eind van de jaren zeventig komt de 8-brons, het eerste achterlaadkanon. Vuursnelheid en dracht zijn groter maar dit laatste aspect is van geringe invloed, gezien de beperkingen aan richt- en verbindingsmiddelen.
Enige mutaties:
31 december 1874; 'Ingedeeld bij de staf van den mil bevelhebber (Noord-Atjeh). Door een misverstand is door onze troepen een veroverde stelling ontruimd en herbezet door de vijand.
Deze met een cie inf en art te hernemen, daarbij veel kalme moed en het meeste beleid ten toon gespreid'.
Na een overval op de staf van de expeditie, geleid door twee generaals, waarbij 9 offn en 88 oo'n en manschappen sneuvelden en 17 offn resp 255 anderen gewond werden, moest teruggetrokken naar Ampenan, de havenplaats aan de W. kust van Lombok.
ES toegekend wegens 'op 26 augustus 1894 terugtocht uit het bivak van Mataram via de Dewa Tempel naar Ampenan. Inrichting op 28 augustus van het bivak tot verdediging. 'Beleidvolle en doortastende aanvoering der troepen onder zeer moeilijke omstandigheden'.
Atjeh: 'onder hevig vuur van de vijand tot op 200 passen van de versterkte stelling met zijn sectie in batterij te komen en door een snelvuur met kartetsen, de vijand te dwingen zijne stelling te verlaten, waardoor de inf de missigit zonder verlies heeft kunnen nemen.' (1876)
1879, Atjeh: 'Met een sectie art zeer nabij de vij stelling onder het vuur des vijands in batterij te komen, den vijand door een welgerigt vuur in bedwang te houden, waardoor het mogelijk werd zonder veel verliezen te lijden, een veer daar te stellen en mineurs en inf naar de regter oever over te brengen'.
De laatste twee eresabels zijn toegekend in resp 1911 en - eerst zestien jaar later - in 1927. In het voormalige Nederlands-Indië is

het rustig geworden! In het gevoerde decoratiebeleid is in de periode 1940-1945 en later geen behoefte geweest aan het verlenen van een eresabel. Hare Majesteit Koningin Wilhelmina heeft in 1947 een eresabel aangeboden aan generaal Dwight D. Eisenhower, uit dankbaarheid voor de bevrijding van ons land.
Het is een persoonlijk geschenk geweest van ons Staatshoofd aan de geallieerde opperbevelhebber en heeft niet plaatsgevonden bij koninklijk besluit.[3] Er zijn geen gewezen officieren meer in leven, aan wie de eresabel is toegekend. De eresabels zijn familie- en museumstukken geworden.

Geraadpleegde personen/bronnen:
- Kanselarij en Museum der Ned Orden
- Algemeen Rijks Archief
- Centraal Bureau Genealogie
- J. Albarda/F.L. Kroesen 'Ned Geschut sinds 1677'
- H.G. Meyer, 'Bronzen Leeuw, Bronzen Kruis'
- J.K.H. de Roo van Alderwerelt 'Grootmeester en Inspecteurs der art van de K.L.'
- J.P. Puype 'Armamentaria' nr 20 (1985)
- Hoofd v/h Bureau Onderscheidingen v/h Min van Defensie

Geraadpleegde bronnen:
- Sabron F.H.A. De Militaire Willems-Orde, 1912.
- Bax Dr W.F. Ridderorden, Eereteekenen, Draagteekens, en Penningen betreffende de Weermacht van Nederland en Koloniën, 1932.
- d'Artillac Brill P.J. Beknopte geschiedenis der Nederlandse Ridderorden, 1951.
- Maalderink P.G.H. De Militaire Willems-Orde sedert 1940, 1982.

Noten van de redactie:
1. Dit koninklijk besluit heeft uitsluitend betrekking op de officieren van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger. Bij koninklijk besluit van 7 maart 1867 wordt de eresabel ingesteld voor officieren van de landmacht en van de schutterij in Nederland.
2. Er is nooit een koninklijk besluit verschenen waarin de toekenning van de eresabel aan marine-officieren wordt geregeld. Voor de marine is de eresabel nooit officieel ingesteld, maar werd wel - zoals de auteur terecht opmerkt - dertienmaal verleend en bij koninklijk besluit! Door het ontbreken van een regeling voor de marine is ook weleens de eresabel toegekend aan officieren die niet met de MWO waren gedecoreerd.
3. Deze zin wekt ongewild de indruk dat alle andere eresabels bij koninklijk besluit zijn toegekend. Er zijn echter ook eresabels toegekend bij koninklijk kabinetrescript.

KL. SIERKSMA

Een tot nu toe onbekende (?) onderscheidingsvlag

De overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijd (1492-1648) wordt gekenmerkt door de ontdekkingen van Portugezen en Spanjaarden, door humanisme en renaissance alsook door de tweede splitsing in de Europese christenheid als gevolg van de Reformatie, die - verbonden met politieke en sociale kwesties - godsdienstoorlogen teweegbrengt.[1]

Wat het laatste betreft ging het rond 1600 vooral om de tegenstelling tussen Frankrijk en de Habsburgers. Het protestantisme bereikte zijn hoogtepunt tijdens de regering van Maximiliaan II, zodat vooral een verscherping met het katholicisme mogelijk was tijdens Rudolf II (1576-1612). In de Habsburgse landen ontbrandde een contrareformatie, die zich weer toespitste in 1608 met de oprichting van de Protestantse Unie, in 1609 met de stichting van een Katholieke Liga. Internationaal (Europees) had één en ander in deze tijden uiteraard ook militaire consequenties. Er verscheen in 1615 zelfs een boekje met de titel "Beschrijving van de Krijgsmacht van de Verenigde Staten van

Duitsland" (*Désignation de l'armeé des États Unis d'Allemagne*)[2], waaruit de militaire macht van de Protestantse Unie duidelijk wordt. Het wordt ons beschreven als een verbond tussen de vorsten ondergeschikt aan de keurvorst van de Palts, de markgraaf van Brandenburg, de hertog van Brunswijk en andere landsheren die zich verbonden hadden met de krijgsmachten van Engeland, Denemarken en de

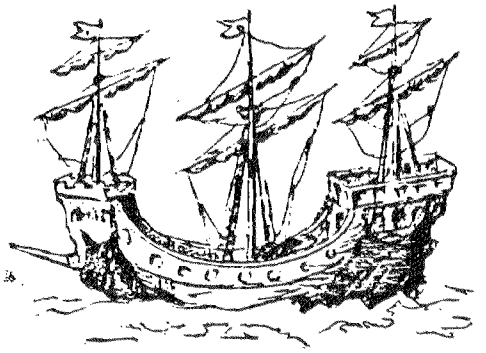

Staten van Holland. De "Beschrijving" bevat een opsomming van de 13 "staten" die zich hadden verenigd en levert de beschrijving en de opschriften van hun verschillende onderscheidingsvlaggen.[3]
Daarbij komt dan ook de vlag voor van de *Staten Generaal der* (Verenigde) *Nederlanden*, die - zo documenteert ons de publicatie - goed was voor niet minder dan 200 Schepen van Oorlog.

Het is een rode vlag, beschilderd in zilver/wit met een driemastschip (van onduidelijk model), met opgetrokken zeilen op golven drijvend. Langs de onderzijde van de vlag is over de volle lengte een devies geschilderd: FLVCTVAT ET NON MERGITVR, dat wil zeggen: Hij vaart en gaat niet ten onder.[4]
Voor zover mij bekend is deze militaire onderscheidingsvlag niet eerder onder de aandacht van de vlaggenkundigen gekomen. Of er misschien een geschilderde of getekende afbeelding van bestaat in andere documentatie dan de onderhavige, betwijfel ik. Maar de verder in het boekje gegeven documentatie is wel volledig betrouwbaar, zodat er geen reden is te twijfelen aan de juistheid van deze documentatie.

Noten:

H.P.H. JANSEN, *Kalendarium. Geschiedenis van de Lage Landen in jaartallen.* (1971; Utrecht/Antwerpen). K. PLOETZ, *Kalender der wereldgeschiedenis.* (1962; Utrecht/Antwerpen).

De aandacht van vlaggenkundigen werd er voor het eerst op gevestigd door de grote Franse vaandel-deskundige Pierre Charrier (vgl. o.a. Emblèmes et pavillons 36, Paris mai 1993).

'Onderscheidingsvlag' hier gebruikt in de zin als bedoeld bij onze Kon. Marine in VVKM 19 bijlage 0 voor de vlaggen van Vlagofficieren (Min.Besch. S 740, 850226).

Vgl. de wapenspreuk van Zeeland LUCTOR ET EMERGO. Maar het opmerkelijkst ter vergelijking is wel FLVCTVAT NEC MERGITVR als spreuk bij het Parijse stadswapen op een zwart-marmeren gevelsteen boven een van de binnenplaatsdeuren van het vroegere stadshuis. Zetelde hier onze maritieme vertegenwoordiger voor Frankrijk?! Immers het Latijnse NEC is geheel hetzelfde als ET NON. (Vgl. Latijns woordenboek van Muller en Renkema op het lemma *nec.*) Het lijkt er eerder op dat "onze" Staten hier tegengas hebben willen leveren tegen Frankrijk...

KL. SIERKSMA

De zigh in den waapen handel oeffenende manschap in de dorpe van de Muyderberg - 1785

Toevallig kreeg ik onlangs in handen een 'Reglement voor de Zigh in den Wapenhandel oeffenende Manschap' van het dorp bij de Muider Berg (tegenwoordig: Muiderberg, gem. Muiden). Uit archiefonderzoek had ik reeds eerder het aantal 'weerbare mannen' opgetekend en mij afgevraagd, wat deze 36 mannen (30 nov 1784; 12 feb 1785), waarvan 11 + 3 'functionarissen' werden genoemd (11 jul 1785), eigenlijk deden; een andere telling leverde zelfs een bestand op van 40 man, met naam en toenaam.

Het Reglement dat op 16 juli 1785 in de vergadering van 'den Gerechten' werd behandeld en vastgesteld telde 16 artikels, gevolgd door de 'Wetten voor Exercitien' met 17 artikels, en een 'Reglement op de wagten tot defensie, en al hetgeen waar na men zig in teid van noodt zal gedragen.' Alles was keurig opgeschreven 'Ter ordonnantie van Schout en Scheepenen van den dorpe Muijder Berg' door Hendrik De Vogel (toentertijd Secretaris van de Stede Muijden), zoals aan hem gedicteerd door het dorpsbestuur, 4 man sterk! Te weten: Andries Franken - Schout -, Daniel Crommelin heer van Muijderberg - buurmeester -, Willem van Lingen en Mr. B.E. Abbema - scheepenen -.

In dit artikel beperk ik mij tot de Wetten voor de Exercitien; er volgen nog twee stukjes over de 'Posten der Exerceerende Manschap en het geen verder daar toe betrekking heeft' en bovengenoemde 'Reglement op de Wagten etc.'.

'Op de hofsteede Rustrijk, de geschiktste gelegenheid tot Exercitien plaats zijnde,' zo begint Artikel 1, 'zullen de Exercitien provisioneel met toestemming van de Heer Abbema als Eigenaar dier Hofstede aldaar gehouden worden.' Het herenhuis Rustrijk bestaat al lang niet meer; het plantsoen er omheen heet nu Echobos; de exercitieplaats is in een onverantwoord enthousiasme van een gemeente-architect veranderd van open weidevlakte tot gedeeltelijk slecht met naaldbomen beplant 'bos'. Mocht het 'quaad of regenagtig weder' zijn dan mag de Commandeerende Officier 'in de kerk of elders' de oefeningen doen uitvoeren.

Het oefenen vindt iedere week plaats op zaterdag, van 5 tot 7 uur of 'so veel eerder als na verloop van 't Saisoen zal bepaald worden.' De Schrijver moet om half vijf de kerkklok 'drie malen kort agter elkander doen trekken'; zodra het kleppen met de klok ophoudt zal hij 'de vergadering slaan (dat is dus de trom roeren; KlS) bij de kerk om de schutters derwaarts te roepen tot het uijtgeven der geweeren.'

De 2 Sergeants of de Corporaals zijn belast met die uitgifte en de Schutters moeten direct na ontvangst naar de exercitieplaats gaan. Zodra men daar 'de klok van de buijtenplaats Rustrijk 5 uuren' heeft horen slaan moet een der korporaals 'de Naamlijst beginnen te leezen'. Is dat gebeurd en zijn 'de absenten' genoteerd moet 'de manschap door den drilmeester in order geschaart worden' en wordt met de 'manouvres' begonnen.

Op afwezigheid zijn verschillende boeten gesteld, zelfs op het halverwege het afroepen aankomen. Daar zijn overigens uitzonderingen op. De kapitein 'alhier niet woonagtig zijnde terwijl hij dien post zonder eenige verpligting op zig genomen heeft' mag ongestraft wegblijven. Om dezelfde reden, maar ook 'om zijne jonge jaaren' is de Vaandrig eveneens boete-vrijgesteld.

Afwezigheid wegens ziekte wordt alleen verontschuldigd indien men uiterlijk 8 dagen daarna een verklaring (declaratoir) overlegt, getekend door dokter of chirurgijn dan wel 'twee geloofwaardige getuijgen'. Zou er een leugentje blijken dan zal men 'in een dubbelde boete vervallen en daar en boven arbitrale correctie van 't gerecht.'

Had men zijn geweer in ontvangst genomen (de wapens werden bewaard in een 'geweer kas', welke in de kerk stond) dan moest men er omzichtig mee omgaan onderweg heen en terug naar en van de exercitieplaats; als men er 'in dien tusschen tydt daar meede schiet, stoeijt of op een ander mikt' dan stond daar zelfs een boete op van 'een Gulden telkens'.
Niet helemaal duidelijk is het welke tenue men moest dragen, maar 'die met Holsblokken (klapklompen; KlS) of in een kleeding welke hinderlyk in 't Exerceeren is' aankomt moet de halve absentieboete betalen. Tijdens de oefeningen mag men natuurlijk niet zonder permissie van de commandant heengaan, eten, drinken of een pijp roken; het trekken van het 'zijdgeweer' of afschieten van de 'Snaphaan' buiten commando wordt zwaar beboet. 'Indien bij het vuuren iemans geweer niet is afgegaan zal hij er geen nieuwen patroon mogen opdoen, maar alleen nieuw kryijt op de Pan doen.' Geweren die bij het beëindigen van de manoeuvres nog geladen blijken zal de manschap 'voor het front moeten afschieten', want het vertrek met een geladen geweer of het opbergen van een geladen snaphaan in de geweerkas wordt als ernstige overtreding beboet.
En dan het Exerceeren zelf, een hoogst ernstige zaak! Een te beboeten overtreder van de regels is iemand die 'schimpt, lagt, praat of een ander uijtjouwt', danwel 'raast, vloekt of een ander beleedigt' of ook 'die dronken op de exercitie plaats komt'.
Het boetegeld had ook zijn gereglementeerde bestemming, die niet zo onplezierig geweest moet zijn, tenzij er helemaal niets in de 'bosse' terecht is gekomen. 'Het Geld zal gebruijkt worden om de manschap na het houden der Exercitien eenige Verversing te geeven.'
Met de geweren is eenieder gehouden zorgvuldig om te gaan en daarbij volgt een zeker wel welkome bepaling: 'Om het Schoonmaken der geweeren voor de manschap te faciliteeren, zo zal de drilmeester zulx doen buijten beswaar der compagnie.' Dus 'niemand zal zijn geweer met zig na huis nemen ten zij het hem in eijgendom toebehoort, in welk geval hij ook voor het schoonmaken en onderhouden zal moeten zorgen.'
Tot besluit kan ik er nog aan toevoegen dat de geweren - zoals uit andere archiefbron blijkt - bij de opheffing van de 'schutterij' zijn afgeleverd en opgeslagen op het gemeentehuis in Muiden. In de 60er jaren lagen verscheidene ervan op de raadhuiszolder (achter overgevulde archiefkasten), die echter op een onvoorzien ogenblik vóór de verbouwing van het pand 'verdwenen' zijn. Ze hadden trouwens daar ook een plaats gekregen tegen de gewestelijke instructies in: inlevering in Naarden was voorgeschreven geweest!
En omdat het in de loop van de vele jaren terugvinden van de namen dergenen die in 1784/1785 aldus zich in de 'wapenhandel' oefenden toch wel de moeite waard is, volgen deze hier alfabetisch: Jan Fred. Abbema (vaandrig), Albert Boelhouwer, Willem Bollebakker, Fredrik Bosch, Jacob van Brugge, Cornelis Bunschoten, Louwrens Coot; Elbert van Dasselaar, Willem Donker, Willem Eggink (Capt.Luit.), Arie van Eijkeren, ... Franken (Schout, Capt.), Jacobus Geurtse (tamboer), Cornelis de Gooijer, Sijmon Hassevoort; Jan op ter Heijde, Teunis Knopper, Manus Laagland, Gerrit Loevezijn, Cornelis Lubbertsz, Hendrik Lubbertsz, Jan van Maanen (Corp.), Jan van Manen Cszn, Evert van Manen (Serg.), Willem van Maanen (Luiten.), Jan Meester, Piet Meester, Jan Pool of Poel (serg.), Huybert Raam (schoolmeester), Willem de Ronde (corp.), Gerrit Rossenblik, Jan Rossenblik, Huibert Satink (Vaanjonker), Wouter Scharrenberg, Arie en Gerrit en Isaac en Jan Snijders, Hendrik Scherpenzeel, Hendrik Schreuder, Hendrik van de Velde, Reijer Vulling, Salomon van Wattens, Pieters Wiggerts. De 'schrijver' heette Meeuwes ter Beek.

Een wonderbaarlijke redding op zee door een Dornier 24K-vliegtuigbemanning, onder leiding van de toenmalige Officier-vlieger 2e Klasse W.O.P.R. Aernout. Drager van de Bronzen Leeuw, het Vliegerkruis, Oorlogsherinneringskruis en Ereteken voor Orde en Vrede

Dinsdag 17 februari 1942 ± 16.00 uur werd Hr.Ms. Van Es, na een hele dag strijd met Japanse bommenwerpers in de grond gebombardeerd. Op dat moment begon een strijd op leven en dood voor de opvarenden. 52 Mannen zagen kans op twee vlotten te komen. Deze vlotten waren echter niet bestand voor zo velen. Met het gevolg dat er niet op kon worden gezeten, maar dat allen moesten blijven staan. Ook diegenen die gewond waren door bomscherven. Matroos Sanders was ernstig gewond aan zijn arm, welke later geheel moest worden geamputeerd. Matroos De Reus was in de knieholte van zijn rechterbeen door een bomscherf geraakt, waardoor het onderbeen er bij bungelde. Een korporaalmachinist toonde het initiatief door het been van De Reus met een broekspijp boven de knie af te binden. Dit been moest later toch nog worden geamputeerd. We zijn echter nog niet zo ver.

Zodra het bericht was ontvangen van het verloren gaan van de Van Nes op de vliegbasis Priok, werd meteen met vliegboten gestart om naar drenkelingen te zoeken. Er hingen al enkele kisten in de lucht en waren er inmiddels van zoekacties naar drenkelingen van de Sloet van de Beele teruggekeerd. Dit schip was zeven uur eerder in de grond gebombardeerd. Het zoeken was zeer vermoeiend en men mocht niet al te hoog zitten, anders zag men niet wat er op het water dreef. In die tijd waren de zwemvesten, de sloepen en de vlotten marinegrijs geschilderd. Dit bemoeilijkte het herkennen en direct konden er weer Japanse vliegtuigen opduiken.

Meerdere malen werd een donkere vlek op het water waargenomen, maar bij nadering bleken het verdronken mensen te zijn. Dat dit een deprimerend effect had op de vliegtuigbemanningen behoeft geen betoog. Drie dagen was men aan het zoeken geweest met zeer schamele resultaten.

Nu praat ik niet over het moreel van de drenkelingen die vier dagen nog niet geslapen, gegeten en gedronken hadden. Niet eten is niet het ergste, maar dorst, staande in zeewater en de brandende zon overdag op je hoofd, breekt op een gegeven moment het moreel. Maar steeds waren er wel enkelen die de stemming, voor zover mogelijk, konden opkrikken.

Het was die zaterdag 21 februari 1942, dat Will Aernout met zijn Dornier 's middags opsteeg om weer te gaan zoeken. Veel hoop, dat ze nog overlevenden zouden vinden, hadden hij en zijn bemanning niet meer. Maar plichtsgetrouw waren zij toch weer aan dit karwei begonnen.

Het zal ongeveer kwart over drie in de namiddag geweest zijn, dat één van de bemanningsleden, die op uitkijk zat in de middenkoepel, naar voren kwam en tegen de commandant zei: 'Meneer, daar schuin links is weer zo'n donkere plek'. Aernout nam z'n kijker en ja, in de opgegeven richting zag ook hij dat het twee vlotten waren, waarop de poppetjes zich bewogen en met armen zwaaiden. Na zo dicht mogelijk bij de vlotten te zijn geland, werd alles in het werk gesteld om bij de vlotten te komen.

Bij de vlotten aangekomen, zonk bij de gehele vliegtuigbemanning alle hoop in hun schoenen. Dit waren er veel te veel om mee te nemen. Zij telden 52 koppen. Maar wat te doen, 52 mensen die je aanstaren, hun laatste strohalm en het geroep, 'laat ons niet achter'.

Daar sta je dan als knul van 32 jaar, je moet gaan beslissen over leven en dood. Wat ging bij Will Aernout door hem heen? En wat bij die 52 drenkelingen?

Veel tijd om daar over na te denken was er niet, het werd steeds later en de duisternis zou spoedig invallen en er was de vrees voor een Japans vliegtuig. Will Aernout had na overleg met zijn bemanning vlug een besluit genomen. We nemen ze allen aan boord, we droppen wat benzine en gaan taxiën naar Priok.

Officier-Vlieger W.O.P.R. Aernout, drager van de Bronzen Leeuw, het Vliegerkruis, het Oorlogsherinneringskruis en Ereteken voor Oorlog en Vrede.

Een heel gewaagd besluit. Hij, Will, had nu het leven van 57 mensen in handen. Ik denk dat zijn overweging is geweest, beter allen de dood in, dan enkele van die stumperds, want dat waren zij op dat moment, achter te laten. Ze zijn gaan taxiën en op een gegeven moment kwam de kist los en gingen zij vliegend naar Priok .

Will en zijn bemanning hebben het overleefd. De meesten van de drenkelingen kwamen in Japanse krijgsgevangenkampen terecht.

21 Februari 1992 was het 50 jaar geleden dat deze redding plaatsvond en diegenen van de drenkelingen die nog leefden, 22 in totaal, wilden hun dankbaarheid tonen. Dit gebeurde in het Militaire Luchtvaart Museum te Soesterberg. In een rolstoel gezeten was Will daar ook aanwezig. Zo ook bij de aanbieding door de Minister van Defensie, R. ter Beek, van de Dornier 24K, welke nu in genoemd museum staat.

Wills gezondheidstoestand was toen al heel slecht. Op vrijdag 17 september 1993 hebben wij in de aula van het Crematorium 'Ockenburg' te 's-Gravenhage afscheid van hem genomen.

Helaas is met hem een door en door Marinevliegdienstman heengegaan, die de Koninklijke Marine en het Vaderland in de moeilijkste tijden grote diensten heeft bewezen. Zijn oprechte betrokkenheid met zijn medemens van hoog tot laag, maakte hem geliefd bij velen.

Voor het uitzonderlijk voorbeeld dat hij gedurende de Tweede Wereldoorlog heeft gegeven, zijn wij, vooral de nu nog levenden van de Van Nes, hem zeer dankbaar.

Het was een groot voorrecht dat hij bij ons in de MLD gediend heeft.

G.A. van Schooten

DRIJVENDE BATTERIJEN

Kustverdediging rond 1860

In het midden van de vorige eeuw na de afscheiding van België werd in ons land langdurig gediscussieerd over de omvang van land- en zeemacht en over welk vestingstelsel en welke kustverdediging het nu kleiner geworden Nederland nodig zou hebben. Door de overgang van zeil naar stoom en de daardoor veranderde manoeuvres zou een vijandelijk schip buiten het effectief bereik van de kustbatterijen de Nederlandse zeegaten kunnen binnen varen.
De Fransen en Britten bouwden tijdens de Krimoorlog (1854-1856) z.g. drijvende batterijen, bewapend met zo'n 16 stukken geschut, bijna doosvormige vaartuigen met geringe diepgang, die, gesleept naar de Zwarte Zee en daar verankerd, met succes de Russische kustbatterijen tot zwijgen brachten. Om na te gaan of de marine ter verdediging van de zeegaten behoefte had aan deze drijvende batterijen, bezocht de hoofdingenieur der marine L.K. Turk de Franse werven, waar deze drijvende batterijen gebouwd werden, herkende in de vorm van de batterij de romp van een fregat, die van onderen afgezaagd was en van een vlakke bodem voorzien. Daarom werd in 1857 bij wijze van proef het Linieschip Koning der Nederlanden op die manier verbouwd tot een drijvende batterij. Indien deze proef succesvol zou blijken, was nieuwbouw niet nodig, kregen overcomplete casco's, die massaal in de "miljoenenhoeken" van de werven lagen, een goede bestemming, kon materiaal van eventueel nog te verwijderen bovendekken elders gebruikt worden, leverden de afgezaagde gekoperde onderschepen een goede sloopwaarde op en was er werk voor het werfpersoneel! Een goed Hollandse oplossing met veel positieve effecten!

Aan deze Nederlandse "drijvende batterijen" is de zomertentoonstelling van Het Nederlands Vestingmuseum te Naarden gewijd. De basis van de tentoonstelling is het boek "Voor Pampus" van A. van Dijk. Diverse musea en archieven en de historische secties van marine en landmacht hebben hun medewerking gegeven. Aan de hand van tekeningen, litho's en schilderijen van schepen en werven wordt getoond, hoe door het raseren aan de bovenkant en het afzagen aan de onderkant de linieschepen en fregatten veranderd werden in drijvende batterijen. Van enkele drijvende batterijen wordt het model uit de Marinemodellenkamer van het Rijksmuseum getoond.

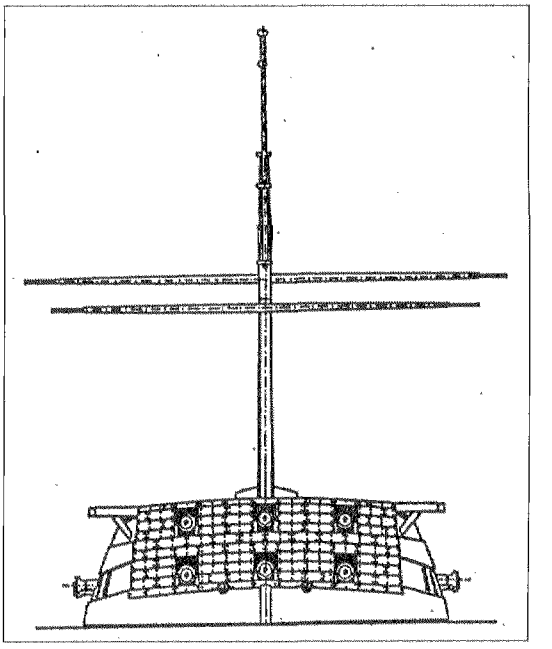

De tentoonstelling loopt van zaterdag 26 maart tot en met maandag 31 oktober 1994. Het Nederlands Vestingmuseum is geopend van maandag tot en met vrijdag van 10.00 tot 16.30 uur en op zater-, zon- en feestdagen van 12.00 tot 17.00 uur.

Verzamelaar zoekt te koop of te ruil: Mouw-emblemen, metaal of stoffen, van KL, KNIL, Marine en Luchtvaartdiensten Indië 1940-1950.
H. Moes, Hertog Godfriedstraat 64, 5231 XH 's-Hertogenbosch.

Boekenwijzer

In deze uitgave van Mars et Historia beginnen wij onze boekenrubriek met een aantal boeken die vorig jaar zijn verschenen maar waarvan de redactie niet eerder ruimte had de bespreking ervan te publiceren.

H.L. Wesseling, OORLOG LOST NOOIT IETS OP. Opstellen over Europese geschiedenis. Amsterdam, 1993, Bert Bakker. 345 blz. Prijs fl. 45,00.

Wesseling, Hoogleraar en NRC-Columnist, heeft een aantal van zijn verschenen columns gebundeld. Zij gaan over de thema's Europa en kolonialisme, scholing en interne Europese verdeeldheid. Eigenlijk hebben zij niet veel met elkaar te maken en gaan ze vooral over Wesselings specialiteit Frankrijk. Erg boeiend zijn de vijf bijdragen over zinvolle en zinloze oorlogen, waarin hij aangeeft hoe oorlogen de problemen waarom zijn werden gevoerd soms wel en soms niet oplosten.

Robert W. Love jr., THE HISTORY OF THE U.S. NAVY, vol. 2 (1942-1991). Harrisburg 1992 Stackpole Books. Prijs $ 39,95.

Love's tweede deel over de Amerikaanse marine is aan te bevelen. Love geeft in dit vooral voor ons land interessante en van belang zijnde deel veel gedetailleerde informatie over marine-begrotingen en bezuinigingen in vredestijd, vlootopbouw, materieel en verder "battle doctrines", task forces en inzet tijdens operatiën.

Gerard Nijsten, HET HOF VAN GELRE. Cultuur ten tijde van de hertogen uit het Gulikse en Egmondse Huis (1371-1473). Kampen, 1993, Kok Agora. 502 blz. Prijs fl. 89,00.
Gerard Nijsten laat ons in (de handelseditie van) zijn proefschrift kennis maken met de pracht en praal aan het hof van de vorsten van het huidige Gelderland. Hoe zij niet alleen hun eigen luister vergroten, maar meer nog daarmee hun macht verstevigden en gestalte gaven aan territorialiteitspolitiek.

R. de Graaf

Dr. W. Klinkert, HET VADERLAND VERDEDIGD. Plannen en opvattingen over de verdediging van Nederland 1874-1914. Uitg. Sectie Militaire Geschiedenis, 1992. 554 blz. Prijs fl. 62,50 (in de boekhandel) en fl. 47,50 (bij de SMG).

Deel 21 uit de reeks publikaties van de SMG doet niet onder voor de andere verschenen delen gedegen en doorwrocht. Wij missen naast het geografisch en personen register een zakenregister.
Het boek voert door de defensiedebatten uit de beschreven periode. Maar minder geïnteresseerden in deze materie vinden daarnaast in deze uitgave veel andere onderwerpen die het lezenswaardig maken.
Er wordt een beeld geschetst waaruit duidelijk wordt dat alle inspanningen in de beschreven periode er toe hebben geleid dat vele misstanden, die tijdens de mobilisatie van 1870 aan de oppervlakte waren gekomen zich in 1914 niet herhaalden. Ook komt naar voren dat Koningin Wilhelmina veel meer hart en belangstelling had voor de grote lijnen van de defensie en de gevechtskracht van de troepen, dan Koning Willem III. Maar ook haar onverzettelijke houding met betrekking tot strikte handhaving van onze neutraliteit. Wilhelmina wilde niets weten van bondgenootschappen in vredestijd.

Dr. W. Bevaart, NEDERLANDSE DEFENSIE 1839-1874. Uitg. Sectie Militaire Geschiedenis, 1993. 668 blz. fl. 59,50.

Toen in 1839 de Belgische kwestie was geregeld, bezat Nederland een veel te grote krijgsmacht. Er

moest een nieuwe opzet voor de landsverdediging worden ontwikkeld. In de behandelde periode wordt hieraan veel aandacht besteed. Tot aan het aantreden van Koning Willem III was het weinig gebruikelijk dat de volksvertegenwoordiging iets te zeggen had in zaken van defensie. De liberalen, geleid door Thorbecke wiens eerste kabinet in 1849 van start ging, hadden hun eigen ideeën over de defensie. Zij wilden een klein staand leger, aangevuld door een volksbewapening, een kleiner ministerie, een bij wet geregeld defensieplan en opheffing van talrijke nog steeds min of meer in stand gehouden vestigingen. De vorst, die al door Thorbecke in zijn macht was beknot, moest ervaren dat enkele van de liberale wensen werden verwezenlijkt.
Ook de marine komt uitgebreid aan bod en de discussie tussen de Haagse marine en die uit Den Helder en het geredetwist over een aparte koloniale marine.
Naast de ontwikkeling van nieuwe wapens, de waarde van stoomschepen boven zeilschepen, de komst van weerbaarheidskorpsen en het remplacantenstelsel dat dienstplichtigen de mogelijkheid gaf zich door anderen te doen vervangen, komen nog veel meer uiteenlopende onderwerpen in dit lijvige boekwerk uitgebreid aan de orde.

C.J.M. Kramers

BEVRIJDINGSKALENDER. Uitgevoerd met Wire-O spiraalband. Formaat 29,7 x 42 cm. Uitg. Van Wijnen, Franeker. ISBN 90-5194-108-0. 21 blz. Prijs fl. 25,00.

Meestal kijken wij terug en bespreken wij al verschenen boeken. In dit uitzonderlijke geval willen wij even vooruitkijken en niet eens naar een nieuw boek, maar een kalender. Een bijzondere die bovendien een periode van 19 maanden bestrijkt: van juni 1994 tot en met december 1995.
Dit jaar herdenken wij het laatste jaar van de oorlog. In juni is het precies vijftig jaar geleden dat de geallieerden hun spectaculaire landing op de stranden van Normandië uitvoerden. Het betekende het begin van het einde. Na Normandië kwam de bevrijding van Parijs. De geallieerde troepen trokken in hoog tempo naar het noorden. Na België werd het zuiden van Nederland bevrijd. 17 September 1944: Operatie Market Garden, de moeizame en traag verlopen tocht langs "Hell's Highway" om de bij Arnhem gelande para's te ontzetten leidde niet tot het beoogde doel via de "brug van Arnhem" door te stoten naar nazi-Duitsland om zo Hitler en zijn aanhang op de knieën te krijgen en een einde te maken aan de Tweede Wereldoorlog. Het duurde nog tot mei van het volgende jaar voordat het definitieve einde van de Duitse knechting kwam. Europa ging nog acht maanden door een hel. Wij noemen het Ardennen Offensief in de winter 1944/1945. West Nederland viel ten prooi aan de hongerwinter. In april/mei 1945 kwamen onze bevrijders als vliegende kruideniers de eerste nood lenigen met de onvergetelijke voedsel-droppings.
Samen met de Sectie Krijgsgeschiedenis van de Landmachtstaf is deze BEVRIJDINGSKALENDER samengesteld. Op het kalendarium worden de "wapenfeiten" die onze bevrijding vijftig gelden markeren aangegeven. Nieuw fotomateriaal illustreert de opsomming van gebeurtenissen. Op een apart vel wordt bovendien een totaaloverzicht van de bevrijding van Nederland gegeven. Voor de geïnteresseerden is deze kalender, die in de loop van april zal verschijnen, een document om te bewaren.

Wim Hornman, DE LAATSTE MAN. Mariniers in de gordel van smaragd 1942-1950. Uitg. BV Bonneville, Bergen, 1993. ISBN 90-73304-10-5. 453 blz. Prijs fl. 49,90

Jan Hagens, KEMAJORAN. Nederlands-Indisch luchttransport tijdens de roerige jaren 1945-1950. Uitg. BV Bonneville, Bergen, 1993. ISBN 90-73304-12-1. 224 blz. Prijs fl. 59,90.

Het is niet onze gewoonte twee boeken van verschillende aard in één recensie te beoordelen. Toch zijn er voldoende raakpunten om het wel te doen. Allereerst zijn zij kort na elkaar verschenen bij dezelfde uitgever. Zij beslaan hetzelfde tijdsbestek: het einde van de jaren veertig en ruwweg hetzelfde gebied: Oost-Java. Daarnaast was de schrijver van het eerste boek in oktober 1993 de gastspreker bij het verschijnen van het tweede. Auteur Hornman, de aimabele ervaren beroepsverteller met 45 eigen boeken op zijn conto, blijkt geboeid het werk van de beroepsluchtvaarder (Hagens is oud-boordwerktuigkundige) en amateur-historicus te hebben gelezen.

Beide boeken beschrijven de gebeurtenissen in een ander werelddeel, maar toch een "stukje Nederland", al stond dat toen al ter discussie, vandaar die mariniers in Oost-Java. Maar ook het boek van Jan Hagens gaat niet voorbij aan de ontwikkelingen in het Nederlands Oost-Indië van toen. Het luchtvervoer in de Archipel was geen kwestie van KNILM en KLM alleen, maar (vooral) ook van de militairen. En het was de Marineluchtvaartdienst die er een belangrijke bijdrage aan heeft geleverd.
Het verhaal van "de luchtvaart in het Indië van eind jaren veertig" loopt parallel met de politieke en militaire ontwikkelingen van toen, die men ook terugvindt in het mariniersboek.
Beide boeken zijn rijkelijk voorzien van illustraties en gelardeerd met talrijke anekdotes, die het persoonlijke element toevoegen aan de opgetekende "loop der geschiedenis". Juist door de vele interviews en gesprekken die beide schrijvers hebben afgenomen en gevoerd heeft de geschiedschrijving in beide boeken een menselijk gezicht gekregen. Voor de lezer die het land kent, geven beide boeken vele momenten van herkenning. Diegenen die de beschreven periode hebben meegemaakt zullen veel plezierige, maar vaak ook pijnlijke en ongetwijfeld droevige herinneringen te deel vallen. Maar wel of niet bekend met het gebied en de geschiedenis, de lezer zal geboeid raken door beide boeken, geschreven met een vlotte pen.

J.A.H. Engelman

Ger van der Burg, REDDERS UIT DE LUCHT. Reddingen door drijvervliegtuigen, vliegboten en helicopters van de Koninklijke Marine. Uitg. Pirola, Schoorl, 1993, ISBN 90-6435-150-2, 120 blz. prijs fl. 32,50

Er is al heel wat over redders geschreven, maar, voor zover ik weet, nog niet over redders vanuit helicopters. De schrijver heeft het jubileumjaar 1993 (75 jaar De Kooy en 50 jaar Squadron 860) aangegrepen om ook eens Squadron 7 in het zonnetje te zetten. Dit boek geeft een goed gekozen bloemlezing uit reddingsverhalen met MLD-vliegtuigen en vormt zo een welverdiend eerbetoon aan de vliegtuigbemanningen. Ik heb zelfs als waarnemer aan boord van lange-afstandspatrouillevliegtuigen van de Vliegtuigsquadrons 320 en 321 en als Hoofd Operaties Valkenburg (het toenmalige RCC-Rescue Coordination Centre-) vele, ook hier beschreven reddingen meegemaakt. De auteur heeft reddingen, die op zich zelf al spectaculair genoeg zijn, op een ingetogen wijze beschreven. Mij spreken vooral de vroegste reddingen aan, omdat deze bij de huidige generatie niet zo algemeen bekend zijn.
Ik vind het jammer dat de verhalen niet in chronologische volgorde zijn gerangschikt; dit vereist keer op keer een mentale omschakeling, maar dat zal wel de bedoeling zijn geweest. Wat mij echt stoort, zijn fouten bij illustraties en onderschriften: foto blz. 30: de Na-oorlogse Banckert i.p.v. die uit '37; foto blz. 37: Een Neptune met de "B" van Biak, Nieuw-Guinea, op de staart i.p.v. de "V" van Valkenburg; foto blz. 41: Een Duitse Focke-Wulf, zelfs met hakenkruis, i.p.v. de Nederlandse; foto blz. 69 en 83: Mariniers, die "fast roping" beoefenen i.p.v. heli-redders.
Ondanks deze en andere slordigheden maken de verhalen het boek, mede dankzij de goed verzorgde uitvoering (met harde kaft), een aanvulling op mijn bescheiden verzameling MLD-literatuur.

T.L.D. Postma

HALSDOEKEN KONINKLIJKE LANDMACHT, samengesteld door P.A. Wels. 80 blz. plus indices, prijs fl. 25,00 plus porto.

Ons lid Peter Wels heeft in februari jongstleden een boek op A-4 formaat het licht doen zien met betrekking tot de bekende Halsdoek, tak van dienst. Het boek bevat, gerubriceerd naar de kleur(en) van de doek, zwart-wit tekeningen van de afbeeldingen op de halsdoeken van de KL. Zowel bestaande als inmiddels verdwenen eenheden komen aan bod. Zo komen de halsdoeken voor van 17 Painfbat Chassé, 17 Painfbat LJ en van 17 Painfbat GFPI.
De samensteller heeft zich beperkt tot het opnemen van die halsdoeken, die door het Rijk zijn/worden verstrekt. Dit is ingegeven door de wildgroei die, voorafgaand aan de officiële invoering, bij diverse eenheden heeft plaatsgevonden. Zo schijnen er bij 103 Verk.Esk. in eigen beheer liefst tien verschillende doeken te zijn aangemaakt. In het boek in ruimte gelaten om aan te geven of, en zo ja, in hoeveel gevallen, op eigen initiatief halsdoeken toe te voegen.

Een index van de uitgave rubriceert alle opgenomen halsdoeken naar nummer en naam van de eenheid. De andere index rubriceert naar kleur, en daarbinnen weer naar nummer en eenheid.
Ondanks de eenvoudige uitvoering is het een boek dat naar mijn mening in de kast van een verzamelaar of anderszins geïnteresseerde niet zal misstaan.
Het is te bestellen bij de samensteller P.A. Wels, Waarschapsstraat 21, 1382 EG Weesp.

Wil Zaagman jr.

Bestuursmededelingen

14e Opgave van wijziging en aanvulling op de ledenlijst november 1990

Nieuwe leden:
Baars, C., Beatrixplein 1, 2121 XS Bennebroek algemeen, 5
British Library (Acq.), Great Russell Street, London WC1 B 3D6, U.K. algemeen
Contact Oud-Mariniers, Boomstede 115, 3608 AE Maarssen (uitw. publ.) 23
Harps, R.J., Schrijverspark 91, 3901 PD Veenendaal 5, 20
Jongh, J.P. de, Ceintuurbaan 157, 3051 KB Rotterdam 2, 3, 4, 7
Kuenen, R.C., Middachtenstraat 29, 4834 PB Breda 1,5
Liemburg, J., Helling 43, 9202 TP Drachten 1, 3, 5, 10, 11, 19
Loos, W.J., Agathapark 21, 2161 BX Lisse algemeen
Militaire Luchtvaartmuseum, Postbus 160, 3769 ZK Soesterberg algemeen
Moes, H., Hertog Godfriedstraat 64, 5231 XH 's-Hertogenbosch 1, 20
Rens, A, Henegouwen 14, 3831 AE Leusden 1, 3
Sectie Luchtmachthistorie, Postbus 20703, 2500 ES Den Haag algemeen
Visser, H.L., Jagerslaan 2A, 2243 EH Wassenaar 6, 7

Rectificatie:
Horneman, G.D., Legerland 38,1541 NE Koog a/d Zaan

Adreswijzigingen:
Beer Poortugael, Jhr. J.L. den, 'Beerencour', Kasteellei 50, 2930 Brasschaat, België
Berge-Buthfer, mevr. N.A. van den, Brahmslaan 6, Flat 21, 4837 AG Breda
Bles, Drs H. de, Pater Schiphorststraat 20, 1827 NN Alkmaar
Boo, W. de, Laarzenmakerstraat 23, 4813 LS Breda
Bosscher, dr. Ph.M., Rijksweg 55, 9918 PC Garrelsweer
Dotinga, P.M., Napo 881-53-66, 3509 VP Utrecht
Flier, W.M.H. van der, Rigolettostraat 4, 3816 TR Amersfoort
Hoeven, drs. M. van der, Rietgorsstraat 59, 2623 ME Delft
Keller, drs. W.P.J., Heesterweg 10, 3090 Overijse, België
Klaassen, C.J.T., Van Somerenweg 44, 3062 RJ Rotterdam
Schouten, mr. J.P., Koningin Emmalaan 16, 4835 KJ Breda
Souër, mr. G., Spinozalaan 8, 9752 NS Haren (Gr.)
Winter, drs. R. de, Koolwitjehof 29, 3124 BH Schiedam

Overleden:
Blom, K.B.A., Ocarinalaan 152, 2287 RE Rijswijk
Boot, J.P., Okeghemlaan 25, 4837 AS Breda
Ziekemeijjer, H.A., Aart van der Leeuwlaan 1076, 2624 MB Delft

Opgezegd:
Alsté, G.B., Albardastraat 39, 4463 VZ Goes
Baaren, W.C. van, Dolphijnstraat 47, 3151 RC Hoek van Holland
Bakker, M.M., 's-Gravenhof 32, 2415 CB Nieuwerbrug
Bakx, F.J., Brouwersbos 3, 4841 CH Prinsenbeek
Boeren, J.A., Baarsveen 116, 3205 BL Spijkenisse
Centrale Bibliotheek Klu, Postbus 20703, 2500 ES 's-Gravenhage
Dussel, J., Scheldelaan 60, 8032 EG Zwolle
Engeland, E.A.J. van, Prinses Beatrixstraat 44,

6566 BW Millingen aan de Rijn
Gillhaus, C.H.P., Ploegveld 33, 5261 GD Vught
Hammen, A. van der, Laan van Haagvliet 27, 2271 XL Voorburg
Heem, W. van der, Soerenseweg 125, flat 28, 7313 EK Apeldoorn
Hopperus Buma-Havelaar, Mevr. A., Kappeyne v.d. Coppellolaan 29, 3818 KV Amersfoort
Hout, mr. E.T. van den, Jan Glijnisweg 7b, 1703 RJ Heerhugowaard
Jansma, G.J., Klaverweide 43, 9203 GC Drachten
Jobse, L . L. P. D., Wilderen 220, 4817 VJ Breda
Joolen, H. van, Peppelendijk 2, 7161 LA Neede
Kauffman, A.H., Rietzoom 188, 2804 CZ Gouda
Kok, P.J., Robert Scottstraat 30, 5223 TT 's-Hertogenbosch
Kruik, L.M., Uiterwaardenstraat 78-I, 1079 CD Amsterdam
Leer-Want, mevr. C.Ph. van der, Rustenburgstraat 10, 7311 JA Apeldoorn
Linssen, A.S.M., Populierenstraat 7, 6031 XR Nederweert
Maren, D.G. van, Haaftenlaan 88, 4006 XM Tiel
Martijn, S., Ocarinalaan 188, 2287 RG Rijswijk
Meerwijk, M., Verdistraat 164, 3752 WT Bunschoten
Mirandolle, J.F.Th., Bokrijkstraat 20, 5628 PN Eindhoven
Riemersma, F., Binnenhaven 24, 1781 BK Den Helder
Thomas, J.M.A., Juliana van Stolberglaan 27, 6961 GC Eerbeek
Veld, A.J. de, Robert Kochplaats 287, 3068 JC Rotterdam
Velde, M. van der, De Vlieren 6, 9269 XC Veenwouden
Verhoeff, L., Industrieweg 1, 4041 CR Kesteren
Werdmuller von Elgg, mevr. S.I., Menno ter Braaklaan 235, 2624 TE Delft
Westerveld, G.Ch., Klaroenstraat 34, 2287 CK Rijswijk
Zwan, H.P. van der, Boterbloemweg 10, 2403 TS Alphen a/d Rijn

Aantal leden op 17 november 1993		542
Nieuwe leden	13	
Overleden	3	
Opgezegd	33	
Aantal leden op 25 maart 1994		519

De hoogste onderscheiding op luchtvaartgebied in Nederland, de gouden Generaal Snijders Penning, werd op 17 december 1993 uitgereikt aan de Generaal-Vlieger b.d. H. Schaper (RMWO).
De onderscheiding werd uitgereikt door de Voorzitter van de Stichting Generaal Snijders Fonds, de Generaal-Majoor van de Koninklijke Luchtmacht b.d. H. Dieters.
De plechtige uitreiking geschiedde in aanwezigheid van vele hoge civiele- en militaire autoriteiten.
Het Generaal Snijders Fonds werd opgericht in het jaar 1932 met het doel de toenmalige oud-opperbevelhebber van Land- en Zeemacht te eren als krachtig pleitbezorger van de luchtvaart in het algemeen en "vader" van de militaire luchtvaart in het bijzonder. De naar hem genoemde gouden penning is daarvoor het instrument; deze onderscheiding wordt dan ook toegekend aan Nederlanders die zich voor de luchtvaart bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt.

NIEUWE GELEGENHEIDSENVELOPPEN

22 april:	Reunie Hr.Ms. Karel Doorman (FDC)
18 mei:	Westland Wasp/Opening Tradi tiekamer MLD (MLD)
20 juli:	Fokker C-I/75 jaar Fokker (MLM)
20 september:	Willem van de Velde/Het kanon schot (FDC/Mars et Historia)
17 oktober:	N.A. Harvard (MLM)
31 oktober:	Marva (FDC)
23 november:	Fokker C-VIIW (MLD)

De hoogste onderscheiding op luchtvaartgebied in Nederland, de gouden Generaal Snijders Penning, werd op 17 december 1993 uitgereikt aan de Generaal-Vlieger b.d. H. Schaper.

De onderscheiding werd uitgereikt door de Voorzitter van de Stichting Generaal Snijders Fonds, de Generaal-Majoor van de Koninklijke Luchtmacht b.d. H. Dieters.
De plechtige uitreiking geschiedde in aanwezigheid van vele hoge civiele- en militaire autoriteiten.

Het Generaal Snijders Fonds werd opgericht in het jaar 1932 met het doel de toenmalige oud-opperbevelhebber van Land- en Zeemacht te eren als krachtig pleitbezorger van de luchtvaart in het algemeen en "vader" van de militaire luchtvaart in het bijzonder. De naar hem genoemde gouden penning is daarvoor het instrument; deze onderscheiding wordt dan ook toegekend aan Nederlanders die zich voor de luchtvaart bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt.

HET ARSENAAL VAN DE WERELD
Nederlandse wapenhandel in de Gouden Eeuw

Tot 12 juni 1994 is in het Legermuseum te Delft de tentoonstelling "Het arsenaal van de wereld, Nederlandse wapenhandel in de Gouden Eeuw" te bezichtigen.

Arsenaal van de wereld
In de 17de eeuw ontstond in Nederland een bloeiende wapenhandel en wapenindustrie, die aan duizenden werk verschaften. De vraag naar wapens was groot. Leger, vloot en VOC waren belangrijke afnemers, maar ook burgers droegen in die tijd vrij algemeen een wapen.

Enorme hoeveelheden wapentuig werden geëxporteerd en verhandeld. Buitenlandse afnemers waren onder andere: Noordamerikaanse Indianen, Russen en Arabieren. De Nederlandse wapensmeden vervaardigden daarnaast luxe-wapens en legden zich toe op technische innovaties. Zij maakten bijvoorbeeld meerschotswapens in allerlei uitvoeringen. Nederland liep op vele gebieden voorop.

Beroemde collecties
De expositie toont behalve standaardwapens van de soldaten ook voorbeelden van de mooiste exemplaren van zeventiende-eeuwse wapens, afkomstig uit beroemde collecties in binnen- en buitenland. Documenten, prenten, kaarten en schilderijen illustreren het gebruik en de export van Nederlandse wapens. Bij de tentoonstelling verschijnt een uitgebreide catalogus. De bezoeker vindt hierin ruim 150 wapens besproken en afgebeeld, en tevens artikelen over verschillende aspecten van de wapenhandel. De tentoonstelling en de catalogus zijn tot stand gekomen in samenwerking met de Rijksuniversiteit Leiden.

Het 'Benningh-kanon'
Een opvallend voorwerp in de expositie is een rijk versierd bronzen kanon met een gewicht van vier ton. Sinds 1811 is dit wapen voor het eerst weer in Nederland te zien. Samen met een bijna identiek kanon kwam dit pronkstuk in het jaar 1670 in het bezit van het Armamentarium in Delft, het huidige Legermuseum. In 1811 liet keizer Napoleon de wapens echter overbrengen naar Parijs. Door de jaren heen wisselden de kanonnen enkele malen van eigenaar. Zo kwam het kanon, dat binnenkort te bezichtigen is, via Parijs en Berlijn uiteindelijk in St.Petersburg terecht. Voor de tentoonstelling krijgt het Legermuseum het wapen in bruikleen.

DOCUMENTATIEGROEP '40-'45

Programma excursie zaterdag 28 mei 1994

09.00 uur:	Ontvangst met koffie in het Airborne Museum "Hartenstein" door de heer A. Groeneweg, vice-voorzitter bestuur Stichting Airborne Museum.
09.30 - 10.30 uur:	Rondgang door het vernieuwde museum.
10.45 - 12.15 uur:	Lopende battlefieldtour langs het westelijk gedeelte van de perimeter naar de hoogte De Westerbouwing. Er wordt in twee groepen van elk 20 personen onder leiding van deskundige gidsen gelopen.
10.40 - 12.15 uur:	Bustour langs de landingsterreinen, Wolfheze met hinderlaag bij de spoorlijn, stellingen van de Royal Artillerie met bezoek aan de kerk in Oosterbeek-Laag.
12.30 - 13.45 uur:	Gelderse koffietafel in restaurant De Westerbouwing met uitzicht op Driel en de veer over de Rijn.
14.00 - 15.30 uur:	Groepen van de ochtend wisselen waarbij de excursies nu vanaf de Westerbou wing beginnen.
15.45 - 16.30 uur:	Gelegenheid tot napraten in het Airborne Museum.

De kosten voor deze excursie zijn fl. 39,50 per persoon te storten op rekening 66.37.63.487 ten name van Penningmeester Doc. Groep. Er kunnen 85 mensen deelnemen aan de excursie. De inschrijving is in volgorde van binnenkomst van de betaling.
Bij de excursie wordt een uitgebreide gids verstrekt. Het Airborne Museum is 10 minuten lopen vanaf het NS station Oosterbeek. Vanaf NS station Arnhem met bus nr.1. parkeergelegenheid naast het museum, voor de kerk en op het nabij gelegen schoolterrein.
Voor verdere inlichtingen: W. Boersma, privé tel. 08380 - 39633. Overdag Airborne Museum 085 - 337710.

Aanmeldingsformulier

Ondergetekende, naam en voorletters: .....

Adres: .....

Postcode: ..... Woonplaats: .....

Evt. dienst- of kantooradres: .....

Telefoonnummers: .....

Ev. rang, functie, ambt: .....

Beroep: .....

wil gaarne toetreden als lid van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militarie Historie.

De contributie, door hem/haar bepaald op ƒ . . . . . ,- (minimaal ƒ 50,-) zal worden gestort op de giro- of bankrekening van de penningmeester, na ontvangst van de daartoe bestemde acceptgirokaart.

Hij/zij wil wel/niet meewerken aan het orgaan.

Hij/zij stelt zich in voorkomend geval wel/niet beschikbaar voor een bestuursfunctie of als afdelings-correspondent.

Hij/zij heeft belangstelling voor de volgende onderwerpen:.

1. .....

2. .....

3. .....

4. .....

5. .....

Te ..... op 19

.....

(Handtekening)

In gefrankeerde envelop verzenden aan de ledenadministratie:
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede

Jaarprogramma/beurzen/evenementen/tentoonstellingen/eerstedagenveloppen

Jaarprogramma Mars et Historia

9 april	: Filmdag, Militaire Luchtvaart Museum te Soesterberg
1 juni	: Voorjaarsexcursie Mariniers Doorn
3 september	: Afdelingscorrepondentendag, Militaire Luchtvaart Museum te Soesterberg
	: Najaarsexcursie (datum nog niet bekend)
12 november	: Jaarvergadering, Militaire Luchtvaart Museum te Soesterberg

Evenementen

Zaterdag 2 juli	: Open Dag KLu, vliegbasis Leeuwarden
??	: Vlootdagen, Den Helder

De open dag van de Koninklijke Landmacht is vervangen door een aantal regionale voorlichtingsdagen.

4 juni	: "D-Day memorial" in Scheveningen
27 augustus	: Lelystad Airshow

Tentoonstellingen Militaire Luchtvaart Museum Soesterberg

29 maart-8 juli	: Anglo-Dutch Aviation Art, Keith Maddison en Nico Peeters
16 en 17 april	: Nationaal Museum Weekend
7 juni-7 augustus	: "Chuck Yeager", Joep Neefjes
21 juli-2 september	: Militaire Fokkervliegtuigen, Serge Stone
9 oktober	: Nationale Wetenschapsdag
16-23 oktober	: Nationale Modelbouw Manifestatie
1 november-31 maart	: Jagers over de Jungle
8-13 november	: Luchtvaart-Film-Week
27-30 december	: Open-Cockpit-Dagen

Inlichtingen:

Militaire Luchtvaart Museum, Postbus 184, 3769 ZK Soesterberg, tel. 03463-53815

Beurzen

Militariabeurzen

De vaste lokatie voor de beurzen van de Stichting S.M.V. is: Sport en Recreatiecentrum "De Bun", Graaf Floris 2 (v.h. Bovenweg 5), Huizen.

zondag 15 mei
zondag 10 juli
zondag 18 september
zondag 13 november

Inlichtingen:
Jacques Retèl, Piet Heinstraat 125, 2518 CG 's-Gravenhage, Tel. 070-3648276

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie, Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: Oostzeedijk beneden 231 A
3061 VW Rotterdam.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur,
Telefoon: 010-4140267
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL